

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

RŪTA DRAGŪNAITĖ
(FINANSŲ RINKOS)

TEMA
ESTIJOS BANKŲ SISTEMOS KRIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
doc. dr. L.Šadžius

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ESTIJOS BANKŲ SISTEMOS KŪRIMOSI IŠTAKOS (1987-1990 m.)	6
1.1. Tarybų Sąjungos bankinė sistema, jos pokyčiai Estijoje pertvarkos metais.....	6
1.2. Tarybų Sąjungos bankų filialų valdymo perėmimas ir pirmieji komerciniai bankai šalyje.....	8
1.3. Centrinio banko atkūrimas.....	11
2. BANKŲ SISTEMA PIRMAISIAIS NEPRIKLAUSOMYBĖS METAIS	14
2.1. Perėjimas nuo komandinės planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką.....	14
2.2. Komercinių bankų skaičiaus išaugimas.....	16
2.3. Centrinio banko vaidmuo ir Valiutos reforma 1992 m.....	19
3. PIRMOJI ESTIJOS BANKŲ GRIŪTIS (1992-1993m.): PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS ...23	
3.1. Bankų griūtys pasaulinėje praktikoje.....	23
3.2. Sustiprinti reikalavimai ir nauji teisės aktai.....	27
3.3. Komercinių bankų griūties prielaidų brendimas.....	29
3.4. Pirmoji komercinių bankų griūtis.....	32
3.5. Pirmosios komercinių bankų griūties priežastys ir pasekmės.....	40
4. ANTROJI ESTIJOS BANKŲ GRIŪTIS (1998-1999m.): PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS .. 44	
4.1. Komercinių bankų veikla tarpkriziniu laikotarpiu (1994-1997m.) Socialinio banko žlugimas...44	
4.2. Antroji komercinių bankų krizė.....	47
4.3. Antrosios komercinių bankų griūties priežastys ir pasekmės.....	55
4.4. Užsienio kapitalo įsiliejimas į Estijos bankininkystę.....	58
IŠVADOS	61
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	70

IVADAS

Vertinant pasaulio istorijos raidos požiūriu, dešimtmetis – tai tik akimirka, tačiau pasaulio ir atskirų tautų istorijoje kai kuriuos iš jų galima vadinti lūžio laikotarpiais. Tais laiko tarpais neatpažįstamai pasikeičia tautų, valstybių likimai [39, p.15].

XX a. paskutinis dešimtmetis kaip tik ir buvo tas lūžio laikotarpis, per kurį Estijoje įvyko begalė pokyčių. Daugiau nei 15 metų prabėgo nuo Estijos nepriklausomybės atgavimo 1991m. rugpjūtį. Tai buvo laikotarpis, kuomet Estija, įgavusi teisę atsisakyti komandinio planinio ūkio, integruoto į Tarybų Sąjungos planinio ūkio sistemą, formavo rinkos ekonominę sistemą. Ji liberalizavo savo ekonomiką, atvėrė ją tarptautinei rinkai, įgyvendino nemažai sunkių ir sudėtingų į rinką orientuotų struktūrinių reformų bei suformavo ir išplėtojo šiuolaikinę bankų sistemą.

Nuo 1988 m. Estijos bankininkystės sektorius išgyveno du pakilimo laikotarpius, kurių kiekvienas baigėsi krize. Pirmąjį periodą, įvykusį 1992-1993 m., galima būtų pavadinti „laukiniu“. Antrąjį, trukusį nuo 1998-1999 m., - „optimistiškai naiviu“. 15 metų Estijos finansiniam sektoriui tapo labai ilgu laiko tarpu. Nežiūrint į tai, kad Estija yra labai maža valstybė, pereinant iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką ir kuriant nepriklausomos Estijos bankininkystės sistemą, bankų krizės palietė šimtus finansinių institucijų ir tūkstančius žmonių.

Šiandien Estijos bankininkystės transformacijos periodas jau praėjęs. Dabar, kai jau įstota į Europos Sąjungą, savo ruožtu, galima tikėtis tolesnių pertvarkymų, todėl svarbu teoriškai apibendrinti praeitį ir sukauptą patirtį panaudoti ateičiai.

Didžiausia **problema**, su kuria susidūrė autorius, yra ta, kad po Estijos nepriklausomybės atkūrimo mokslininkai mažai skyrė dėmesio ekonomikos transformacijos laikotarpiui nagrinėti. Daugelis to meto aktualių informacijos šaltinių, aptariančių bankų krizę Estijoje, yra subjektyvūs ir šališki tam tikrai tuo metu vyravusiai nuomonei. Be to, kaip visuotinai žinoma, daugelis svarbių faktų ir bankų sistemos krizės aplinkybių buvo nutylima arba iškreipiama ir dabar sužinoti tikrąją reikalo pusę analizuojant tik pripažintą mokslinę literatūrą yra beveik neįmanoma.

Visi žinome 1994-1996 m. Lietuvą ištikusią komercinių bankų krizę ir jos pasekmes. Atsižvelgiant į tai, kad daugelis postkomunistinių valstybių pereinant iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką išgyveno finansų sektoriaus, o konkrečiai – bankų sistemų, krizes, autorius pasirinko vieną iš artimiausių kaimynių Estiją ir Lietuvoje dar nenagrinėtą sritį - Estijos bankų krizę. Pasirinktos temos **aktualumas** neturėtų kelti abejonių, kadangi visų postkomunistinių šalių patirtis pereinant prie rinkos ekonominės sistemos yra pasaulinės svarbos patirtis. Ši tema taip pat turėtų būti aktuali ir Lietuvos bankininkystės mokslui, tiriančiam analogiškas

pereinamojo laikotarpio problemas postkomunistinėse šalyse. Šiais laikais, kuomet Estija pereina į Europos Sąjungos direktyvų plotmę ir jas turi pritaikyti visuose valstybinio reguliavimo etapuose, būtina žinoti jau išgyventas krizes, priežastis, sukėlusias jas, ir galimas įstatyminės bazės spragas, kad būtų išvengta jau padarytų klaidų. Taigi, šio darbo aktualumas yra noras įsigilinti ir išsiaiškinti pagrindines priežastis, darusius įtaką tokioms didelėms permainoms ir griūtims Estijos bankų sistemoje, ir pabandyti išvelgti galimus pasikartojimus dabartinėje bankų sistemoje pereinant nuo Estijos kronos prie euro.

Estijos, juo labiau Lietuvos, mokslininkai po nepriklausomybės atkūrimo, Estijos nacionalinės ekonomikos vystymosi ypatumams skyrė mažai dėmesio. Tėra keletas užsienio mokslininkų, skyrusių daugiau dėmesio pirmajai Estijos bankinės sistemos krizei aptarti, ir šiek tiek daugiau antrajai. Taigi, didžiausią žinių bagažą savo darbuose apie pirmąją Estijos bankų krizę sukaupe yra Mart Sorg, Urmis Sepp, Ardo H.Hanssen ir Triinu Tombak. Didesnį dėmesį antrajam bankų sukretimui savo darbuose skyrė Likka Korhonen, Gallina Andronova Vincelette ir jau minėtas Mart Sorg kartu su Olga Lustsik.

Magistro baigiamojo darbo objektu buvo pasirinkta aktuali ir Lietuvoje taip plačiai dar nenagrinėta tema. Magistro baigiamojo **darbo objektas** yra Estijos bankų sistemos krizė. Magistro baigiamojo darbo objektas vienas iš labai retų darbų, skirtų Estijos bankinės sistemos perėjimui iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, bankų sistemą ištikusiai krizei ir ją lėmusių priežasčių analizei.

Darbo dalykas - Estijos bankų sistemos krizei įtaką padarę veiksniai ir priežastys, visą bankinę sistemą reglamentavusi teisinė bazė ir pagrindinių ekonominių rodiklių kitimas aptariamam laikotarpiui.

Pagrindinis šio darbo **tikslas** yra iširti Estijos bankų sistemos krizes, jų priežastis ir pasekmes, išnagrinėti Estijos bankinės sistemos perėjimo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką tendencijas ir ypatumus.

Siekiant įgyvendinti magistrinio darbo tikslą iškeliami ir sprendžiami tokie **uždaviniai**:

- išnagrinėti egzistavusią Estijos bankų sistemą iki išsivadavimo iš Tarybų Sąjungos;
- aptarti Estijos bankinę sistemą pereinant iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką;
- atskleisti komercinių bankų kūrimo, kiekybinio augimo ir plėtros tendencijas;
- išanalizuoti pagrindinius Estijos bankų sistemos krizės aspektus, priežastis ir pasekmes;
- išanalizuoti Estijos bankininkystės teisinės bazės kūrimosi procesą, atskleisti jos ypatumus ir trūkumus.

Šio darbo tikslas lėmė, kad autorius darbe taiko teorinį analitinį, aprašomąjį **metodą**, t.y. analizuojami ir lyginami statistiniai duomenys, skirtingos šią sritį nagrinėjusių autorių iškeltos hipotezės, bankinio sektoriaus reguliavimo raidos tendencijos taip pat aprašomi keleto šalių bankų sistemų krizių pavyzdžiai.

Analizuodamas Estijos bankų sistemos krizę, autorius stengėsi skaitytojui pateikti kuo daugiau skirtingų šią temą analizavusių mokslininkų nuomonių ir jų iškeltų teorijų. Visa tai buvo įgyvendinta išnagrinėjus ir pritaikius įvairių statistinių duomenų šaltinius. Remiantis pirminiais to meto šaltiniais ir publikacijomis, taip pat po to atsiradusia moksline literatūra, buvo stengiamasi susidaryti savo nuomonę įvairiais tiriamo dalyko klausimais. Autorius užsibrėžtam tikslui įgyvendinti naudojo įvairia **literatūra**: knygomis, įstatymais, poįstatyminio pobūdžio aktais, moksliniais straipsniais, statistine medžiaga.

1. ESTIJOS BANKŲ SISTEMOS KŪRIMOSI IŠTAKOS (1987-1990 m.)

1.1. Tarybų Sąjungos bankų sistema, jos pokyčiai Estijoje pertvarkos metais

Estijoje prieš II-ąją pasaulinį karą bankinėje sistemoje egzistavo trys finansinių institucijų kategorijos – komerciniai bankai, miesto bankai, taupymo ir paskolų organizacijos. Centrinio banko vaidmenį atliko Estijos bankas. Tačiau 1940m. Sovietų valdžiai aneksavus Estiją, sėkminga bankų veikla buvo nutraukta, visiškai sugriaunant ankstesnę bankininkystės sistemą. Estijoje, įsivyravus centralizuotam ūkio valdymui, bankų sistema tapo viena iš komandinės planinės ekonomikos grandžių – tik Tarybų Sąjungos bankų filialai, kurių monetarinė ir paskolų politikos buvo griežtai nustatytos ir kontroliuojamos iš centro, veikė Estijos teritorijoje.

Tarybų Sąjungos monetarinės sistemos esmė - dar 1930-32m. sukurta centralizuotą valstybei priklausančių bankų sistema. Iki 1988m. svarbiausią vaidmenį turėjo Tarybų Sąjungos Valstybinis bankas (centrinis/emisinis), kuris be kasdinių taisyklių sudarymo ir parengimo, buvo vienintelė institucija suteikianti įgaliojimus ir išduodanti iki 80 proc. visų Tarybų Sąjungos paskolų. Tokia bankinė sistema nebuvo paranki Estijai dėl dviejų priežasčių: pirma, Tarybų Sąjungos primesta bankinė sistema varžė Estijos iniciatyvą siekiant ekonominės nepriklausomybės, antra, bankų filialai, priklausomi centrinei būstinei Maskvoje, negalėjo ir nenorėjo padėti atgauti ekonominę nepriklausomybę Estijoje.

Centrinės planinės ekonomikos bankinis sektorius gali būti apibūdinamas pagal šiuos kriterijus:

1. konkurencijos nebuvimas;
2. klientų orientacijos trūkumas ir žema bankinė kultūra;
3. žemas bankų darbuotojų kompetencijos lygis;
4. nepakankama techninė įranga;
5. labai prastai išvystyta paskolų pasiūla ir rizikos analizė [42, p. 3].

Kaip pavyzdį apie vyraujančią netvarką Estijos bankinėje sistemoje, galima pateikti 1990m. įvykius. Minėtais metais visi Tarybų Sąjungos bankų filialai Estijoje neteko teisės tiesiogiai atlikti pavedimus kitiems bankams, esantiems Tarybų Sąjungos teritorijoje. Pinigai galėjo būti pervesti tik per Kliringo centrą Maskvoje. Kadangi, Maskva nebuvo pasiruošusi tokiam didelių operacijų skaičiui, atsirado didelis atidėtų operacijų kiekis. Kitas chaoso bankinėje sistemoje pavyzdys būtų - papildomi valiutos konvertavimo mokesčiai, kuriais buvo dar labiau pasunkinta Estijos bankų veikla. Būtent, užsienio valiuta, kuria buvo apmokamos

paslaugos užsienio įmonėms, konvertuojant į rublius, buvo keičiama mažesniu kursu nei įmonė turėjo mokėti kai pirko užsienio valiutą tam, kad sumokėtų už importuotas prekes. To pasekoje, 1988m. susiklostė situacija kai užsienio prekybos apyvarta Tarybų Sąjungoje pasiekė 132 mlrd. rublių iš kurių 62,6 mlrd. arba beveik 50 proc. visų bendrųjų įplaukų buvo dėl skirtingų valiutos kursų [38, p.72].

Dėl šių ir dar daugelio priežasčių Estija troško nepriklausomos bankų sistemos. Estijos iniciatoriai kaip skelbiama turėjo tris tikslus – sukurti komercinių bankų tinklą, atstatyti Estijos banką kaip nacionalinį centrinį banką ir sukurti tokį priežiūros ir kontrolės mechanizmą, kuris tarnautų rinkos ekonomikai. Visa tai, autoriaus nuomone, galėjo būti įgyvendinta tik įvedus nuosavą valiutą.

Tarybų Sąjungos bankų sistemos pertvarka prasidėjo 1987m. liepos 17d. priėmus nutarimą „Tobulinti bankų sistemą šalyje ir stiprinti jų poveikį ekonomikos efektyvumo didinimui“ [47, p.68]. 1988m. vadovaujantis šiuo nutarimu Sovietų valdžia pakeitė egzistavusią monobankinę sistemą į dviejų lygių bankininkystės sistemą, kurią sudarė Centrinis bankas ir penkios specializuotos institucijos: Pramonės ir statybos bankas, Agropromoninis bankas, Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo bankas, Ekonominių ryšių su užsieniu bankas ir Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo bankas. Visos minėtos institucijos turėjo atskaitingus filialus visose Baltijos šalyse. Ši bankinė reforma leido Tarybų Sąjungos centriniam bankui atsiriboti nuo paskolų suteikimo įmonėms ar fiziniams asmenims. Paskolų suteikimo funkcija buvo patikėta penkiems naujosios dviejų lygių bankinės sistemos institucijoms, tačiau žinant tai, kad Valstybinis bankas nustatydavo kreditavimo terminus, manytina, kad minėti bankai netapo nepriklausomais. Oficialūs šaltiniai teigė, kad ši bankų reforma sudarys sąlygas tobulinti tarybinę bankininkystę, pagerins bankų santykius su daugiau savarankiškumo įgyjančiomis įmonėmis ir organizacijomis. Taip pat buvo manoma, kad ji sustiprins kredito mechanizmo poveikį visuomeninės gamybos veiksmingumui, leis išplėtoti bankų teikiamas paslaugas, pagerins kredito įstaigų darbo stilių ir metodus [47, p.68].

Tačiau, naujai dviejų lygių bankinei sistemai nepateisinus vilčių ir nepagerinus esamos situacijos, Estija ėmėsi iniciatyvos ir pirma tarp Baltijos šalių 1988m. rugsėjį įkūrė Tartu komercinį banką. Be to, ir Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos (toliau – TSRS) optimistinės prognozės naujosios bankinės sistemos atžvilgiu nepasiteisino, todėl 1989m. lapkričio 27d. Tarybų Sąjungos Aukščiausioji taryba priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos TSR, Latvijos TSR ir Estijos TSR ekonominio savarankiškumo“. Šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad „iki įsigalios šis įstatymas, įmonės ir ūkinės organizacijos, visų TSRS bankų, tarp jų TSRS valstybinio banko, respublikiniai bankai ir kitos įstaigos neatlygintinai perduodami valdyti respublikų liaudžiai su visomis pagrindinėmis ir apyvartų lėšomis“ [50, p.3].

Vadovaujantis minėtu įstatymu, Estija galėjo savarankiškai organizuoti savo finansų institucijų ir bankų veiklą, apeidamos Tarybų Sąjungos valstybinį banką. Tačiau praktikoje šis įstatymas dar neturėjo realaus turinio, nes neleido Baltijos valstybėms turėti savų pinigų ir nustatyti kainų [51, p. 31].

Daugelis transformacijos šalių pereinant prie rinkos ekonomikos rinkosi komercinės bankininkystės kūrimą, nei senųjų sovietinių bankų pertvarkymą ir jų pritaikymą naujojoje visuomenėje. Be abejo, komercinės bankininkystės pasirinkimas turi daugelį pliusų: pelno siekimas skatina visus dirbti atsakingai ir taip kelti savo įmonės vertę, tuo pačiu plėsti veiklos sferas, steigiant filialus, ir kuriant naujus produktus, didinti įmonės efektyvumą. Tačiau negalima pamiršti, kad transformacijos periodu šalyje makroekonominė rizika yra daug didesnė nei išsivysčiusiose šalyse, todėl komerciniai bankai būdami labai ambicingi gali susidurti su įvairiomis problemomis.

Taigi, nepriklausomos bankų sistemos kūrimas Estijoje prasidėjo anksčiau nei politinė nepriklausomybė buvo atgauta. XX a. devintąjį dešimtmetį Tarybų Sąjungai suvokus, kad komandinio ūkio sistema išsisėmė, vienintelis galimas kelias unitarinėje federacinėje valstybėje buvo įdiegti dviejų lygių bankinę sistemą. Jai nepasiteisinus, 1989m. lapkričio 27d. Tarybų Sąjungos valdžia suteikė Baltijos šalims pilną ekonominį savarankiškumą, tame tarpe ir teisę organizuoti nepriklausomą bankinę sistemą. Jau 1987m. rudenį prasidėjo diskusijos apie galimybę ir būtinybę atkurti nepriklausomą Estijos bankų sistemą. 1988m. pirmasis Sovietų Sąjungoje komercinis bankas buvo įkurtas Tartu mieste Estijoje. Daugelis teoretikų teigia, kad tai galėjo būti viena iš priežasčių kodėl reformų metu Estijos ekonomika progresavo taip greitai [38, p.71]. Visi šie pokyčiai suteikė daug vilčių Estijos iniciatoriams, tačiau, norint faktiškai įtvirtinti ekonominį savarankiškumą, buvo reikalinga nepriklausomybė, reintegracija į pasaulinę ekonomiką, savo valiuta ir kainų mechanizmas.

1.2. Tarybų Sąjungos bankų filialų valdymo perėmimas ir pirmieji komerciniai bankai šalyje

Estija pirmoji tarp Baltijos šalių 1988m. rugsėjį įkūrė Tartu komercinį banką. Šio banko įsteigimo idėjos autorius buvo Ants Veetousme vieno iš Tarybų Sąjungos filialo Estijoje vadovas. Ants Veetousme pirmąkart komercinio banko įkūrimo idėją iškėlė 1988m. vykusioje Tartu įmonių vadovų konferencijoje. Jo pasiūlymai sulaukė didelio privataus sektoriaus ir valdžios vyrų palaikymo. Maskvai pirmojo komercinio banko steigimui neprieštaraujant, Tartu komercinis bankas buvo įkurtas. Šio banko akcininkais didžiąja dalimi tapo valstybei

priklausančios įmonės [41, p. 2]. Kadangi įstatinio kapitalo reikalavimas buvo 5 mln. rublių, tuo metu surinkti tokią sumą mažesniai bankui būtų buvę sudėtinga.

Tartu komercinis bankas leido keliems stambiams banko akcininkams įkurti Tartu komercinio banko filialus. Formaliai tai buvo Tartu komercinio banko filialai, tačiau iš tikrųjų tai tapo užuomazgomis kitų pirmųjų nepriklausomų komercinių bankų Estijoje. Surinkus reikalaujamą įstatinį kapitalą, šie filialai atsiskirdavo ir oficialiai tapdavo nepriklausomais komerciniais bankais. Tokiu keliu susikūrė Talino komercinis bankas, Virumaa komercinis bankas, Vakarų Estijos komercinis bankas ir Otepa inovacinis bankas [38, p. 73]. Šiek tiek vėliau buvo įsteigti EVEA Bankas ir Inovacinis bankas Taline. Nors šių naujų nepriklausomų komercinių bankų indėlis suteikiant paskolas buvo nedidelis (1989m. 8 proc. visų Estijoje išduotų paskolų, 1990m. - 26 proc.), jų steigimas ir egzistavimas pagreitino Estijos nepriklausomos bankinės sistemos kūrimą. Bankų paskolų aktyvai, Estijos komercinių bankų indėlis paskolų rinkoje ir jo kitimas 1989-1990m. atvaizduotas 1 lentelėje. Taigi tokiu būdu 1989m. pabaigoje jau veikė 6 nepriklausomi komerciniai bankai, kurių skaičius 1990m. išaugo iki 12.

1 lentelė. Bankų suteiktos paskolos Estijoje (mln. Rusijos rublių)

	Viso	Iš kurių	
		Tarybų Sąjungos filialai	Estijos komerciniai bankai
1989-11-31	1376	1265	111
1990-12-31	1842	1353	489
Pokytis per metus	466	88	378
Pokytis procentais	34	7	340

Šaltinis: [38, p. 74].

Tuo tarpu Tarybų Sąjungos bankų filialai ir toliau tęsė savo veiklą Estijos teritorijoje užimdami vyraujančią poziciją. Todėl sekantys Estijos iniciatorių veiksmai buvo atgauti visišką nepriklausomybę ir įgyti pilnas teises bankinėje sistemoje, likviduojant Tarybų Sąjungos bankų filialus. 1989m. lapkričio 27d. įsigaliojus Tarybų Sąjungos įstatymui, visoms trims Baltijos šalims buvo suteikta galimybė organizuoti autonomišką ekonominę sistemą ir nepriklausomą bankinę sistemą. Tarybų Sąjungos bankų filialų administravimas buvo perduotas šalių kompetencijai. Ekonominių ryšių su užsieniu banko Estijoje filialas buvo perduotas Estijos

bankui, Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo banko filialas tapo nepriklausomu Estijos Socialiniu banku. Pramonės ir statybos banko filialui Estijoje įgyti nepriklausomybę nuo Rusijos buvo sunkiau nei pastariesiems. Maskva buvo suinteresuota šio banko išlaikymu savo žinioje ir neleido Estijos valdžiai jo perimti. Tokiu atveju Estija įkūrė savo Pramonės ir statybos banką, sąskaitos didžiųjų klientų buvo pervestos į naująjį komercinį banką. 1991m. Agropramoninio ir Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo bankų filialai taip pat tapo nepriklausomi. 1991m. gruodžio 31d. Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialo (kai kuriuose literatūros šaltiniuose šis filialas minimas kaip– Tarybų Sąjungos centrinio banko Talino filialas) valdymas ir teisės perėjo Estijos banko žinion [Žr. 2 lentelę]. Šis įvykis buvo viena iš pagrindinių Estijos bankinės sistemos kūrimo, nes jis reiškė, kad Kliringo centras perėjo Estijos banko kompetencijai ir ji dabar tapo atsakinga už tarpbankinių pavedimų valdymą.

2 lentelė. Pagrindinės bankų sistemos institucijos 1988-1993 m. Estijoje

1988-1989m.	1990-1991m.	1992-1993m.
Centrinis bankas:		
Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialas Estijoje	Oficialiai dar vis Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialas Estijoje, tačiau jau veikė ir Estijos bankas	Estijos bankas
Tarybų Sąjungos specializuoti bankai:		
Pramonės ir statybos bankas (Promstroibank);	Estijos pramonės ir statybos bankas;	Estijos pramonės ir statybos bankas;
Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo bankas (Zhilsotsbank);	Estijos Socialinis bankas;	Estijos Socialinis bankas;
Agropramoninis bankas (Agroprombank)	Estijos Agropramoninis bankas	Estijos Agropramoninis bankas
Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo bankas (Sberbank)	Estijos Taupomasis bankas	Estijos Taupomasis bankas
Ekonominių ryšių su užsieniu bankas (Vneshekonombank)	Visas bankas perimtas Estijos banko žinion	Šiaurės Estijos akcinis bankas
Naujieji komerciniai bankai:		
Tartu komercinis bankas; EVEA bankas; Inovacinis bankas	12 komercinių bankų (Talino komercinis bankas, Virumaa komercinis bankas, Vakarų Estijos komercinis bankas ir Otepa inovacinis bankas ir t.t.)	Viso 42 bankai 1992m. gale; 23 – 1993m. gale;

Šaltinis: [23, p. 83].

Naujiems komerciniams bankams įsikūrus, buvo perimta Tartu komercinio banko praktika steigti filialus ir jų pagrindu formuoti naujus nepriklausomus komercinius bankus. Du Estijos Socialinio banko filialai tapo nepriklausomais ir sukūrė Revalia banką ir Narva komercinį banką. Dešimt iš dvylikos Agropramoninio banko filialų taip pat tapo nepriklausomais komerciniais bankais. Visa tai labai paspartino hiperinfliacija. Ji sumažino privalomo 5 mln. rublių įstatinio kapitalo tikrąją vertę keletą kartų (1991m. gale ekvivalentas 5mln. rublių įstatinio kapitalo yra 100 tūkst. JAV dolerių; 1992m. vidurį - 40 tūkst. JAV dolerių) [3, p. 15]. Didžiausias komercinių bankų kūrimosi bumas įvyko 1992m. pradžioje kuomet 21 komerciniam bankui buvo išduotos licencijos. Ko pasekoje 1992m. pabaigoje vis Estijoje veikiančių komercinių bankų buvo 42. 1992m. spalio 30d. fiksuotas kapitalo dydis penkių bankų buvo tik 0,5 mln. Estijos kronų, kitų 12 – 1-2 mln. Estijos kronų, ir tik 8 bankai turėjo daugiau nei 6 mln. Estijos kronų fiksuoto kapitalo. Estijoje naujieji bankai taip pat negalėjo pasigirti savo akcininkų gausa – 11 bankų turėjo mažiau nei 10 akcininkų, tarp kurių ERA Bankas ir Baltijos Amerikos bankas turėjo po vieną akcininką.

Estijos bankininkystės rekonstrukcijos pradžios data galima laikyti 1988m. kuomet Tartu komercinis bankas buvo įkurtas. Tartu komercinis bankas ieškojo savo nišos Tarybų Sąjungos bankinėje rinkoje ir rado galimybę teikti kreditus. Būtent šia veikla ir prasidėjo Tartu komercinio banko darbas. Iš pradžių pradėjęs didelėmis palūkanomis suteikinti paskolas pamažu bankas atrado kitą pelningą veiklą – užsienio valiutos keitimo operacijas.

Tartu komercinio banko įkūrimas Estijoje, tolesnė jo veikla ir raida parodo, kad jis buvo įkurtas su tikslu apeiti TSR Estijos įstatymus. Beje, tik su jo pagalba veiklą pradėjo dar daugelis Estijos komercinių bankų.

1.3. Centrinio banko atkūrimas

Lemiamą vaidmenį kiekvienoje bankinėje sistemoje užima centrinis bankas. Estijoje tik XXa. devintajame dešimtmetyje vykstant intensyvioms pertvarkoms susidarė palankios sąlygos atkurti visavertį nacionalinį centrinį banką.

1989m. gruodžio 15d. Estijos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu 1990m. sausio 1d. patvirtino Estijos banko įkūrimą po daugiau nei 50 metų pertraukos [23, p. 76]. Tiksliau tai buvo Estijos banko, dar 1919m. vasario 24d. įsteigto Laikinosios Vyriausybės nutarimu, atkūrimas. Šis bankas gyvavo ir atliko centrinio banko funkciją visą Estijos nepriklausomybės laikotarpį tačiau buvo likviduotas 1940m. Tarybų Sąjungai aneksavus šalį.

1989m. gruodžio 28d. Estijos banko prezidentu buvo paskirtas Rein Otsason. Estijos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1990m. sausio 22d. paskyrė 5 narių Estijos banko

valdybą vadovaujamą valdytojo. Estijos banko valdyba tapo atsakinga už strateginių banko valdymo sprendimų priėmimą. Tų pačių metų lapkričio 15d. Prezidiumas nusprendė padidinti valdybos narių skaičių iki 9 narių. Toks narių skaičiaus didinimas, Prezidiumo nuomone, turėjo užtikrinti kvalifikuotą svarbių strateginių sprendimų priėmimą ir panaikinti sprendimų priėmimą maža balsų dauguma (t.y. 2, 3 balsais). 1990m. vasario mėn. buvo pradėti kurti įvairūs Estijos banko skyriai ir departamentai.

Pagrindinės Estijos banko užduotys buvo sukurti Estijos bankinę sistemą, apsaugoti Estijos ekonominę suverenitetą ir atstatyti normaliai funkcionuojančią rinkos ekonomiką. Turint omenyje tai, kad Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialo valdymas ir visos emisinio banko teisės visapusiškai Estijos banko žinion perėjo tik 1991m. gruodžio 31d., pilnavertė Estijos banko veikla iki tol praktiškai buvo neįmanoma.

Estijos bankas dar 1990m. pradėjo silpninti Tarybų Sąjungos centrinio banko jėgą pradėdamas išdavinėti licencijas. Be to, jau tada Estijos centrinis bankas pradėjo reikalauti komercinių bankų ataskaitų ir atskaitomybės dokumentų. Centrinis bankas, norėdamas didinti savo valdžią, tapo kreditoriumi daugeliui šalies komercinių bankų. 1993m. gegužę Estijos bankas išleido 28 dienų skolos sertifikatus. Šių vertybinių popierių paklausa buvo labai didelė.

Estijos bankas savo gyvavimo pradžioje disponavo labai skurdžiais finansiniais resursais. 1991m. sausį banko kapitalas siekė 10 mln. rublių (nors pagal banko statutą turėjo būti 400 mln. rublių), o bendra balansinė vertė buvo 156 mln. rublių. Centrinis bankas veiklos pradžioje tiesioginių paskolų pagalba siekė pakelti savo finansinę padėtį, tačiau vėliau tokią veiklą nutraukė ir skolino tik komerciniams bankams.

Dar prieš oficialiai atkuriant Estijos banką pati pirmųjų Estijos banko užduočių buvo parengti Bankų įstatymo projektą. 1989m. gruodžio 28d. Estijos TSR Aukščiausioji taryba priėmė paruoštą Bankų įstatymo projektą. Atkreiptinas dėmesys, kad šis pirmasis Bankų įstatymas apėmė ir planinės ir rinkos ekonomikos elementus, be to – reglamentavo ir Estijos banko ir komercinių bankų sritis [1, p.148].

Šis įstatymas įtvirtino komercinių bankų veiklos pagrindinius principus, nustatė jų vietą ir funkcijas visoje Estijos ekonominėje sistemoje. Priimtame Estijos bankų įstatyme buvo kalbama apie Estijos banko vietą tarp kitų ekonomikos valdymo institucijų, jo pavaldumą ir kitus organizacinio pobūdžio klausimus. Pagrindinės įstatyme įtvirtintos Estijos banko užduotys buvo: nustatyti piniginio vieneto kursą, leisti pinigus, reguliuoti pinigų ir kredito apyvartą, organizuoti bankų vidaus ir užsienio atsiskaitymus. Įstatymas deklaravo Estijos banką kaip nepriklausomą finansinę instituciją, kuri yra atskaitinga tik aukščiausiajai Estijos valdžiai. Tai įtvirtino Estijos banko nepriklausomumą ir išimtinę teisę būti nepriklausomai nuo vykdomosios valdžios.

Pirmasis Estijos bankų įstatymas nebuvo tobulas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad Tarybų Sąjungos vyriausybė išreiškė vis agresyvesnius ketinimus ignoruoti Baltijos valstybių ekonominį savarankiškumą, toks paskubomis priimtas Bankų įstatymas istorikų vertinimais - reglamentuojantis beveik visas būtinas bankinio sektoriaus sferas ir nustatantis pagrindines Estijos banko funkcijas, yra patenkinamas.

Priėmus Bankų įstatymą, sekantys Estijos iniciatorių veiksmai buvo susiję su Estijos banko įstatų priėmimu. 1990m. kovo 15d. Estijos TSR Aukščiausioji taryba, priėmusi Estijos banko įstatus, juose apibūdino Estijos banką kaip nepriklausomą juridinį asmenį, kuris visa apimtimi yra atsakingas už savo išsiskolinimus. Įstatuose buvo įtvirtinta norma, nustatanti, kad Estijos bankas neatsako už Estijos Respublikos skolas, ir atvirkščiai.

Centrinis Estijos bankas gimė tuomet kai dar Rusijos Valstybinio banko filialas veikė. Būtent Rusijos filialas buvo atsakingas už pinigų emisiją ir bankų licencijų išdavimą. Tokiomis sąlygomis Estijos bankas negalėjo efektyviai veikti ir reguliuoti besikuriančių komercinių bankų. Todėl pačia pirmąja Estijos banko užduotimi galima būtų įvardinti kaip šios dvejopos sistemos likvidavimą. Kaip minėta 1991m. gruodžio 31d. Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialo valdymas buvo perimtas Estijos, tačiau galutinis ekonominis išsilaisvinimas įvyko tik 1992m. birželį įvedus nacionalinę valiutą – kroną. Pažymėtina kad, atgavus nepriklausomybę, 1991m. gruodžio 19d. Estijos Respublikos Aukščiausioji taryba paskelbė Estijos banką legaliu 1991m. įkurto Estijos banko paveldėtoju ir tęsėju.

Taigi, Estijoje dar pertvarkos metais buvo priimtas Bankų įstatymas, reglamentuojantis pagrindines bankininkystės sferas, funkcijas ir veiklas. Tačiau turint omenyje tai, kad šalis dar nebuvo paskelbusi nepriklausomybės ir pripažinta tarptautiniu mastu, Estijos banko ir kitų finansinių institucijų veikla išliko problematiška ir buvo negalima.

Vėliau jau 1993m. gegužės 18d. buvo priimtas naujas Estijos Banko įstatymas, kuriame įtvirtintas svarbiausias centrinio banko uždavinys – siekti valiutos stabilumo. 1993m. lapkričio 23d. Estijos banko valdyba patvirtino Estijos banko statutą.

2. BANKŲ SISTEMA PIRMAISIAIS NEPRIKLAUSOMYBĖS METAIS

2.1. Perėjimas nuo komandinės planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką

1991m. rugpjūčio 20d Estijai atgavus nepriklausomybę, perėjimas iš centralizuotos komandinės ekonomikos, reintegracija į pasaulinę ekonomiką ir nacionalinės valiutos įvedimas tapo ne tik teoriškai, bet ir praktiškai įmanomas. Europoje XXa. visos buvusios TSRS šalys paskelbė pasiryžusios keisti komandinę planinę ekonomiką į rinkos ekonomiką. Naujų nuosavybės santykių sukūrimas tapo vienu iš pagrindinių pereinamojo laikotarpio uždavinių. Ūkis, anksčiau grindžiamas valstybinės nuosavybės teise, evoliucionavo į ūkį su vyraujančiu privačiu sektoriumi. Po TSRS žlugimo įvykę dramatiški pokyčiai Vidurio ir Rytų Europos vastybėse turėjo daug bendrų bruožų. Joms visoms buvo būdinga:

1. Didelė infliacija ir kainų struktūros pasikeitimas, sąlygotas kainų kovergavimo į pusiausvyrą ir išteklių brangimo.
2. Labai sumažėja bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP): tai lemia ekonomikos valdymo sistemos pasikeitimai, susiklosčiusių ekonominių ryšių praradimas ir šių alinkybių sąlygota ūkio restruktūrizacija.
3. Didėja biudžeto deficitas dėl nemažėjančių socialinių poreikių ir sumažėjusių pajamų smukus BVP.
4. Didėja mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficitas kaip didėjančio vartojimo ir didesnių užsienio kapitalo įplaukų rezultatas.
5. Akivaizdus realus efektyvaus nacionalinės valiutos kurso augimas, sąlygotas daugumoje šalių pasirinkto fiksuoto ar kvazifiksuoto kurso ir infliacijos šalies viduje ir užsienyje skirtumo.
6. Nuosavybės struktūros pokyčiai dėl stambaus masto privatizacijos.
7. Spekuliacinio kapitalo srautai, sąlygoti nacionalinės ir tarptautinių finansų rinkų palūkanų skirtumo ir fiksuoto kurso, didinantys tų šalių finansų sistemų pažeidžiamumą.
8. Teisinės ekonomikos reguliavimo bazės formavimas [47, p. 169-170].

Taigi, visos šalys tarp jų ir Estija transformacijos periodu turėjo spręsti tris pagrindinius uždavinius: stabilizuoti valiutos kursą, sukurti institutinę infrastruktūrą ir pertvarkyti ekonomiką. Estijoje, atkūrus nepriklausomybę, ekonomikos nuosmukį pagilino Rytų rinkos sumažėjimas ir tai, kad Estijoje pagaminta produkcija pramonės ir žemės ūkio sektoriuose neteko paklausos. Importo iš vakarų kainos didėjo dėl žlugsio rublio, kuris per 1991m. nuvertėjo nuo 20 iki 100 rublių už 1 JAV dolerį. Suirus ekonominiams ryšiams su Rytai, padidėjo žaliavų ir energijos kainos. Visoms Baltijos šalims tai reiškė iš Rusijos importuojamų prekių kainų augimą – 1992m.

Rusija padidino naftos ir kitų žaliavų eksporto kainas. Tai įtakoją BVP sumažėjimą (realusis BVP 1990-1993m. sumažėjo 35 proc.).

3 lentelė. Rytų rinkos įtakotas užsienio prekybos smukimas 1992m. Estijoje

Metai	Eksportas (mln. Estijos kronų)	Importas (mln. Estijos kronų)	Užsienio prekybos balansas		
			Elektros energija (mln. Estijos kronų)	Kita (mln. Estijos kronų)	Viso (mln. Estijos kronų)
1990	262	342	-18	-61	-79
1991	510	445	-26	91	65
1992	5232	5134	-853	951	98

Šaltinis: [3, p.11].

3 lentelėje matyti buvusi Estijos buvusi priklausomybė nuo Tarybų Sąjungos importuojamų naftos produktų srityje. Energijos neigiamas rodiklis (853 mln. Estijos kronų) 1992m. yra beveik lygus visų kitų likusių importuojamų ir eksportuojamų produktų teigiamam rodikliui (951 mln. kronų). Taip pat lentelėje matyti, jog liberalizavus kainas, 1992m. pirmąjį pusmetį staigiai šoktelėjo visų prekių kainos. Infliacija, kuri 1992m. kainas pakėlė dešimt kartų, taip pat pakeitė kainų struktūrą.

Šalyje taip pat svyravo infliacija [žr. 4 lentelę]. Pagrindinė augančios infliacijos priežastis buvo vidaus kainų liberalizavimas, reguliuojamų kainų augimas, daugelio kainų kontrolės priemonių naikinimas ir t.t... Liberalizavimas prasidėjo tuomet, kai Estijai buvo suteiktas didesnis ekonominis savarankiškumas. Estijoje, pavyzdžiui, prekių, parduodamų laisvomis kainomis, dalis išaugo nuo 10 proc. 1989m. gruodžio mėn. iki 40 proc. 1991m. balandžio mėn. ir 90 proc. 1992m. sausio mėn [33, p. 57].

4 lentelė. BVP ir infliacijos kitimas Estijoje 1991-1993m.

	1991m.	1992m.	1993m.
Realiojo BVP augimas	-13.6	-14.2	-9.0
Infliacija (metų pabaigoje)	304	954	36.0

Šaltinis: [33, p. 31].

Infliacijos lygio svyravimai turėjo neigiamą įtaką ne tik šalies ekonomikai, bet ir komercinių bankų raidai. Pavyzdžiui, nuo 1992m. staigiai mažėjant infliacijai, sunkėjo paskolų

gražinimas kreditoriams. Tokio staigaus pasikeitimo neįvertinus, kai kurie komerciniai bankai nesugebėjo laiku gražinti paskolų savo kreditoriams ir taip daugėjo blogų paskolų skaičius.

Dėl išaugusios infliacijos ir vis didėjančio rublio nestabilumo valiutos reforma Baltijos regione darėsi neatidėliotina būtinybe. Valiutos reformą skubino ir tai, kad pirmajame 1992m. pusmetyje trūko grynųjų rublių, užsienio valiutos atsargos buvo prarandamos, nes gyventojai savo lėšas laikė užsienyje ir vidaus sandoriuose vis dažniau naudojo užsienio valiutą.

2.2. Komercinių bankų skaičiaus išaugimas

Pereinamojo laikotarpio ekonomikai bankų sektorius yra pats svarbiausias. Galimybė gauti finansavimą yra didelis suvaržymas daugeliui verslininkų, o santykių tarp bankų ir pramonės pobūdis nulemia pramonės pertvarkymo greitį ir rezultatus. Greitas kapitalo, susijusio su kapitalo sąskaita, liberalizavimas bei supaprastintos naujų bankų kūrimosi taisyklės, nesant tinkamos bankų priežiūros, visose trijose Baltijos valstybėse baigėsi finansinėmis krizėmis [33, p. 14]. Pakankamo kapitalo neturėjimas, prastas valdymas ir kreditų kontrolės ar finansinės rizikos valdymo sistemų nebuvimas Estiją privedė prie bankinės krizės 1992m. lapkritį.

XXa. devintojo dešimtmečio pradžioje Estijoje, sugriuvus monobankinei sistemai ir perėjus prie dviejų lygių bankų sistemos, pradėjo kurtis nauji bankai, o buvę tarybiniai buvo išskaidyti arba pertvarkyti į nepriklausomus bankus. 1988m. pirmasis Sovietų Sąjungoje komercinis bankas buvo įkurtas Tartu mieste Estijoje. Kadangi įstatinio kapitalo reikalavimas 1998m. buvo 5 mln. rublių, surinkti tokią sumą mažesniam bankui tuo metu buvo sudėtinga. Tartu komercinis bankas, kaip pradininkas privačios bankininkystės Estijoje, su Estijos valdžios žinia, leido keliems savo stambiems akcininkams įkurti filialus. Filialai formaliai buvo Tartu komercinio banko, tačiau praktiškai jie pradėjo veikti kaip nepriklausomi komerciniai bankai. Surinkus reikalingą įstatinį kapitalą, šie filialai atsiskirdavo ir oficialiai tapdavo nepriklausomais komerciniais bankais. Taip susikūrė Talino komercinis bankas, Virumaa komercinis bankas, Vakarų Estijos komercinis bankas ir Otepa inovacinis bankas [38, p. 73]. Šiek tiek vėliau buvo įsteigti EVEA Bankas ir Inovacinis bankas Taline. 1991m. viduryje, licencijos buvo išduotos jau 12 komercinių bankų, iš kurių tik minėtas Tartu ir 1990m. pradėjęs veikti Jungtinis Baltijos bankas laikytini didžiaisiais šalies komerciniais bankais [1, p. 147].

Tuo pačiu metu, dar veikiant Tarybų Sąjungos valstybiniam bankui, kūrėsi Estijos bankas, kuris ėmėsi komercinių bankų reguliavimo. Egzistuojant minimalaus kapitalo reikalavimui – 5mln. rublių (1991m. gale ekvivalentas 5mln. rublių įstatinio kapitalo yra 100 tūkst. JAV dolerių; 1992m. vidurį - 40 tūkst. JAV dolerių) ir atsiradus 1991-1992m.

hiperinflacijai, akivaizdžiai pradėjo augti bankų skaičius. Geros priežiūros kontrolės nebuvimas tai tik dar labiau paspartino.

Komercinė bankininkystė chaotiškoje Estijos aplinkoje tapo labai pelningu užsiėmimu. Daugelio bankų didžiąją dalį pajamų sudarė užsienio valiutos keitimas. Skirtingų grynujų ir negrynujų rublių kainų nustatymas taip pat duodavo pelno. Komercinio banko įkūrimas reiškė įmonei galimybę gauti TSRS Valstybinio banko kreditą geromis sąlygomis – kreditas tapo nebrangiu malonumu dėl mažos palūkanų normos ir išaugusios infliacijos. Turint omenyje prastą bankų priežiūrą ir kontrolę, visi šie faktoriai privedė prie komercinių bankų skaičiaus išaugimo.

Didžiausias komercinių bankų kūrimosi bumas įvyko 1992m. pradžioje kuomet 21 komerciniam bankui buvo išduotos licencijos. Ko pasekoje 1992m. pabaigoje viso Estijoje veikiančių komercinių bankų buvo 42. 1992m. spalio 30d. fiksuotas kapitalo dydis penkių bankų buvo tik 0,5 mln. kronų, kitų 12 – 1-2 mln. kronų, ir tik 8 bankai turėjo daugiau nei 6 mln. kronų fiksuoto kapitalo. Estijoje naujieji bankai taip pat negalėjo pasigirti savo akcininkų gausa – 11 bankų turėjo mažiau nei 10 akcininkų, tarp kurių ERA Bankas ir Baltijos Amerikos bankas turėjo po vieną akcininką.

Šie bankai Estijoje veikė labai skurdžiai – iki 1991m. atsiradę nauji 24 bankai teišdavė vieną trečdalį visų paskolų. Beveik visų naujų bankų veikla buvo sutelkta vietinėje rinkoje. Finansinio tarpininkavimo lygis buvo žemas – vidaus kreditas 1993m. sudarė tik 13 proc. BVP. Paskolų dalis balansuose taip pat buvo nedidelė. Vieninteliai ryšiai su tarptautine rinka buvo palaikomi dėl likvidumo valdymo [33, p. 100].

Komercinių bankų skaičiaus augimas, kuris padėjo suformuoti nepriklausomą naują bankinę sistemą, įtakojo tai, kad daugelis naujai įsikūrusių bankų Estijoje neatitiko pagrindinių bankinių principų ir kriterijų. Iš vienos pusės, jie buvo per maži – 1992m. pabaigoje 42 bankų bendras akcinis kapitalas buvo 218 mln. kronų (27mln. Vokietijos markių), o tai yra maždaug 5 mln. kronų kiekvienam bankui. Iš kitos pusės, keletas bankų dirbo neprofesionaliai ir turėjo likvidumo problemų. 1992m. gale Estija išgyveno bankinę krizę, kuri per pusę metų buvo likviduota. Gili ekonominė krizė ir smarkiai smunkantis BVP dar labiau pagreitino ją.

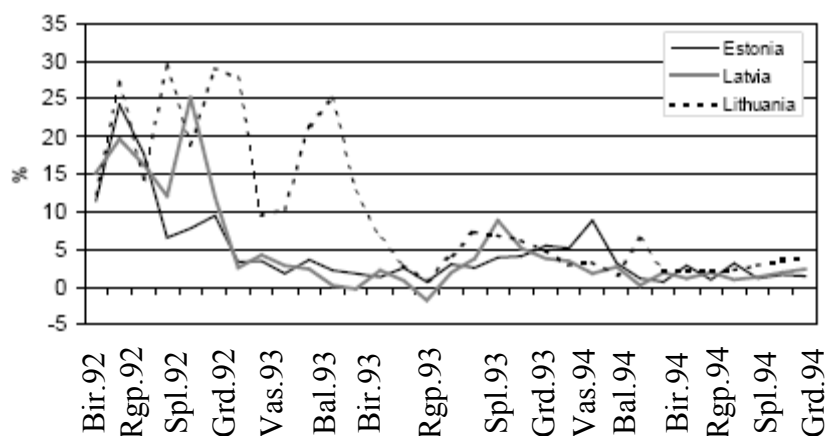
Centrinis bankas po pirmosios Estijos bankinės krizės 1992-1993m. įvedė naujus ir griežtus akcinio ir nuosavo kapitalo reikalavimus, be to sustabdė naujų licencijų išdavimą bankams. Visi šie nauji reikalavimai, keletas bankų likvidavimas ir naujų licencijų neišdavimas privertė kai kuriuos bankus jungtis. Nuosavo kapitalo minimalių reikalavimų ir kapitalo pakankamumo koeficiento griežtinimas atvaizduotas 5 lentelėje. 1994m. pradžioje teliko 21 veikiantis komercinis bankas, o tai yra lygiai pusė 42 komercinių bankų, veikusių 1992m. pabaigoje.

5 lentelė. Nuosavo kapitalo reikalavimų ir kapitalo pakankumo koeficiento didinimas Estijoje 1992-1999m.

Metai	Kapitalo pakankamumo koeficientas (proc.)	Minimalus nuosavo kapitalo reikalavimas (mln. Estijos kronų)
1992	8	0,5
1993	8	6
1994	8	15
1995	8	25
1996	8	50
1997	10	60
1998	10	70
1999	10	5 mln. EUR

Šaltinis: [44, p. 162].

Staigus komercinių bankų skaičiaus išaugimas iš pradžių buvo įtakotas pačios Estijos valstybės, Estijos banko ir pirmojo Tartu komercinio banko pastangomis, kurių pagalba buvo leista veikiančių bankų filialus transformuoti į naujus komercinius bankus. 1991m. infliacijai išaugus iki 304, firmoms tapo realu surinkti 5mln. rublių įstatinį kapitalą ir laikiną bet pelningą veiklą. 1992m. įsigaliojus hiperinfliacijai, įstatinio kapitalo vertė sumažėjo dar labiau, bankų skaičius išaugo iki 42. Dar 1989m. gruodžio 28d. priimtas bankų įstatymas, reglamentuojantis kartu ir Estijos banko ir komercinių bankų veiklą, neužtikrino gero priežiūros kontrolės mechanizmo ar ataskaitų teikimo sistemos. Visa tai daugeliui turtingų žmonių leido tapti bankininkais ir dar labiau paspartino komercinių bankų skaičiaus išaugimą. Tokie infliacijos svyravimai visose Baltijos šalyse padėjo išaugti bankų skaičiui iki beprecedenčio. 1 *diagramoje* parodyta mėnesinė visų trijų Baltijos šalių infliacija. Joje matyti, jog Latvija ir Estija sugebėjo greitai susidoroti su išaugusia infliacija, tuo tarpu Lietuva dar metus turėjo kovoti su aukštu ir kintančiu infliacijos lygiu.

1 pav. Infliacijos kitimas Baltijos šalyse 1992-1994m. (fiksuota kas du mėnesius)

Šaltinis: [29, 146].

Kaip rodo atlikti tyrimai, nagrinėjamu laikotarpiu buvusi atvira Rytų rinka, įstatymų spragos ir didelis infliacijos lygis leido bankams ir kitiems verslo subjektams gauti didelius penus, prekiaujant rubliais ar kita užsienio valiuta. Tokiomis sąlygomis buvo nesunku sukaupti akcinį kapitalą. Be to, tuo metu imtis bankininkystės verslo skatino ir gana liberalūs įstatymai. Tai taip pat pastebėjo užsienio mokslininkai, teigę, kad visos trys Baltijos respublikos turėjo ypač liberalią politiką suteikiant licencijas nauju komercinių bankų veiklai. Buvo manoma, kad didelis bankų skaičius padidins konkurenciją ir sumažins skolinimo ir indėlių palūkanų norma. Taip pat buvo tikima, kad bankai suteiks reikiamas paskolas kylančiam privačiam sektoriui. Daugelis bankų buvo įsteigti norint įgyti palankesnę poziciją rinkoje, kuri leido pasinaudoti pigesniais finansavimo būdais iš esančių bankinių institucijų. Deja, mažai kas galvojo apie bankų patikimumą ir priežiūrą. [19, p. 42].

2.3. Centrinio banko vaidmuo ir Valiutos reforma 1992m.

Centralizuotam ūkiui žlugus, kartu žlugo ir importas iš Rytų rinkų. Visa tai papildė naftos ir kitų žaliavų kainų šokas 1992m. Tai įtakojė BVP sumažėjimą (realusis BVP 1990-1993m. sumažėjo 35 proc.), infliacijos svyravimus ir t.t.. Visų minėtų įvykių kombinacija sukėlė ekonominį nuosmukį 1990m.

Kainų liberalizacija prasidėjo 1989m. kai valdžia leido įmonėms nustatyti savo tiekiamų produktų kainas ir taip pačiai rinkai susireguliuoti ir nustatyti kainas. Tam tikras kontrolės lygis nustatant kainas Estijos valdžios rankose buvo išlaikytas. Iš pradžių popieriaus, baldų ir daržovių kainos nebuvo kontroliuojamos. 1990m. spalį valdžia pakėlė maisto kainas ir sumažino energijos, telekomunikacijų ir transporto subsidijas. Kainų liberalizavimas kartu su pinigų agregatais, sukėlęs hiperinfliaciją, 1992m. visose trijose Baltijos valstybėse vartojimo prekių kainų indeksą pakėlė iki 1000 proc.

Prie prasidėjusio intensyvaus šalies ekonominio nuosmukio prisidėjo ir pinigų sistema. Iki 1992m. birželio Estijoje cirkuliavo rubliai. Jų vertei smunkant, smuko ir Estijos ekonominė sistema.

Kalbant apie pasiruošimo darbus Estijos kronai įvesti, reikėtų paminėti, kad dar 1990m. liepą Estijos bankas suformavo 8 darbo grupes, siekiant sukurti ir išrinkti geriausią perėjimo prie nacionalinės valiutos mechanizmą. 1991m. kovą visų šių grupių priežiūrai buvo įsteigtas Valiutos reformos komitetas, kuriam buvo patikėtos labai svarbios galios (prilygstančios Parlamento sprendimui). Pavyzdžiui, išleisti įstatymus, susijusius su valiutos reformos parengimu ir įgyvendinimu. Darbo grupės siūlė skirtingas monetarinės reformos versijas, tačiau galutinė versija apsisėjo ties fiksuoto valiutos kurso sistema. Darbo grupė, pasiūliusi šį sprendimą, nustatė pagrindinius principus ir juos išdėstė taip:

1. Estijos krona t.y. gryniesi pinigai cirkuliacijoje ir visi indėliai banke, turi būti visiškai susieti su Estijos banko turimomis aukso ir užsienio valiutos rezervų atsargomis;
2. Turi būti nustatytas fiksuotas kronos keitimo kursas, siejant ją su Vokietijos marke santykiu 1:8 (1 Vokietijos markė = 8 Estijos kronoms);
3. Estijos bankas neturi jokios teisės devaluoti kronos. Devalvacijos klausimais turi būti išleistas įstatymas;
4. Estijos bankas turi užtikrinti kronos konvertuojamumą į bet kokią užsienio valiutą [3, p. 8].

Reforma paremta šiais principais buvo įvesta 1992m. birželio 20d. Estija tarp Baltijos šalių buvo pirmoji pristačiusi savo naująją valiutą.

Estija monetarinių problemų sprendimui pasirinko drąsiausią ir greičiausią strategiją. 1992m. birželio mėn. įvedė savo naująją nacionalinę valiutą – kroną, susiejo ją prie Vokietijos markės pastoviu santykiu 1:8 ir pristatė fiksuoto valiutos kurso sistemą. Ši nauja sistema reiškė apribotą Estijos banko teisę būti paskutiniu skoliniojo. Skolinimas komerciniam bankui tapo įmanomas tik esant pakankamai dideliame rezervui [2, p. 86].

Ši monetarinė reforma buvo įteisinta trimis įstatymais – Valiutos, Užsienio valiutos ir Estijos kronos saugumo įstatymu.

Estijos kronos saugumo įstatymą, Estijos Aukščiausiosios tarybos išleistą 1992m. gegužės 20d., tesudarė 6 straipsniai. Vienas iš jų nustatė, kad Estijos krona yra visiškai padengta Estijos aukso ir užsienio valiutos atsargomis. Kitas – kad Estijos bankas ne rečiau kaip kas mėnesį viešai informuoja visuomenę apie Estijos disponuojamo aukso, užsienio valiutos atsargų ir cirkuliacijoje esančių kronų vertę [55].

Valiutos įstatymą, taip pat patvirtintą 1992m. gegužės 20d., sudarė 8 straipsniai, iš kurių svarbiausi nustatė tai, kad vienintelė teisėta mokėjimo priemone tampa Estijos krona, susidedanti iš 100 centų, ir kad Estijos bankas yra vienintelis turintis teisę leisti ir išimti iš apyvartos Estijos kronas [56].

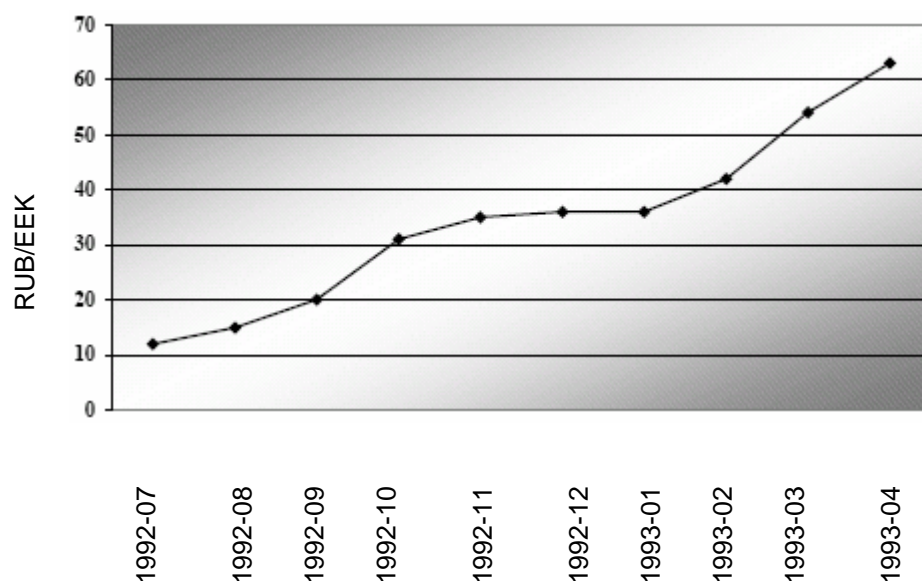
Visi trys įstatymai įsigaliojo Estijos kronos išleidimo į apyvartą dieną.

Įvedus naująją valiutą, indėliai užsienio valiuta iš pradžių buvo smarkiai ribojami, vėliau leidžiami. Per keletą dienų fizinių asmenų gryniesi rubliai buvo pakeisti į kronas: suma iki 1500 rublių buvo keičiama santykiu 10 rublių už vieną kroną, o sumos didesnės kaip 1500 rublių buvo keičiamos santykiu 50 rublių už vieną kroną. Banko turimiems indėliams ir įmonių grynosioms lėšoms buvo taikomas keitimo santykis 10 rublių už 1 kroną. Tokią skirtingą keitimo normą galima paaiškinti valdžios nuogastavimu, kad dar prieš keitimą į šalį gali būti patekę dideli abejotinos kilmės rublių srautai [33, p. 58]. Reformos metu Estijos bankas popierinėms kupiūromis surinko 2,3 mlrd. rublių iš fizinių, juridinių asmenų ir bankų [26, p.18].

Naujos valiutos įvedimo laikotarpiu buvo įkurta valiutų valdyba. Valdybos įsipareigojimai – būtent Estijos valiuta – buvo visiškai padengti Estijos aukso ir užsienio valiutos atsargomis. Tai padaryti nebuvo sunku: Estijai buvo gražinta 11 tonų aukso, kuris prieš 1940m. buvo išvežtas į Didžiąją Britaniją, Švediją ir Šveicariją. Atsiradusiam 120 mln. JAV dolerių trūkimui iki pilno padengimo buvo sugalvota kita išeitis. Estijos bankui buvo perleista 150 tūkst. kvadratinių metrų Estijai priklausančio miško, kuris valstybės buvo įvertintas 150mln. JAV dolerių verte.

Pristačius naująją valiutą, krona iškart tapo vienintele teisėta atsiskaitymo priemone. Po šios reformos Estijos valiuta rublio atžvilgiu iškart ėmė stiprėti. Infliacija, įvedus tvirtesnę valiutą, ėmė mažėti – jau paskutiniaisiais 1992m. mėnesiais mėnesinė infliacija nukrito iki vienaženklių skaičių.

Estijos valiutos reforma greitai atstatė valiutos patikimumą ir labai sustiprino Estijos kronos kursą Rusijos rublio atžvilgiu. Visa tai matyti 2 diagramoje.

2 pav. Valiutos kurso kitimas (nuo Rusijos rublio iki Estijos kronos) po Estijos valiutos reformos

Šaltinis: [42, p. 5].

Fiksuoto kurso režimo pasirinkimas buvo geras ginklas kovoje su išaugusia infliacija. 1989m. pradėtos kainų liberalizacijos dėka išaugusi infliacija siekė 954, o jau 1993m., įvedus naują valiutą, infliacija buvo sumažinta iki 36 [žr. 4 lentelę]. Estijoje taikytas valiutos valdybos modelis suteikė pinigų sistemai papildomo patikimumo. Be to, griežta fiskalinė politika sudarė ir kitą sėkmingos makroekonominės stabilizacijos – 1992m. prasidėjusi smulkių firmų privatizacija peraugo į oficialiais pasiūlymais, aukcionais ir varžytinėmis paremtą didelių firmų privatizaciją.

3. PIRMOJI ESTIJOS BANKŲ GRIŪTIS (1992-1993 m.): PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS

3.1. Bankų griūtys pasaulinėje praktikoje

Paskolas teikiantys ir užsienio valiutą keičiantys bankai egzistavo jau nuo senų laikų. Jų užuomazgų galima rasti Babilono ir antikinėse civilizacijose. Bet šiuolaikinė bankininkystė prasidėjo Italijoje renesanso laikais, kur bankininkai priimdavo indėlius. Indėlių pervedimo nurodymas būdavo duodamas žodžiu, savininkui užėjus pas sėdintį prie savo darbo stalo bankininką. Iš čia ir atėjo žodis bankrotas, kuris anuomet reiškė tradiciją, kai nebegalinčio kreditoriaus bankininko stalas būdavo sulaužomas. Be abejo tuometiniai bankai nebuvo tokie kaip šiuolaikiniai su dideliais akciniais kapitalais ir milžinišku darbuotojų skaičiumi, tai greičiau buvo turtingų auksakalių ir pirklių papildomas uždarbis. Pirmuoju atitinkančiu šiuolaikinių supratimą banku yra laikomas Šiaurės Amerikos bankas, įkurtas 1782m.

Kalbant apie bankų bankrotus, daugelis šalių savo praktikoje neišvengė bankų bankrotų ar finansinių krizių. Dėl suteiktų rizikingų paskolų, didėja negražintų paskolų dalis, jos ilgą laiką kaupiasi ir dažnai sukelia bankams tam tikras likvidumo ar mokumo problemas. Blogų paskolų negražinimo atvejų neišengia nė vienas bankas. Todėl tokiems atvejams šiuolaikinių valstybių bankai sudaro atitinkamus rezervus, o tokių paskolų būklę kontroliuoja šalies centrinis bankas.

Nuo 1934m. iki 7-ojo dešimtmečio bankų bankrotų skaičius palyginti su aštuntuoju dešimtmečiu buvo labai mažas. Nors Didžiosios depresijos metais (1930–1933 m.) Jungtinėse Amerikos valstijose bankrutavo palyginti beveik trečdalis bankų. Siekiant užkirsti kelią bankų bankrotams, buvo įkurta Federalinė indėlių draudimo korporacija (toliau - FIDK), kuri kontroliavo, reguliavo ir teikė pinigines lėšas įstojuosems į ją bankams.

Apytikriai 1972m. bankrotų mastas greitai išaugo ir apėmė ne tik nedidelius ar vidutinius bankus, bet ir milžiniškus JAV nacionalinius bankus. 1973 m. bankrutavo vienas iš didžiausių JAV nacionalinių bankų- San Diego bankas, kuris sužlugo dėl didelio rizikingų paskolų portfelio ir panikos, sukeltos indėlininkų, atsiradusios po viešai paskelbto dividendų sumažinimo. Kitas milžinas- Franklino nacionalinis bankas, teikdamas rizikingas paskolas, priėjo prie ribos, kai turėjo oficialiai paskelbti apie dividendų sumažinimą, tuo būdu atvedęs save prie bankroto. Dėl tokios pat priežasties žlugo ir Filadelfijos bankas; jį išgelbėjo tik kitų didelių bankų ir FIDK paskolos [30, p.102]. Viso 1985m. ekonomikos nuosmukio metu JAV buvo uždaryta 120 bankų. Taigi, šiuolaikinė bankų sistemoj, esant tokiems pagalbininkams, kaip FIDK, masinis indėlių atsiėmimas labai retai būna priežastis bankų bankrotams.

Bankų bankrotų laikotarpis taip pat buvo ir Europos šalyse: Vokietijoje 1930-1940m., D.Britanijoje 1973-1975m., 1984-1991m., Ispanijoje 1977m., Italijoje 1982m., Japonijoje 1990-1998m. Beje, pastaroji bankų krizė yra laikoma viena iš ilgiausiai užtrukusių bankų krizių pasaulyje po II pasaulinio karo.

9-ąjį dešimtmetį finansų rinką sukretė bankų bankrotai Prancūzijoje ir D.Britanijoje. Prancūzijoje, bankrutavus „Credit Lyonn“ bankui, patirta 9,2 mlrd. JAV dolerių nuostolių. Panašus likimas ištiko ir vieną seniausių D.Britanijos bankų „Barings“ 1995m. 1991m. dėl nekilnojamojo turto spekuliacijų, finansavimo klaidų didelė bankų krizė ištiko Švediją, o vėliau – Suomiją ir Norvegiją (1992m. pagrindinė priežastis – nekilnojamojo turto kainų kritimas). 1991-1993m. Švedijoje finansų krizės metu penkių didžiausių bankų nuostoliai sudarė 50 mlrd. Švedijos kronų [47, p. 269].

Bankų krizių neišvengė visos postkomunistinės valstybės. Pereinamuoju iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką laikotarpiu VRE šalių (Albanija, Bulgarija, Čekija, Lenkija, Rusija, Slovėnija, Vengrija) bankų sistemos patyrė panašių sukrėtimų. Vengrijos vyriausybė buvo priversta net tris kartus gelbėti valstybinius bankus. Čekijos Respublika, viena iš sparčiausiai žengusių rinkos ekonomikos keliu, taip pat neišvengė bankų bankrotų. Bankų griūties laikotarpiu bankrutavo kas penktas bankas. Bulgarijoje, nesėkmingai reformavus valstybinę pramonę bei silpnai dirbant bankininkystės priežiūros institucijoms, bankai patyrė daugiau kaip 1 mlrd. JAV dolerių nuostolių [ten pat]. Lenkijos Respublikoje vien 1992-1995m. buvo iškelta apie 200 bankroto bylų finansų institucijoms. 1998 m. didelę finansų krizę ir masinius bankų bankrotus patyrė ir Rusija.

Visos 15 postkomunistinių respublikų patyrė perėjimo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką sunkumus. Visose pradžioje vyko bankinės sistemos ekstensyvi plėtra ir veikla. Daugelis mokslininkų pastebėjo, kad XXa. 9-ajame dešimtmetyje, pradėjusi irti tarybinė planinė sistema, pati savyje turėjo šio irimo priežastį. Priežastis buvo tame, kad visoje planinėje sistemoje materialinių, finansinių ir darbo išteklių panaudojimas buvo labai neveiksmingas. Išsekus didžiąjai daliai šių resursų, visą Tarybų Sąjungą turėjo ištikti ekonominė krizė. Tarybų Sąjungai suirus, susiformavusias 15 nepriklausomų valstybių ištiko transformacijos proceso neramumai. Makroekonominės pusiausvyros nebuvimas suteikė galimybę naujai įsikūrusiems bankams įsivelti į rizikingus projektus, teikti rizikingas paskolas ar spekuliuoti užsienio valiuta. Silpna įstatyminė bazė ir priežiūros mechanizmas negalėjo sustabdyti bankų spekuliacijos ir pradėti formuoti gerą bankinę praktiką. Prasidėjus makroekonominėi stabilizacijai, infliacija sumažėjo, o valiutos kursas buvo stabilizuotas. Pirmosios visų šalių bankų sistemos atsirado dėlto kad pelnas iš spekuliacinio verslo išnyko. Tai įtakojo bankų nemokumą, indėlių negražinimą ir visą visuomenės pasitikėjimą bankine sistema. 6 lentelė parodo bankų skaičiaus

kitimą 1994-1997m. visose buvusiose Tarybų Sąjungos respublikose [9, p. 49]. Bendras 15 postkomunistinių šalių bankų skaičius 1994-1997m. sumažėjo nuo 3666 iki 2526. Rusijoje, kuri pasižymėjo didele bankinių įstaigų koncentracija, bankų skaičius krito nuo 2517 iki 1764 per tris metus. Baltijos šalyse bendras bankų skaičius per aptariamus metus sumažėjo nuo 107 iki 55. O tai yra daugiau nei per pusę.

6 lentelė. Bankų skaičiaus kitimas 1994-1997m.

	Valstybė	1994m.	1995m.	1996m.	1997m.
1.	Armėnija	52	35	33	30
2.	Azerbaidžanas	211	180	136	102
3.	Baltarusija	47	40	38	37
4.	Estija	23	18	14	12
5.	Gruzija	229	101	61	53
6.	Kazachija	191	130	101	98
7.	Kirgizija	18	18	18	20
8.	Latvija	57	40	33	32
9.	Lietuva	27	16	12	11
10.	Moldavija	26	27	21	22
11.	Rusija	2517	2295	2030	1764
12.	Tadžikija	16	19	23	26
13.	Turkmėnija	-	-	15	67 ¹
14.	Ukraina	226	230	228 ²	225 ³
15.	Uzbekija	26	18	29	29
	Viso	3666	3167	2792	2526

Šaltinis: [9, p. 49].

Palyginus Estijos ir kitų Baltijos šalių bankininkystės raidos duomenis, nustatyta, kad panašus likimas pereinamosios ekonomikos laikotarpiu ištiko ir jos kaimynės – Latviją ir Lietuvą. 1994–1998 m. bankų dėl bankrotų Latvijoje sumažėjo 44 proc., Lietuvoje – 59 proc. Užsienio mokslininkai, tyrinėję bankų krizę Baltijos šalyse pastebi, kad iš pradžių nebuvo

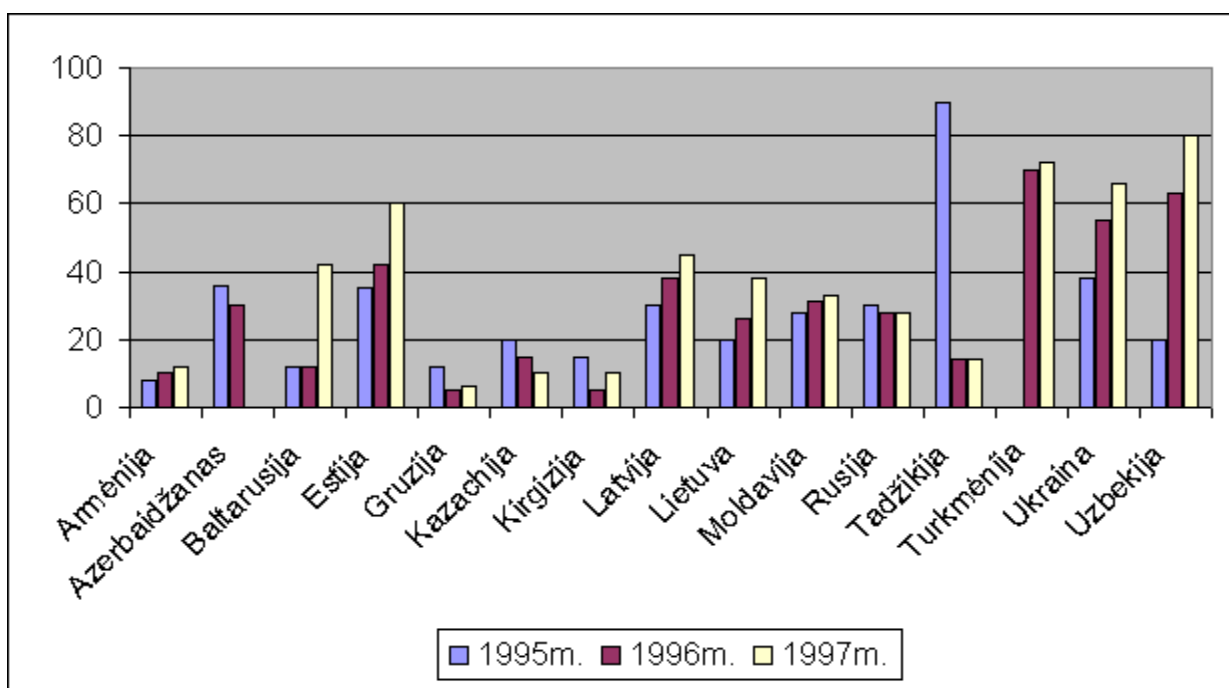
¹ tarp kurių 52 buvusio Agropromoninio banko filialai.

² iš kurių 188 veikiančios.

³ iš kurių 189 veikiančios.

reikiamos teisinės bazės, reglamentuojančios paskolų teikimą, banko bankroto procedūras, nebuvo tvarkos nuosavybės, hipotekos registruose [6, p.30].

Kaip jau minėta, neišvystyta teisinė sistema, prasta praktika ir sąskaityba daugelyje postkomunistinių šalių neleido bankiniam sektoriui vystytis tradiciškai. Daugelis jų bankų krizes patyrė jau iki 1996m. 1995-1997m. daugumos šių šalių bankinės sistemos vystėsi ir augo sparčiai. Kaip parodyta 3 *diagramoje* 1997m. visų šalių bankų turtas procentaliai nuo BVP buvo didesnis nei 35%.

3 pav. 15 postkomunistinių šalių bankų turtas 1995-1997m. (procentaliai nuo BVP)

Šaltinis: [9, p. 49].

1997m. spalio mėn. prasidėjusi finansų rinkų krizė Pietryčių Azijoje iškėlė naujus pavojus daugeliui postkomunistinių šalių. Juos taip pat sustiprino beveik tuo pačiu metu pasirodžiusi Rusijos krizė.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad pasaulinėje praktikoje egzistuoja daug bankų sistemos bankroto pavyzdžių ir tokios bankinės krizės ištikusios Estiją tikrai nėra vienintelės.

3.2. Sustiprinti reikalavimai ir nauji teisės aktai

TSRS skilimas, Estijos nepriklausomybės atkūrimas ir naujos valiutos sistemos pristatymas, reikalavo pakeisti dar 1989m. priimtą Bankų įstatymą ir šiek tiek vėliau patvirtintus Estijos banko įstatus. Be to, tuo pačiu reikėjo pakeisti susiformavusią praktiką – viską reglamentuoti viename įstatyme ir atskirti Estijos banko ir Komercinių bankų įstatymus. Estijos banko įstatų priėmimo teisė buvo deleguota Estijos banko valdybai. 1993m. gegužės 15d. Estijos įstatymų leidžiamoji valdžia priėmė naująją Estijos banko įstatymo redakciją. Jame pasirodė pakeitimai įteisino Estijos banką kaip nepriklausomą Estijos vadžiai instituciją. Estijos bankas tapo atskaitus tik Parlamentui ir nebegalėjo suteikinti kreditų nei valstybės nei savivaldybių biudžetams. Pagrindinės funkcijos, įgaliojimai ir subordinacija liko nepakitusi, tačiau iki 1993m. galo ambicijos apriboti Estijos banko nepriklausomybę ir pajungti jį Vyriausybei (sujungiant valstybės ir Estijos banko biudžetus) tapo akivaizdžios [38, p. 78].

Kadangi minėtu transformacijos laikotarpiu atsirado būtinumas priimti tam tikrą įstatymą, reguliuosiantį kredito institucijų veiklą Estijoje, valdžia priėmė komercinių bankų įstatymą. Šis įstatymas reglamentavo komercinių bankų įkūrimą, reguliavimą ir likvidavimą. Tai pat nustatė Estijos banko teisę skelbiant moratoriumą ir kitas sankcijas.

Iki 1992m. (birželio mėn. prasidėjusios monetarinės reformos) Estijos Centrinis bankas išduodavo komercinių bankų licencijas ir buvo įpareigotas prižiūrėti ir reguliuoti visą bankinę sistemą. Minimalus įstatinis kapitalas komerciniam bankui steigti buvo 5mln. rublių, o komercinio banko akcininkais negalėjo būti nei juridiniai nei fiziniai užsienio asmenys.

Nuo 1992m. birželio mėn., kuomet Estija įvedė savo nacionalinę valiutą – kroną ir pradėjo monetarinę reformą, užsienio investicijos tapo įmanomos, legalios ir netgi laukiamos Estijos bankiniame sektoriuje, t.y. įstatymas leido užsienio piliečiams ir juridiniams asmenims tapti Estijos komercinių bankų akcininkais. 1992m. birželį minimalus įstatinio kapitalo reikalavimas buvo pakeltas iki 6 mln. kronų. Be to, norint įsteigti banką jau reikėjo turėti mažiausiai 10 akcininkų, ir nė vienas iš jų negalėjo disponuoti daugiau nei 33 proc. banko akcijų. Pažymėtina ir tai, kad 1992m. birželio 17d. Monetarinės reformos komitetas nutarimu Nr. 029 panaikino visas bankų licencijas ir teisę išduoti licencijas suteikė Estijos bankui. Be to Estijos bankui nutarimu buvo patikėta teisė pratęsti suteiktas bankų licencijas iki 1993m. sausio 1d.

Kaip ir kitose Baltijos šalyse, taip ir Estijoje, reaguodama į bankų krizę, Vyriausybė sugriežtino kapitalo reikalavimus ir užkirto kelią netolygiam bankų skaičiaus išaugimui. Sugriežtinti valiutų valdybos reikalavimai dar labiau parėmė Vyriausybės nuostatas nesikišti ir negelbėti bankų, kuriems yra iškilę sunkumai.

1993 balandžio 13d. Estijos bankas nutarė didinti likvidumo reikalavimus (protinguosius kriterijus). Seniesiems bankams šiuos reikalavimus buvo leista įgyvendinti iki 1993m. birželio mėn. Naujieji likvidumo kriterijai nustatė:

- minimalų 8 proc. mokumo koeficientą ;
- minimalų 30 proc. likvidumo koeficientą.;
- maksimalų 800 proc. rizikos koncentracijos limitą;
- maksimalaus dydžio paskola bet kokia banko klientui negalėjo viršyti 50 proc.

banko nuosavo kapitalo [3, p. 16].

1994m. rugsėjo 2d. Estijos banko valdyba nusprendė dar labiau sugriežtinti reikalavimus ir nustatė maksimalią paskolą bet kokiam banko klientui – ne daugiau kaip 25 proc. turimo banko nuosavo kapitalo dydžio. Visi banko ir jo filialų įsiskolinimai negalėjo viršyti turimų 20 proc. nuosavų lėšų.

1992m. spalio mėnesį minimalus kapitalo reikalavimas (nuo 500 tūkst. Estijos kronų arba kitaip 5 mln. rublių) buvo pakeltas iki 6 mln. kronų ir toliau taip pat buvo didinamas. To pasekoje, mažesnieji šalies bankai, negalėdami įgyvendinti minimalių kapitalo reikalavimų, bankrutuodavo. 1993m. gegužės 11d. Estijos banko valdyba dar labiau sunkindama bankų veiklą įtvirtino naujus akcinio kapitalo reikalavimus ir nustatė terminus iki kada juos komerciniai bankai turi įgyvendinti:

- 15 mln. Estijos kronų iki 1995 balandžio 1d.;
- 25mln. Estijos kronų iki 1996m. balandžio;
- 35mln. Estijos kronų iki 1997 balandžio [ten pat].

Tuo pačiu metu Estijos bankas paskelbė stabilizacijos periodą iki 1994m. pradžios, t.y. iki periodo pabaigos nebesuteikė naujų komercinių bankų licencijų.

Be to, 1994m. rugsėjo 2d. Estijos banko valdyba nusprendė padidinti nuosavo kapitalo reikalavimus ir nustatyti terminus iki kada bankai turi juos pasiekti:

- 50 mln. Estijos kronų iki 1996m. sausio 1d.;
- 60 mln. Estijos kronų iki 1997m. sausio 1d.;
- 70 mln. Estijos kronų iki 1998m. sausio 1d.

Būtent šis žingsnis vertinamas kaip labai aukšto barjero atsiradimas Estijos bankinėje sistemoje. 1996m. ne kiekvienas bankas galėjo įvykdyti 50 mln. Estijos kronų nuosavo kapitalo reikalavimą, todėl 1995m. pabaigoje 1996m. pradžioje maži bankai buvo priversti jungtis arba likviduoti patys save.

Taigi, Estijos bankas jau 1992m. valiutos reformos išvakarėse pakėlė minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimą iki 6 mln. kronų. O po pirmosios Estijos bankinės krizės 1992-

1993m. Centrinis bankas įvedė naujus ir griežtus akcinio ir nuosavo kapitalo reikalavimus, be to sustabdė naujų licencijų išdavimą bankams. Visi šie nauji reikalavimai, keletu bankų likvidavimas ir naujų licencijų neišdavimas privertė kai kuriuos bankus jungtis.

Bankai, būdami vieni svarbiausių ir aktyviausių ekonominės sistemos dalyvių, kaip ir kiti ūkio subjektai, savo veikloje nuo pat pradžių turėjo remtis teisiniais dokumentais. Visi bankuose sudaromi sandoriai turėjo atitikti Estijos Respublikos teisės aktų reikalavimus. Tačiau pradiniam bankų sektoriaus formavimosi etape komerciniai bankai kūrėsi sparčiau nei jų veiklą reglamentuojantys teisės aktai buvo priimami.

3.3. Komercinių bankų griūties prielaidų brendimas

Pirmieji krizės požymiai pasirodė jau 1991m. pabaigoje kai bankai nebegalėjo išmokėti indėlių savo klientams. Tai iš vienos pusės buvo įtakota išaugusios nesustabdomos infliacijos rublio zonoje (1991m pabaigoje išaugusi iki 304). Iš kitos pusės, kainų liberalizacijos proceso pabaigoje, įsigalėjusios hiperinfliacijos: 1992m. sausį vartojimo kainų indeksas lyginant su praėjusiu mėnesiu išaugo 87 proc., vasarį – 74 proc. Taigi, su problema išmokant indėlius susidurta visoje šalyje.

1992m. viduryje, kuomet Estija dar priklausė rublio zonai ir tik Rusija turėjo emisijos teisę, atsirado grynujų pinigų stygius. Tuo pačiu metu Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko filialas Estijoje, kuriame didžioji dalis estų laikė savo indėlius, susidūrė su nemokumo problema. Barjeras tarp grynujų rublių ir negrynujų rublių buvo dar labiau padidintas dėl šių skirtingos pasiūlos. Ko pasekoje, atsirado grynujų pinigų atsiėmimo mokestis bankuose.

Estijos bankas dėjo visas pastangas kad ši problema išnyktų: kartu su Vyriausybe bandė gauti daugiau grynujų pinigų iš Maskvos, ilgiau laikė banknotus cirkuliacijoje, pailgino čekių galiojimą, perdalino grynujų pinigų rezervus bankuose ir t.t.. Tačiau šios priemonės buvo nepakankamos. Vėlavimai mokant mokesčius, algas ir pensijas sukėlė visuotinį nepasitenkinimą.

Kai kurie bankai stengėsi palengvinti grynujų pinigų krizę, mažindami reikalavimus gryniesiems pinigams. Pavyzdžiui, Hansabankas dėjo dideles pastangas siekdami sumažinti indėlių išėjimą iš banko ir įvedė „išsigėbėjimo“ indėlius. Ši idėja – fiksuotą dieną klientas gaus ekvivalentą sutartos sumos doleriais tos dienos kursu. Tai panaikino infliacijos riziką. Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko filialas Estijoje išleido savo čekių knygetes. Tačiau keletas bankų stengėsi pasinaudoti pinigų krize ir išspręsti iškilusią problemą neprotingais metodais. Vienas iš būdų nustatyti grynujų pinigų kursą didesnį, nei jis yra atsiskaitant negrynaisiais pinigais. Tai reiškė, kad klientas galėdavo gauti grynujų pinigų tik sumokėdamas tam tikrą pinigų sumą - kliringo kainą. Bankai taip pat spekulavo, siekdami padidinti savo

turimus grynujų pinigų rezervus. 1992m. pradžioje komerciniai bankai turėjo 176.4 mln. rublių grynaisiais, o valiutos reformos išvakarėse (1992m. birželį) net 768.4 mln. rublių. Bankai netgi norėjo išleisti savo pinigų pakaitalus. Vienas iš pavyzdžių – Socialinio banko Tartu departamentas planavo išleisti 25 rublių banknotus [38, p.83]. Šios problemos buvo išspręstos naujai monetarinei reformai ir griežtai finansinei politikai įsigaliojus. Valiutos kursas buvo stabilizuotas, infliacija sumažinta.

Dar vienas akivaizdus bankinės krizės įrodymas buvo labai mažos kreditavimo veiklos apimtys. Po reformos dėl didelės infliacijos ir aukšto rizikos lygio banko paskolų palūkanų norma labai išaugo. 1992m. lapkritį vidutinė visų paskolų palūkanų norma buvo 52 proc. (kai kurių paskolų palūkanų norma siekė 540 proc.). Tai labai sumažino paskolų paklausą.

Bankai bandė kompensuoti paskolų paklausos trūkumą, įsiveldami į naujas rizikingas veiklas. Užsienio valiutos spekuliacija buvo pagrindinė bankų veikla ir sudarė didžiąją dalį pajamų 1992m., ypač prieš reformą. Tačiau, galiausiai ši veikla atnešė nesėkmes. *Lentelė* Nr. 7 parodo komercinių bankų pajamų ir išlaidų struktūrą prieš ir po valiutos reformos. Joje aiškiai matyti, jog monetarinės reformos išvakarėse bankų pajamos dėl skirtingų valiutos kursų sudarė didžiąją dalį visų bankų pajamų (76,1proc. visų pajamų).

7 lentelė. Estijos komercinių bankų pajamos ir išlaidos 1992m.

	1992m. pusmetis	1992m. pusmetis	Viso
Pajamos (mln. kronų)	605	887	1492
iš kurių:			
1. pajamos iš valiutos kursų skirtumo (proc.)	76.1	24.5	45.4
2. pajamos iš komisinių (proc.)	15.2	29.3	23.6
3. pajamos iš palūkanų (proc.)	5.3	48.7	30.4
4. kitos pajamos (proc.)	3.4	-2.5	0.6
Išlaidos (mln. kronų)	572	827	1399
iš kurių			
1. išlaidos dėl valiutos kursų skirtumo (proc.)	80.6	29.2	50.2
2. administraciniai mokesčiai (proc.)	3.3	17.7	11.8
3. komisinių išlaidos (proc.)	2.9	28.1	17.8
4. palūkanos indėlininkams (proc.)	1.9	9.0	6.1

5. kitos išlaidos (proc.)	11.3	16.0	14.1
Pelnas (mln. kronų)	33	60	93

Šaltinis: [38, p. 84].

Kaip matyti pateiktoje 7 lentelėje, bankai įvedus nacionalinę valiutą labai greitai perkvalifikavo savo veiklą ir pakoregavo įplaukas. Valiutos reformai įsigaliojus, bankų pajamos iš valiutos keitimo mokesčio išaugo nuo 15,2proc. iki 29,3proc. (t.y. nuo 91 mln. kronų iki 259mln. kronų), o pajamos iš valiutos kursų skirtumų sumažėjo nuo 76,1proc. iki 24,5 proc. (t.y. nuo 460mln. kronų pirmąjį 1992m. pusmetį iki 217mln. kronų antrąjį 1992m. pusmetį).

Svarbiausias bankinės krizės įrodymas buvo kai kurių bankų nelikvidumas. Tai sukėlė, jau minėtas, užsienio valiutos rezervų užšaldymas, kliringo sunkumai ir labai rizikinga kredito politika. Tai apibūdintų paprastas pavyzdys – 1992m. lapkritį visi komerciniai bankai buvo išdavę terminuotų indėlių už 21 mln. kronų, tuo pačiu metu ilgalaikių paskolų buvo išduota už 294 mln. kronų, o tai yra 14 kartų daugiau. Todėl be abejonės, tokia disproporcija privedė prie sunkumų išduodant indėlius savininkams jų pareikalavus. Be to, negrąžintų paskolų portfelis vis augo. 1992m. spalio 1d. jos sudarė 3.1 proc. viso suteiktų paskolų portfelio, tą pačių metų lapkričio 1d. – 4.7 proc. ir gruodžio 1d. jos buvo išaugusios iki 7.9 proc. Bankai, norėdami apsisaugoti nuo galimos likvidumo stokos rizikos, privalo laikyti likvidžius aktyvus, kuriuos galėtų greitai paversti pinigais su minimaliu nuostoliu arba sugebėtų gauti reikiamų lėšų rinkoje.

Daugelis bankų, ypač tie, kurie vėliau buvo likviduoti, bandė atidėti užsidarymą klaidinant savo klientus. Pavyzdžiui, jie priimdavo pinigų pervedimo užsakymus, debetuodavo kliento sąskaitą ir išduodavo pavedimą patvirtinantį dokumentą. Tačiau, kadangi bankas neturėjo pakankamai lėšų kliringo sąskaitoje Estijos banke, tikrasis pinigų pervedimas įvykdavo vėliau. Tokiu būdu, Jungtinis Baltijos banke 1992m. rugsėjo 1d. pinigų pervedimai jau buvo atidėti 4 dienoms, o lapkričio viduryje prieš paskelbiant moratoriumą ir visam mėnesiui. Iš viso trijų bankų (Jungtinio Baltijos, Tartu ir Šiaurės Estijos akcinio) atidėjimai 1992m. lapkričio viduryje sudarė 333 mln. Estijos kronų [26, p.21].

Taigi 1993m. Estijos ekonomikoje buvo lūžio metai: sustojo komercinių bankų skaičiaus augimas, daugelis kredito įstaigų buvo likviduotos ar prijungtos prie didesnių bankų, šalyje sparčiai mažėjo infliacija ir tuo pačiu augo visuomenės nepasitikėjimas finansinėmis institucijomis. Vyko grandininė reakcija: vienų finansinės problemos turėjo įtakos kitų institucijų finansinių problemų atsiradimui.

Iš kur ir kaip atsirado pirmieji komercinių bankų nuostoliai? Norint atsakyti į iškeltą klausimą, reikia apžvelgti bankiniame sektoriuje susiklosčiusią padėtį krizės išvakarėse.

Trys didieji komerciniai bankai tapo nemokūs dėl skirtingų priežasčių. Du iš jų susidūrė su resursų, laikomų TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banke, išaldymu. Likęs – su išaugusiu rizikingų ir negražintų paskolų portfeliu ir sumažėjusiu skirtingų valiutos kursų operacijų pelnu.

Bankų pajamas sumažino įvesta fiksuoto valiutos kurso sistema, kuri panaikino didį bankų pelną iš valiutos keitimo operacijų. Be to pakelti reikalavimai įstatiniam kapitalui ir įvesti nauji protingieji reikalavimai privedė smulkiuosius bankinės rinkos dalyvius tapti nemokiais. Didelė dalis mažesnių bankų žlugo dėl nepakankamo kapitalo ir neatsakingai suteiktų rizikingų paskolų, iš kurių kiekviena esant mažam kapitalui kėlė grėsmę banko mokumui. Bankų darbuotojai, neturėdami reikiamos kompetencijos ir praktikos, dažnai nesuderindavo pinigų srautų. Be to, Estijoje bankų krizei įžengiant į sceną nebuvo nė vieno banko, kuris vykdė veiklos riziką ribojančių normatyvų reikalavimus.

Užsienio mokslininkų darbuose skelbiama, taip pat ir tarptautinė bankininkystės raidos patirtis parodė, kad daugelyje valstybių bankai naudojami nusikalstamu būdu įgytiems pinigams legalizuoti. Tokia galimybė nėra atmetama ir Estijos tyrėjų darbuose.

Taigi, Estijoje pereinant iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, pasireiškė bendri besikuriančiam bankiniam sektoriui raidos etapo nesklaidumai. Iš pradžių atrodė, kad tai tik laikini sunkumai: vienuose bankuose sparčiai blogėjo paskolų portfelio kokybė, kituose sutriko atsiskaitymų sistema, dar kituose dalis indėlininkų nutraukė sutartis anksčiau numatytų terminų. Kilusi sumaištis didėjančia progresija trikdė šalies tarpbankines operacijas, blogino pramonės, transporto, prekybos įmonių finansavimą ir kartu didino nepasitikėjimą verslo partneriais. Dėl to kai kurios įmonės, kredito įstaigų klientai ėmė atsidarinėti sąskaitas kituose bankuose. Indėlininkų, panorusių atsiimti savo indėlius, kasdien daugėjo [47, p. 279].

3.4. Pirmoji komercinių bankų griūtis

Naujosios nacionalinės valiutos pristatymas ir fiksuoto valiutos kurso režimo įvedimas smarkiai pakeitė bankininkystės veiklą Estijoje. Kaip jau minėta, prieš reformą buvo smarkiai naudotasi skirtingu valiutos kursu, todėl didžiąją dalį visų bankų pajamų monetarinės reformos išvakarėse sudarė būtent šių operacijų atlikimas (76,1proc. visų pajamų) [žr. 7 lentelę].

1992m. rudenį dalis komercinių bankų tapo nelikvidūs. Estijos bankas iš pradžių suteikė keletą dotacijų nelikvidumui šalinti, tačiau bankų nemokumui nemažėjant, Estijos banko valdyba nusprendė suspenduoti trijų didžiausių komercinių bankų operacijas. Tartu komercinio

banko didžioji nemokumo problema buvo labai išaugęs negražintų paskolų portfelis ir staigiai sumažėjęs pelnas iš skirtingų valiutos kursų operacijų. Socialistinės planinės ekonomikos sąlygomis bankų funkcijos buvo kur kas siauresnės, nei rinkos ekonomikos sąlygomis. Todėl jokie komerciniai bankai, tame tarpe ir Tartu, negalėjo remtis tarybiniais metais sukaupta patirtimi. Tačiau jis rėmėsi. Tartu komercinio banko valdyme dalyvavo reikiamos patirties ir kompetencijos neturintys žmonės, privedę banką iki nemokumo. Kitos dvi stambios finansinės institucijos buvo Šiaurės Estijos akcinis bankas ir Jungtinis Baltijos bankas. Abu jie susidūrė su užsienio valiutų rezervų, laikomų TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banke, įšaldymu Maskvoje. Tartu komercinis bankas buvo uždarytas ir likviduotas pagal naujai priimtą Bankroto įstatymą. Jo indėlininkai gavo tik kuklias kompensacijas. Kiti du bankai buvo sujungti ir kapitalizuoti valstybės. Naujas darinys buvo pavadintas Šiaurės Estijos banku. Bet apie viską iš pradžių.

Staigų naujai besikuriančių bankų skaičiaus augimą skatino tai, kad bankininkystė buvo itin pelningas verslas. Kylanti infliacija ir su tuo susijusios didelės palūkanos – tai didelis pelnas per trumpiausią laiką [46, p.14]. Liberalūs teisės aktai taip pat atliko indikatoriaus vaidmenį sparčiam bankų kūrimosi procese. Kaip jau minėta, grynujų pinigų trūkumas ir bankų pasipelnymas, spekuliuojant skirtingu valiutos kursu, buvo išspręsti įvedus naują monetarinę reformą ir griežtą finansinę politiką. Valiutos kursas buvo stabilizuotas, infliacija sumažinta. Efektyvus TSRS Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko filialo perėmimas Estijos valdžion (Estijos bankas panaudojo dalį aukso, kad padengtų neišmokėtus indėlius), Estijos banko pažadas perkonvertuoti grynuosius pinigus ir komercinių bankų rezervus, panaikino grynujų pinigų trūkumą.

Valiutos reforma išsprendė daugelį klausimų, tačiau tuo pačiu ji apsunkino apmokėjimo sistemos funkcionavimą. Kaip jau minėta, Jungtinio Baltijos banko mokėjimai 1992m. lapkričio mėn. buvo atidėti jau mėnesiui. Estijos banko pastangos sumažinti pervedimų atidėjimo terminą, suteikiant bankams trumpalaikes paskolas, neturėjo didelio poveikio.

Prieš monetarinę reformą bankai, turintys didelį blogų paskolų portfelį, galėjo likti likvidūs panaudodami pajamas iš užsienio valiutos veiklos arba perskolinant lengvai gautas centrinio banko paskolas. Reforma suvienodino valiutos kursą, sumažino perku-parduodu veiklą, panaikindama komercinių bankų pajamas iš skirtingų valiutos kursų veiklos. Fiksuoto kurso režimas nebeleido Estijos bankui finansuoti komercinių bankų, išskyrus situaciją kai buvo aiškiai matyti bankinė krizė.

Visi šie pakeitimai sumažino bankų mokumą ir likvidumą ir jie buvo priversti atidėlioti mokėjimus ilgiau nei buvo leidžiama (48 val.). Be to, prieš reformą centrinis bankas buvo labai silpnas derinant savo funkcijas, pareigas ir sankcijas komerciniams bankams. Bankai,

tikēdamiesi Estijas banko paramos laiduojant ar didinant likvidumą, dalyvaudavo rizikingose veiklose – neapgalvotai be rizikos analizės skolino pinigus, nederindavo indėlių ir ilgalaikių paskolų terminų. Po valiutos reformos Estijos bankas, pasijutęs savo kailyje, pradėjo įgyvendinti griežtą priežiūros mechanizmą ir tuo pačiu metu nesuteikė jokios pagalbos komerciniams bankams, kas kai kuriuos iš jų privedė prie nelikvidumo.

Prie visų jau minėtų trijų didžiųjų bankų nemokumo priežasčių dar reikia paminėti tai, kad visi trys veikė Ponzi schema. Dažnas tais laikais komercinis bankas užsiėmė tokia „piramidės“ pagrindo finansine veikla. Jos esmė - bankas surinkinėja indėlius, žadėdamas dideles palūkanas (kurios šiai dienai yra neįsivaizduojamos), tuo pačiu metu palūkanos ankstesniems indėlininkams mokamos iš naujų indėlių, o ne iš investicijomis uždirbtų pinigų. Tokia veikla postkomunistinėse valstybėse nebuvo beprecedentė. Tokių aferų, dar vadinamų Ponzi aferomis, pirmosios užuomazgos pasirodė Jugoslavijoje, poto Vengrijoje, Rumunijoje ir Rusijoje. Ponzi afera, arba kitaip Poncio finansai, siejama su vieno sukčiaus – italo Ponzi pavarde. Jis po Pirmojo pasaulinio karo sukaupė pinigines lėšas, žadėdamas dideles palūkanas, kurias mokėjo ne iš investicijomis uždirbtų pinigų, bet iš naujų įplaukiančių lėšų [30, p. 403-404]. Taigi, Estijos didžiųjų komercinių bankų indėlininkai, kurie įdėdavo pinigus ir išimdavo laiku, gaudavo nuostabias palūkanų pajamas, o tie, kurie savo indėlius atnešė vėliau turėjo nešti visą įsiskolinimo našta.

Atkreiptinas dėmesys, kad centrinis bankas negalėjo staigiai reaguoti į atsiradusią likvidumą problemą, nes nebuvo nei taisyklių nei finansinių instrumentų norint padėti bankams atstatyti mokumą. Taip pat neegzistavo jokios moratoriumo paskelbimo taisyklės, jau nekalbant apie treniruotus moratoriumo administratorius ar komitetus. Būtent dėl šios priežasties įsakymas paskelbti moratoriumą buvo atidėtas iki lapkričio 17d.

Neapmokėti trijų didžiųjų komercinių bankų, kuriems moratoriumas buvo paskelbtas 1992m. lapkričio 17d., pavedimai sudarė 90proc. visų atidėtų pervedimų Estijoje. Norint ištaisyti padėtį ir išgelbėti visus tris bankus reikėjo 900mln. Estijos kronų. Nei Estijos biudžetas, nei Estijos bankas tokių lėšų suteikti negalėjo.

Problemos su kuriomis susidūrė minėti trys bankai buvo skirtingos. Jungtinis Baltijos ir Šiaurės Estijos akcinis bankai susidūrė su užsienio valiutos rezervų, laikomų buvusiam TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banke, įšaldymu. Tai buvo padaryta 1992m. sausį, tačiau leidžiant didelėms sumoms kauptis sąskaitoje viešai paskelbta tik kovo mėn. Lapkričio mėn. kiekvienas bankas turėjo vidutiniškai apie 38mln. JAV dolerių užšaldytų toje sąskaitoje (viso abiejų bankų užšaldyti indėliai sudarė 78 mln. JAV dolerių arba 890 mln. Estijos kronų [26, p. 20]). Kadangi šie komerciniai bankai tikėjosi, kad tai nėra tikrasis užšaldymas, o tik laikinas atidėjimas, jie leido operuoti didelėmis sumomis iš kitų likvidžių fondų. Tartu komercinio banko priežastis

buvo ne TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu bankas, bet jo paties netvarka balanse. Blogų paskolų negražinimas, suteiktos paskolos labai maža palūkanų norma ir užsienio valiutos operacijų išlaidos privedė banką prie nemokumo. Bendras visų trijų bankų įsiskolinimas indėlininkams sudarė 40 proc. grynųjų pinigų pasiūlos masės apyvartoje ir visų terminuotų indėlių (t.y. M2) [26, p. 21].

1992m. lapkričio 6d. Jungtinis Baltijos bankas užšaldė visus Estijos valstybinių įstaigų indėlius. Taip bankas norėjo atkreipti valdžios dėmesį į jo išalusias lėšas buvusiam TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banke. Nors šis Jungtinio Baltijos banko sprendimas buvo greit panaikintas, atsakydamas Estijos bankas paskelbė jam ir dar dviems didiesiems šalies bankams moratoriumus. Visos trijų komercinių bankų lėšos buvo užšaldytos, o valdžia atleista.

Pirmoji Estijos bankų krizė yra datuojama 1992m. lapkričio 17d. kuomet Estijos bankas, remiamas 1992m. spalio 12d. naujai išrinktos Estijos Vyriausybės, paskelbė moratoriumą trimis didžiausiems Estijos komerciniams bankams:

- Tartu komerciniam bankui (kurio akcininkai pasiskirstę po visus visuomenės sluoksnius - valstybei priklausančios, privataus sektoriaus įmonės, kooperatyvai);
- Jungtiniam Baltijos bankui (kuris taip pat yra mišraus kapitalo);
- Šiaurės Estijos akciniam bankui (kuris 100proc. priklausomas Estijos bankui).

Po keleto dienų bankams buvo leista atidaryti naujas sąskaitas sumoms, dar įplaukiančioms į banko sąskaitas po moratoriumo paskelbimo. Greitas krizės sprendimas buvo pristabdytas dėl blogos buhalterijos komerciniuose bankuose, kurios pagalba nebuvo įmanoma įvertinti tikrosios situacijos.

Gruodžio 8d. Ministras Pirmininkas įspėjo apie grubius ir skaudžius trijų komercinių bankų kilusių problemų sprendimus, ryšium su 1993m. biudžetu, kuriame nebuvo numatyta lėšų šių bankų laidavimui. Tai taip pat patvirtino naujai įvestas fiksuoto kurso režimas.

Bankams buvo duotos kelios savaitės išsigelbėjimo paketui surinkti. Gruodžio 15d. Tartu komercinis bankas parėmė valdybos pasiūlytą išsigelbėjimo paketą. Estijos banko valdyba užuot iškart banką likvidavus, tai pavadino nerealiu projektu ir leido bankui bandyti atstatyti situaciją. Moratoriumo komisija, atlikusi Tartu komercinio banko analizę, konstatavo, kad banke visą jo veiklos laikotarpį egzistavo menka sąskaityba, silpna arba išvis neegzistuojanti kredito ir rizikos analizė, fiktyvus akcinis kapitalas ir nukrypimai nuo standartinių bankinių normų. Visos šios išvados priartino nuomonę, kad reformuoti Tartu komercinį banką yra netikslinga ir reikia jį likviduoti.

Tai reiškė skubų Tartu komercinio banko licencijos panaikinimą ir likusio turto pardavimą aukcione. Apytikriais paskaičiavimais 75 proc. indėlių buvo planuojama gražinti indėlininkams (akcininkams lėšų gražinimas nebuvo numatytas). Pirmasis Tartu aukcionas įvyko

1993m. sausio 15d. Jame dalyvauti buvo uždrausta bankinių licencijų turėtojams. Kadangi susidomėjimas aukcionu buvo labai žemas, likvidacijos procesas užtruko. Balandžio mėn. likvidatoriai galėjo gražinti tik 50 proc. visų indėlių. Režiumuojant, galima pasakyti, kad asmenų indėlių vidutiniškai buvo gražinta 50 proc. plius 1000 Estijos kronų (t.y. 90 JAV dolerių), tuo metu įmonės atgavo tik 15 proc. [20, p. 12].

Tame pačiame susitikime Estijos banko valdyba priėmė sprendimą sujungti kitus du komercinius bankus – Jungtinį Baltijos ir Šiaurės Estijos akcinį bankus. Skirtingai nei Tartu komercinio banko moratoriumo komisijos išvadoje, šių bankų išvadosse buvo užakcentuotas lėšų išaldymas, o ne menka sąskaityba, fiktyvus akcinis kapitalas ar silpna rizikos valdymo analizė. Kas taipogi realiai egzistavo jų veikloje. To pasėkoje, šių dviejų bankų problemų sprendimo būdu buvo pasirinktas ne jų likvidavimas, o reformavimas ir sujungimas.

Iš pradžių Estijos bankas numatė nekeisti bankų nuosavybės struktūros, o indėlininkams suteikti pasirinkimo galimybę – teikti bendras pretenzijas dėl indėlių užšaldytų TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banke arba atgauti savo indėlius kartu su fiksuota palūkanų norma. Estijos vadžia atsisakė palaikyti šį pasiūlymą, motyvuodama tuo, kad tiesioginis šių indėlių panaudojimas labai brangiai kainuos biudžetui, o nepakeista bankų nuosavybės struktūra yra labai palanki bankų savininkams, kurie vis dėlto turėtų nešti tam tikrą atsakomybę dėl bankų krizės.

Alternatyvus Tarptautinio valiutos fondo pasiūlytas sprendimas nebuvo paremtas nei valdžios, nei Estijos banko. Jis siūlė sujungti tris bankus, panaikinti jų kapitalą, sumažinti indėlius bendra proporcija (taip sumažinant indėlininkų našta). Estijos iniciatoriai prieštaravo, jog atsižvelgiant į tai, kad problemos, su kuriomis susidūrė bankai, buvo skirtingos kilmės, jų ir sprendimas turi būti nevienodas. Be to, kaip prieštaravo Estijos bankas, didelio banko sukūrimas būtų nekompetentingas sprendimas, o buvusio TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banko problemos turi būti siejamos tik su užšaldytais indėliais (vidiniai indėliai neturi būti paliesti). Dar kas svarbu, Tarptautinio valiutos fondo pasiūlytas sprendimas reikalavo didelės obligacijų emisijos, o tai būtų įtakoję valstybės biudžetą.

Galutinis patvirtintas sprendimas dėl dviejų nemokių Estijos komercinių bankų sujungimo buvo išdėstytas taip:

- indėliai, susiję su TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banku, tame tarpe ir bankų indėliai, banko balanse yra nurašomi į taip vadinamą Ekonominių ryšių su užsieniu banko fondą. Šis fondas, prižiūrimas valdžios ir Estijos banko struktūrą, turi pakeisti klientų užšaldytus indėlius į tokios pat vertės skolos sertifikatus. Tai suteikė teisę indėlininkams atgauti bet kokios sumos fiksuotą dalį. Kadangi valdžia neįpareigojo savęs pirkti nuvertintų indėlių, tai jokios įtakos biudžetui ir neturėjo.

- vadžia ir Estijos bankas draugiškai išleidžia obligacijų emisiją, tam kad būtų padengtos likusios prarastos lėšos. Estijos bankas iš pradžių pakeitė Maskvoje užšaldytą turtą TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banko fondo sertifikatais lygia nominalia verte. Laidavimas gavosi tuomet kai minėtus sertifikatus buvo galima iškeisti į didesnę rinkos kainą turinčias valstybines obligacijas.

- valdžia disponavo dviejų bankų akcijomis, kurių vertė buvo lygi TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banko fondo turimiems sertifikatams, ir skelbė, kad jei savininkai atsisakys šio pasiūlymo, jų bankai bus likviduoti.

- kadangi naujojo banko kapitalas buvo neadekvatus, obligacijų buvo išleista dar daugiau –tai leido kapitalui išaugti nuo 13 mln. kronų iki 40 mln. kronų [1, p.153].

1993m. sausio 20d. Ekonominių ryšių su užsieniu banko fondas (po dviejų bankų sujungimo įkurtas fondas iš viso pradėjo valdyti 878,4 mln. Estijos kronų) pradėjo savo veiklą, o Parlamentas savo ruožtu išleido vyriausybės vertybinių popierių emisiją. Sausio 25d. Estijos bankas suteikė 103 mln. kronų likvidumo paskolą, o Estijos valstybė – 254 mln. kronų (tai buvo vieninteliai pinigai paimti iš mokesčių mokėtojų kišenės, kad būtų įveikta krizė). Visi kiti įsiskolinimai turėjo būti padengti dviejų minėtų bankų.

Kai Estijos banko ir Estijos biudžeto parama pasiekė Ekonominių ryšių su užsieniu banko fondo sąskaitą, Šiaurės Estijos bankas buvo atidarytas. Tą pačią dieną Jungtinis Baltijos bankas įteisino savo banko pardavimą Estijos valdžiai. Visas procesas buvo baigtas 1993m. vasario 8d. kai Jungtinis Baltijos bankas formaliai buvo likviduotas ir prijungtas prie Šiaurės Estijos banko. 1993m. kovo 1d. Šiaurės Estijos bankas buvo oficialiai atidarytas [26, p. 22].

Krizės įveikimo rezultatai buvo geri. Net kai buvo atiduoti įsiskolinimai indėlininkams, Šiaurės Estijos bankas išliko likvidus. Mokėjimo terminai buvo suderinti ir pasiekė 48val. reikalavimą. Visi šie sprendimai pagreitino kitų bankų tobulėjimo procesą. Estijos banko reputacija pagerėjo, jo reikalavimai buvo pradėti vykdyti. Bankai tapo atidesni suteikiant paskolas. Jie pirmenybę pradėjo teikti investavimui į vertybinius popierius, o ne rizikingam skolinimui ar abejotinų projektų finansavimui.

Mažesnieji bankai su panašiomis problemomis susidūrė tik 1993m. Visa tai siejama su sustiprintais reikalavimais minimaliam kapitalui. 1992m. spalio mėnesį minimalus kapitalo reikalavimas (nuo 500 tūkst. Estijos kronų arba kitaip 5 mln. rublių) buvo pakeltas iki 6 mln. kronų ir toliau taip pat buvo didinamas. Aštuonios mažos kredito institucijos negalėjo įvykdyti šių reikalavimų ir buvo likviduotos dar 1993m. pradžioje (1993m. sausio 26d. Estijos bankas nepratęsė jiems licencijų). Mažiems bankams buvo suteiktas pusės metų laikotarpio terminas pabandyti atstatyti savo likvidumą. Kadangi įsiskolinimai buvo milžiniški tai jų negelbėjo. Būtent tokiu keliu 1993m. pavasarį keturi komerciniai bankai (Pietų Estijos išsivystymo, Vakarų

Estijos, Jungtinis Otepaa ir Parnu komerciniai bankai) paskelbė bankrutuojantys. Šios kredito institucijos, kuriose buvo labai išsivystęs skolinimas banko darbuotojams, valdybos nariams ir akcininkams, bankrutavo, nesuteikdamos jokių vilčių indėlininkams atgauti savo pinigus. Dar dešimt mažų bankų buvo sujungti į naują Jungtinį Estijos banką, kuriam licencija buvo išduota 1993m. kovo 1d. 8 lentelėje nurodyti visi komerciniai bankai, kurie buvo prijungti prie Jungtinio Estijos banko.

8 lentelė. Komerciniai Bankai 1993m. kovo 1d. prijungti prie naujo Jungtinio Estijos banko

Nr.	Banko pavadinimas	Licencijos gavimo data	
1.	Rapla agropramoninis bankas	1992-03-16	Visi jie neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų ir 1993-03-01 buvo prijungti prie Jungtinio Estijos banko
2.	Voru agropramoninis bankas	1992-03-16	
3.	Parnu agropramoninis bankas	1992-03-16	
4.	Valga agropramoninis bankas	1992-03-30	
5.	Haapsalu agropramoninis bankas	1992-03-30	
6.	Paide agropramoninis bankas	1992-04-29	
7.	Tartu agropramoninis bankas	1992-06-01	
8.	Harju agropramoninis bankas	1992-06-17	
9.	Nord bankas	1992-04-29	
10.	Viljandi komercinis bankas	1991-06-28	

Šaltinis: [52].

Dar vienas pirmosios bankinės krizės elementas Estijoje buvo 1993m. įvykęs TSRS Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko privatizavimas ir vėliau jo trečdalis pardavimas Hansa bankui (Hansa bankas buvo įkurtas 1992m. iš Tartu komercinio banko Talino filialo). Po kelių mėnesių dar trečdalis Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko buvo įsigytas Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko.

Taigi Estijos komercinių bankų skaičius sumažėjo perpus per vienerius metus: 1992m. gale jų buvo išaugę iki 42, 1993m sumažėję iki 21. Pati skaudžiausia ir neigiama praktika buvo su Tartu komerciniu banko likvidavimu. Jo turto aukcionas kėlė mažai susidomėjimo, bankas turėjo mažai lėšų. Kai kurių suinteresuotų asmenų iniciatyva mušti kainą, turtas buvo parduotas mažesne kaina, nei galima buvo jį parduoti pasirinkus kitą sprendimo metodą. Per pirmąją bankų krizę apie 81 mln. JAV dolerių liko Rusijos kišenėje. Ši suma yra beveik lygi dydžiui, kurio prireikė 1992m. lapkritį, įdėti į cirkuliaciją [38, p.83].

Analizuojant aptariamo laikotarpio literatūrą, kyla klausimas kodėl Estijoje, kaip ir kitose postkomunistinėse šalyse, taip lengvai buvo leista steigti komerciniams bankams, kurie vėliau dar lengviau iššvaistė milžinišką kiekį fizinių ir juridinių asmenų indėlių.

Tarptautinės bankininkystės patirtis rodo, kad prieš išduodant veiklos licenciją turi būti išnagrinėjamas banko verslo planas, nustatoma kapitalo kilmė, įvertinama banko steigėjų ir administracijos kvalifikacija bei reputacija [46, p.15]. Visa ši procedūra tiek Estijoje, tiek kitose Baltijos šalyse, buvo supaprastinta.

Pradžioje staigiai augant komercinių bankų skaičiui, o reikalingos kvalifikacijos specialistų skaičiui išliekant nepakitusiam, į bankininkystę sferą įsiliejo reikiamos kvalifikacijos ir patirties neturintys žmonės. Be to, daugelis naujų bankų akcininkų į šį verslą atėjo tik tam, kad „išplautų“ šešėlinėje ekonomikoje įgautas lėšas ir užsiimtų kitomis pelningomis o tuo pačiu ir rizikingomis veiklomis. Griežtam kontrolės mechanizmui neegzistuojant, minėti verslininkai dalyvavo tokiose veiklose kaip pajamų nerodymas ar mokesčių nemokėjimas.

Be to, komerciniuose bankuose nebuvo naudojami šiuolaikinės bankininkystės bendrieji principai, rizikos valdymo ar turto įkeitimo mechanizmai. Ko pasekoje, dosniai dalinamos paskolos rizikingiems naujai po nepriklausomybės įsikūrusiems ūkio subjektams, taip pat skolinimas bankų steigėjams, akcininkams ar net darbuotojams, neįvertinus jų finansinės padėties, privedė prie negrąžintų paskolų portfelio išaugimo.

Nors protingieji kriterijai buvo sugriežtinti jau 1993m. ir dar palaipsniui griežtinami keletą metų, to neužteko, kad būtų išvengta dar vieno sukrėtimo. 1994m. pavasarį valstybės biudžetas nusprendė išimti visus indėlius iš Socialinio banko (ankstesnysis TSRS Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo bankas). Valdžia rėmėsi nuostata, jog reikia diversifikuoti riziką ir keletą fondų perdavė kitų bankų valdymui. Socialinis bankas veikė kaip valstybės fiskalinis agentas ir tuo pačiu buvo įtrauktas į verslo finansavimą ar skolinimą. Socialinis bankas 1993m. pabaigoje disponavo 20 proc. visų Estijoje veikusių komercinių bankų turto. Didelių pinigų išėjimas iš banko sukėlė didelių mokumo ir likvidumo problemų bankui. labai greitai Socialinis bankas tapo stambiausiu skolininku tarpbankinėje rinkoje.

Estijos bankas šio sukrėtimo išvakarėse reagavo skirtingai nei tai padarė pirmuoju atveju. 1994m. rugpjūtį didelė likvidumo parama buvo suteikta bankui. Tačiau visų finansinių problemų Socialiniam bankui tai neišsprendė. 1994m. rudenį Estijos bankas nusprendė įsigyti didžiąją dalį Banko akcijų. 1995m. gegužę Socialinio banko licencija buvo panaikina, o visiems banko kreditoriams (bet ne akcininkams) gražinti visi įsiskolinimai. Didžioji dalis Socialinio banko indėlių ir turto buvo pervesti Šiaurės Estijos bankui. Įmonės likučiai buvo paversti turto išieškojimo agentūra.

1994m. viduryje Hansa bankas ir Jungtinis Estijos bankas tapo stambiausiomis kredito institucijomis šalyje. Skirtingai nuo rizikingas paskolas suteikinėjusių ir užsienio valiutos spekuliacijomis užsiėmusių bankų, judviejų veiklos didžiąją dalį sudarė trumpalaikių paskolų suteikimas. Kiek vėliau paskolų terminas pailgėjo. Nepaisant bankinės krizės Estijos makroekonomika buvo stabilizuota periode nuo 1992m-1994m. Pažymėtina ir tai, kad 1993m. gale bendras visų bankų turtas buvo 6,4 mlrd. kronų, o Estijos bankas disponavo 1,7 mlrd. kronų komercinių bankų resursų ir 1,4 mlrd. kronų įstatiniu rezervu, tai atrodė pakankamai geru resursu padėti bankams ištikus likvidumo problemoms [38, p. 81].

Naujasis centrinio banko įstatymas 1993m. gegužę patvirtino Estijos banko nepriklausomumą Estijos valdžiai. 1993m. gegužės 18d. priimtame naujame įstatyme įtvirtintas svarbiausias centrinio banko uždavinys – siekti valiutos stabilumo [54]. 1993m. lapkričio 23d. Estijos banko valdyba taip pat patvirtino Estijos banko statutą. Atkreiptinas dėmesys, kad iki 1994m. gruodžio komercinių bankų veiklą reglamentavo senasis 1989m. priimtas Bankų įstatymas, kartu apibrėžiantis ir centrinio ir komercinių bankų veiklą. Tik 1994m. gruodį Estijos Parlamentas patvirtino naują Komercinių bankų įstatymą.

Pereinant iš planinės į rinkos ekonomiką, labai vangiai buvo atsisakoma centralizuotos uždaro ūkio sistemos. Visame transformacijos procese Estija bandė jungti tarybinę patirtį ir naujus Vakarų Europos principus. Šnekant apie teisinę bazę Estijoje, svarbu paminėti, kad didelę įtaką turėjo tarybiniais metais sukaupta patirtis ir pačios tarybinės teisinės sistemos pagrindai. Dėl jų vangaus atsisakymo, laiko stokos, skubėjimo ir reikiamos kompetencijos turinčių asmenų trūkumo, kuriant teisinę bazę buvo padaryta nemažai klaidų. Parengti teisės aktai neatitiko pagrindinių principų ir nesugebėjo reguliuoti bankininkystės sistemos veikiančios rinkos sąlygomis. Visa tai kartu su giliu ekonominiu nuosmukiu, blogu bankų valdymu ir tam tikrais atvejais išorine įtaka (lėšų išaldymu) sukėlė pirmąją Estijos bankų krizę.

3.5. Pirmosios komercinių bankų griūties priežastys ir pasekmės

Daugelio teoretikų įvairių šalių transformacijos periodų atlikti tyrimai nurodo beveik tokias pačias pagrindines bankų krizių atsiradimo priežastis. Pereinant iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, atsiranda gili ekonominė krizė, kuri kartu su nekontroliuojama kredito rizika nuveda šalį prie bankų griūtis. Rizikos valdymas tokiose šalyse yra nepalyginamai sunkesnis ir begalės jėgų reikalaujantis procesas nei išsivysčiusios rinkos ekonomikos šalyse. Tai yra dėl aukšto rizikos lygio, greitų pasikeitimų ir praktikos stokos rizikos valdymo procesuose.

Bankinės sistemos krizės priežastys iš dalies gali būti vertinamos kaip išorinės priežastys. Krizė prasidėjo kaip visuotinė socialistinės ekonomikos sistemos krizė. Svarbių

rinkos ekonomikos sprendimų priėmimas ir įgyvendinimas tik pagilino pirmąją bankų krizę Estijoje. Daugelis mokslininkų teigė, kad Baltijos šalis ištikusi krizė buvo įtakota svarbiausio faktoriaus tai esminių bankininkystės principų nesilaikymo. Tačiau turint omenyje tai, kad Baltijos šalis ištiko krizės tuo metu kai dar nebuvo susiformavęs ekonominis ir finansinis stabilumas, sekti visiems žinomais bankiniais principais buvo neįmanoma. Todėl bankininkystės sektoriaus krizės Baltijos šalyse buvo įtakotos ne principų ignoravimo, o paprasčiausio nesugebėjimo valdyti naujai atsirandančių rizikų.

Pereinant nuo socialistinės komandinės ekonomikos prie kapitalistinės rinkos ekonomikos, Estiją užklupo gili ekonominė krizė. Tai buvo viską apimantis rekonstrukcinis periodas, kurio metu Estija išgyveno ir hiperinfliacijos periodą. Viena iš esminių bankinės sistemos Estijoje griūties priežasčių galima būtų įvardinti kaip ekstremaliai mažą kiekį lėšų, cirkuliuusių visame bankiniame sektoriuje. Estijos bankas gali būti kaltinamas dėl labai lengvai išduotų licencijų, per žemų kapitalo reikalavimų nustatymo ir žemo profesinio lygio banko darbuotojų toleravimo. Tačiau visa tai padėjo Estijai įgyti ekonominę nepriklausomybę, sukurti nacionaliniu kapitalu padengtą savą bankinę sistemą ir taip sumažinti Tarybų Sąjungos bankų filialų svarbą.

Hiperinfliacija Estijoje sumažino kapitalo reikalavimų vertę keletą kartų. Būtent jos dėka bankų biznis pasidarė prieinamas daugeliui ir tai privedė prie staigaus bankų skaičiaus augimo Estijoje. Vis dėlto bankai buvo labai maži. Net 11 iš naujai įsikūrusių bankų teturėjo mažiau nei 10 akcininkų.

Centrinio banko vaidmuo bet kokioje bankinėje sistemoje yra milžiniškas, tačiau to meto Estijos struktūroje jis neatliko reikiamo ir laukiamo vaidmens. Centrinis bankas nesugebėjo pritaikyti griežto priežiūros mechanizmo ir teigiamai bei efektyviai administruoti bankinės sistemos.

1992m. pristatė naująją valiutą ir fiksuotą valiutos kurso sistemą, didžioji dalis bankų neteko didelės pelno dalies iš užsienio valiutos operacijų. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl Estija lyginant su kitomis Baltijos šalimis patyrė krizę jau 1992m. Latvijoje ir Lietuvoje valiutos reformos įvyko vėliau ir jos buvo įvestos kitokiu, ne tokiu staigiu, o žingsnis po žingsnio būdu (čia buvo panaudotos laikinos valiutos: Latvijoje – Latvijos rubliai, Lietuvoje – talonai).

Galima teigti, kad bankinė krizė Estijoje buvo neišvengiama, kadangi bankų reorganizacija sutapo su monetarinės ir ekonominės sistemų reorganizacijomis, vykdytomis po gilaus ekonominio nuosmukio ir hiperinfliacijos. Galima teigti, kad visų šių susiklosčiusių aplinkybių sistemoje, netgi išsivysčiusiai bankinei sistemai, kuri savo veikloje remiasi pagrindiniais principais, būtų labai sunku išliekant mokiai ir likvidžiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad po pirmosios krizės valstybei priklausančių bankų skaičius vėl išaugo. Pirmąją bankų krizę charakterizuojantis skirtumas yra vidinės priežastys. Kadangi tuo pačiu metu atsirado grynųjų pinigų stygius, sumažėjo paskolų paklausa, pasitikėjimas bankine sistema labai sumažėjo.

Kita bankų krizės priežastis yra banko darbuotojų ir vadybininkų žemas profesinis lygis. Beprecedentis bankų ir jų filialų skaičiaus augimas įtakojo tai, kad juose dirbo nekvalifikuoti specialistai. Daugiausia banke dirbusių žmonių neturėjo ankstesnės patirties bankinėje sferoje. Daugelis jų nebuvo studijavę nei ekonomikos ar teisės. Kadangi didžiausias bankų skaičiaus augimas įvyko didėjant infliacijai, kuomet buvo lengva įvykdyti visus įsipareigojimus ir atiduoti skolas, daugelio bankų darbuotojams bankinės rizikos valdymas atrodė kaip vaikų žaidimas. Buvo manyta, jog jokio išsilavinimo ar patirties nereikia. Štai kodėl daugelis vadinamųjų bankininkų nesuprato, kad situacija kardinaliai pasikeitė po monetarinės reformos įvedimo ir naujų reikalavimų išskelimo.

Sakoma, kad gera priežiūra užtikrina geros bankinės sistemos egzistavimą, tačiau, tik sukurti griežtas bankų ir finansinių įstaigų valdymo ar bankroto taisykles nepakanka. Pati priežiūra turi subręsti, kad galėtų įveikti visus sistemai kylančius pavojus ir paremtų kitas pereinamojo laikotarpio reformas.

Taigi dar viena pirmosios Estijos bankų krizės priežastis buvo prasta kreditinių institucijų priežiūra ir kontrolė. Dviguba centrinių bankų sistema egzistavo Estijoje nuo 1989 iki 1992m. Pažymėtina, kad jau 1989m. TSRS Valstybinis bankas liovėsi tikrinti Estijoje egzistuojančius bankus, o Estijos bankas tik 1992m. pavasarį pradėjo reguliuoti komercinius bankus šalyje. Be to, jokios vidaus kontrolės Estijos bankuose taip pat nebuvo. Didžiausi naujų komercinių bankų akcininkai, kaip jau minėta, buvo valstybei priklausančios įmonės, kurios buvo labiau suinteresuotos savo kišenės pilnumu, nei valstybės gerove.

Visose Baltijos šalyse kai kurie bankai buvo sukurti korporacijų ar asmenų tiesiogiai skolinančių iš visuomeninio sektoriaus. Taip pat kai kurie bankai stengėsi uždirbti greitus pelnus išduodami labai rizikingas skolas ar turėdami dideles atviras užsienio valiutos pozicijas. Dažnai bankuose neegzistavo elementarios kreditų ir vidinės kontrolės bei pagrindinių rizikos valdymo elementų. Ilgalaikis blogas valdymas privedė prie to, kad paskolų knygos vertė tapo bloga. Buvo atgaunama vidutiniškai 50 proc. paskolų [33, p.112]. Šiuos poelgius drąsino per maža priežiūra, neefektyvus įstatymų vykdymas. O taip pat patirties ir sumanumo stoka neleido bankininkams priiminėti teisingų sprendimų.

Pradžioje bankai naudojo seno pavyzdžio TSRS valstybinio banko sąskaitų planus. Tik 1994m. Estijoje buvo priimti ir 1995m. pradėti įgyvendinti Tarptautiniai apskaitos standartai. Todėl Tarptautinių apskaitos standartų nežinojimas ir jų nebuvimas pradinėje stadijoje labai

apsunkino valdytojų, akcijų savininkų, prižiūrėtojų veiksmus vertinant bankų mokumą ir likvidumą. Nors ir Tarptautiniai apskaitos standartai buvo įvesti gana anksti, tačiau prižiūrėtojai dažniausiai nepasinaudodavo duomenimis, kurie galėjo įspėti anksčiau negu kas atsitikdavo. Įdomu paminėti, jog po bankų likvidavimo įkurti likvidavimo komitetai ėmėsi seklio ir tyrėjo vaidmens. Tačiau buhalterija ir sąskaityba likviduotų bankų buvo labai žemo lygio, todėl išsiaiškinti kur yra dalis dingusių pinigų buvo neįmanoma. Kaip pavyzdį apie komercinių bankų paskolų teikimą savo banko steigėjams, akcininkams ar net darbuotojams, galima paminėti Likvidavimo komiteto radinius. Likviduotuose bankuose rasta tokių kažkam palankių paskolų suteikimo atvejų kaip skolinimas beprocentinėmis palūkanomis, nenurodant jokių paskolos gražinimo garantijų. Be abejonės, pirmosios bankinės krizės priešasčių galima būtų rasti dar daugiau.

Turbūt dar svarbiau, tai kad Estijoje beveik neegzistavo paskolų klasifikavimo ir atidėjimų taisyklės, liberali teisinė bazė nereikalavo jokių atidėjimų blogoms paskoloms.

Užsienio mokslininkai išskyrė keturis pagrindinius faktorius, kurie įtakojo Baltijos šalių krizes:

1. Nepakankama priežiūra ir reguliavimas.
2. Bloga apskaita ir per didelis apmokestinimas.
3. Netinkama įstatyminė infrastruktūra skolinimui.
4. Pasklidusi korupcija kartu su prasta bankininkų kvalifikacija [19, p.43].

Šis faktorių mišinys kartu su pereinamojo laikotarpio sunkumais sudarė pirmosios bankinės krizės Estijoje prielaidas. Perėjimas nuo planinės sistemos į rinką grįstą sistemą susidūrė su struktūriniais sunkumais. Vykdoma kieta makroekonominė politika nebuvo palanki kylančiam bankiniam sektoriui. Bankai, jų klientai ir bankų prižiūrėtojai nesugebėjo pakankamai įvertinti rizikos naujoje situacijoje.

Pirmoji bankų krizė Estijoje turėjo valomąjį poveikį. Valdžios institucijos sustiprino bankinės sistemos priežiūrą ir tokiu būdu sukėlė bankų konsolidacijos bangą. Estija, pirmoji iš Baltijos šalių patyrusi krizę, retrospektyviai turėjo iš to daugiausia naudos. Dėl krizės bankų sektorius sustiprėjo, o išlikę bankai pradėjo elgtis apdairiau. Gerokai sumažėjo blogų paskolų portfelis.

Estija ėmėsi griežtų priemonių dėl bankų bankrotų 1992-1993m., tačiau priežiūros pagerinimas buvo nepakankamas, kad būtų išvengta 1994m. įvykusio Socialinio banko žlugimo ir 1998-1999m. bankų krizės.

4. ANTROJI ESTIJOS BANKŲ GRIŪTIS (1998-1999m.): PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS

4.1. Komercinių bankų veikla tarpkriziniu laikotarpiu (1994-1997m.). Socialinio banko žlugimas

1994m. pradžioje Estijoje veikė 21 komercinis bankas. Estijos bankininkystės sektorius stengėsi susigrąžinti prarastas pozicijas. Komercinių bankų balansinė turto vertė išaugo 1,5 karto lyginant su 1993m. ir pasiekė 6,4 mlrd. kronų, t.y. kiekvienam Estijos gyventojui teko apie 4000 Estijos kronų. Vertinant privataus sektoriaus indėlius komerciniuose bankuose, jie taip pat išaugo: 1992m. privataus sektoriaus indėliai sudarė 25proc., o 1994m. – pasiekė 60proc. visų indėlių ribą. Paskolos suteikiamos privačiam sektoriui 1994m. išaugo 2,5 karto ir sudarė 2,3 mlrd. kronų. Tuo pačiu paskolos valstybiniam sektoriui sumažėjo [38, p.87].

Paskolų paklausa po truputį augo. Tai reiškė, kad klientų pasitikėjimas bankiniu sektoriumi didėja. Estijos bankai didelį dėmesį pradėjo teikti kvalifikuotiems darbuotojams ir geroms rizikos valdymo programoms. Visa tai labai sumažino negrąžintų paskolų dalį visame paskolų portfelyje. Padidėjusi tarpbankinė konkurencija bankus privedė prie to, kad jie stengėsi kuo labiau padidinti paskolų portfelį užuot bandyti maksimizuoti palūkanų normą. 9 lentelėje matyti, kad 1994-2000m. periode paskolų portfelis išaugo 8 kartus, tačiau dėl palūkanų normos kritimo, grynosios bankų pajamos išaugo tik 3,3 karto.

9 lentelė. Estijos komercinių bankų paskolų portfelio, palūkanų normos ir vartotojų kainų indekso (VKI) kitimas 1994-2000m.

Metai	Paskolų portfelis		Palūkanų norma (proc.)	VKI (proc.)
	Mrd. kronų	Kartais (lyginant su praeitais metais)		
1994	4,28	...	21,4	47,7
1995	6,73	1,57	15,9	29,0
1996	12,10	2,83	13,7	23,1
1997	21,30	4,98	17,8	11,2
1998	23,90	5,58	16,5	8,2
1999	26,70	6,24	8,6	3,3
2000	34,20	7,99	8,4	4,0

Šaltinis: [41, p. 4].

Sumažėjęs negražintų paskolų skaičius ir bankų veikla naujose sferose leido bankams didinti savo pajamas. Komercinių bankų įplaukos išaugo iki 546,7 mln. kronų, o išlaidos sudarė 158,7 mln. kronų, kas reiškia, kad 1993m. bankų grynojo pelno įplaukos buvo 388 mln. kronų [ten pat].

1994m. Estijoje veikė keturi didieji komerciniai bankai, kurių kiekvieno turtas siekė milijardą kronų. Tai Hansa bankas (1326 mln. kronų), Jungtinis Estijos bankas (1280 mln. kronų), Estijos Taupomasis bankas (1203 mln. kronų) ir Šiaurės Estijos bankas (1068 mln. kronų) [38, p.88].

Nors protingieji kriterijai buvo sugriežtinti jau 1993m. ir dar palaipsniui griežtinami keletą metų, to neužteko, kad būtų išvengta dar vieno sukrėtimo. 1994m. pavasarį Estijos valdžia nusprendė šiek tiek diversifikuoti valstybės biudžeto pinigus ir išimti dalį indėlių iš Socialinio banko. Tai buvęs TSRS Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo banko filialas Estijoje 1991m. tapęs nepriklausomu Socialiniu banku. Socialinis bankas veikė kaip valstybės fiskalinis agentas. Tuo pačiu jis buvo įtrauktas į verslo kreditavimą, naftos ir metalų verslų finansavimą. Nors Socialinis bankas 1993m. pabaigoje disponavo 20 proc. visų Estijoje veikusių komercinių bankų turto, jis buvo suteikęs per dideles paskolas akcininkams ir susijusioms šalims, kurios tapo didele našta jam pačiam. Bankas 1994m. nesugebėjo įvykdyti naujų kapitalo reikalavimų. 1994m. rugpjūčio 15d. Socialiniam banke susidarė 94,6 mln. Estijos kronų indėlių trūkumas. Todėl Estijos banko valdyba paskelbė moratoriumą 1994m. rugpjūčio mėn. Griežti kapitalo reikalavimai, rizikingos paskolos ir didelių pinigų išėjimas iš banko sukėlė didelių mokumo ir likvidumo problemų Socialiniam bankui. Labai greitai šis bankas tapo stambiausiu skolininku tarpbankinėje rinkoje.

Estijos bankas šio sukrėtimo išvakarėse reagavo skirtingai nei tai padarė pirmuoju atveju. 1994m. rugpjūtį didelė likvidumo parama buvo suteikta bankui. Tačiau visų finansinių problemų Socialiniam bankui tai neišsprendė. Todėl 1994m. rudenį Estijos bankas nusprendė įsigyti didžiąją dalį banko akcijų. Bankas buvo privatizuotas, bet aukščiausia vadovybė išlaikė savo postus, nebuvo jokios sistemos stambiausių akcininkų tinkamumui patikrinti, o banko bankrotas turėjo rimtų pasekmių tarpbankinei rinkai, kurioje dažniausia skolinosi Taupomasis bankas. Dėl spragų įstatymuose buvo beveik neįmanoma nustatyti, kas tikrieji juridinių subjektų savininkai. Buvo įprasta, kad įmonių registro duomenys pasenę arba ne visi. Be to, nebuvo jokio teisinio pagrindo uždrausti kam nors tapti banko akcininku [33, p. 102].

Situacija buvo pataisyta 1995m. gegužę, kai Socialinio banko licencija buvo panaikina, o visiems banko kreditoriams (bet ne akcininkams) gražinti visi įsiskolinimai. Tuo pačiu buvo įgyvendintos griežtesnės priemonės – parduoti skyriai, pakeisti vadovai. Didžioji dalis Socialinio

banko indėlių ir turto buvo pervesti Šiaurės Estijos bankui. Įmonės likučiai buvo paversti turto išieškojimo agentūra.

Priešingai nei pirmosios krizės metu, šio Socialinio banko sukrėtimo laikotarpiu visos indėlininkų pretenzijos buvo apsaugotos, o restruktūrizavimo išlaidos padengtos valdžios institucijų. Priėmus naują bankų įstatymą, kuris nustatė griežtesnius kapitalo reikalavimus, finansinių ataskaitų pateikimą remiantis tarptautiniais apskaitos standartais, reikalavimą, kad metinių ataskaitų auditą atliktų tik tarptautinės audito įmonės, buvo pakeista priežiūros sistema ir įvesta nuostata dėl padidėjusios konkurencijos. Dėl to iki 1995m. pabaigos bankų rinkoje vyko didelė konsolidacija. Monetarinės priemonės ir rizikos reguliavimo taisyklės buvo nukreiptos į greitą vidaus kreditų augimo mažinimą ir likvidaus turto dalies bankų portfeliuose didinimą [ten pat].

Po pirmojo pertvarkymo etapo Baltijos finansų rinkos darėsi tarptautinės ir labiau integruotos regiono mastu. Geri eksporto rodikliai ir padidėjęs investuotojų pasitikėjimas Baltijos regionu sudarė prielaidas ekonomikai atsigausti. Dėl didelio investicijų poreikio ir palyginti žemo vidaus taupymo lygio, einamosios sąskaitos deficitas didėjo ir buvo didesnis negu padengtas kapitalo įplaukų. Laikui bėgant, einamosios sąskaitos deficito modelis keitėsi nuo tiesioginių užsienio investicijų iki portfelinių investicijų ir skolą sukuriančių srautų. Finansų sektorius tapo pagrindiniu šių srautų tarpininku. Tarpininkaujamo kapitalo srautai Estijoje 1995m. buvo 0,7proc BVP, o 1996m. ir 1997m. išaugo atitinkamai iki 4,1 proc. ir 9,8proc. BVP [33, p. 104]. Mažėjančios palūkanų normos ir mažesni likvidumo suvaržymai prisidėjo prie finansinio tarpininkavimo kūrimosi.

Bendros ekonominės situacijos išsivystymas ir auganti bankų valdymo kokybė įtakojo tai, kad bankų pelningumas tapo aukštas. 1997m. banko nuosavybės grąža buvo 34,9 proc. Estijos bankai savo pelningumą pradėjo kelti išiveldami į nebankines sistemas: lizingo ir investicines kompanijas. Kaip pavyzdį galima pateikti Estijos šalies banką, kuriam 1997m. priklausė 7 nebankinės įmonės, kurių gretose viešbučių verslu ir žemės ūkio gaminių perdirbimu užsiimančios įmonės.

Vienas Estijos bankas pradėjo veiklą Lietuvoje, įkurdamas lizingo antrinę bendrovė, o 1996m. įsigijo komercinį banką Latvijoje. Nuo to laiko Estijos bankai tapo labai aktyvūs ir tarptautinėje rinkoje pirkdami akcijas ir plėsdami savo finansavimo priemonių pasirinkimą. Estijos bankai pradėjo specializuotis ir plėsti savo veiklos ribas į Rytus, kuriuose 1997m. palūkanų norma ir uždirbamas pelnas buvo labai išaugęs. 1997m. taip pat labai išaugo investicinių fondų susidomėjimas, kas taip pat atnešė pelno bankams. Staigus vietinės akcijų rinkos kainų augimas ir fondų steigimas Rytų rinkoje Estijos bankams atnešė keturgubą pelną lyginant su 1996m. Taip 1997m. bankų valdomos antrinės įmonės valdė 90proc. lizingo rinkos,

bankų akcijos sudarė 60proc. Talino vertybinių popierių biržos kapitalizacijos, bankai buvo pagrindiniai makleriai vertybinių popierių rinkoje, o bankų kontroliuojamos turto valdymo įmonės valdė daugiau nei 90proc. investicinių fondų.

Sustiprinta kapitalo bazė leido bankams plėsti skolinimo veiklą ir patenkinti augančią kredito paklausą. Kredito dalis viso bankų turto sudėtyje laipsniškai didėjo ir pasiekė aukščiausią lygį lyginant su kitomis Baltijos šalimis. 1998m. pabaigoje Estijos bankų paskolų dalis viso turto atžvilgiu padidėjo iki 58proc. esant 11-12 proc. skolinimo normai. Lietuvoje ir Latvijoje paskolų dalis viso turto atžvilgiu 1998m. tesudarė atitinkamai 33 ir 48 proc. [33, p. 104].

Pradžioje bankai naudojo seno pavyzdžio TSRS centrinio banko sąskaitų planus. 1994m. Estijoje buvo priimti Tarptautiniai apskaitos standartai (tolia – TAS), o vidaus audito grupės buvo paskirtos tik 1995m. Estijoje priimti TAS pirmą kartą buvo pradėti naudoti 1995 m. pradžioje. Kai kurie literatūros šaltiniai teigia, kad geresni bankai tai pradėjo daryti jau 1993m. [19, p.43].

1994m. taip pat laikomi Estijos bankų asociacijos įkūrimo metais. Asociacijos pagrindiniai tikslai buvo - koordinuoti bankų veiklą ir organizuoti darbuotojų mokymus. Kreditinės informacijos sistema buvo sukurta. Nuo šiol visiems asociacijos nariams buvo prieinama informacija apie prašantį kredito asmenį.

1994m. į asociaciją įstojo 12 bankų. Asociacija skatindama bankų konkurenciją, labai prisidėjo prie to, kad bankai pradėjo mažinti mokesčius ir didinti savo teikiamų paslaugų kokybę. 6 bankai įstojo į SWIFT elektroninę apskaitos sistemą, o dauguma bankų atsidarė koresponduojančias sąskaitas užsienio bankuose. Paskolų palūkanų norma tarp bankų narių suvienodėjo.

4.2. Antroji komercinių bankų krizė

Kaip jau minėta, 1993m. balandį Estijos bankas paskelbė stabilizacijos periodą bankinėje sistemoje. Tai reiškė, kad naujų licencijų išdavimas buvo neįmanomas, o esamiems bankams buvo nustatytas laipsniškas minimalaus kapitalo didinimas. Tokiu būdu 1996m. balandžio 1d. bankai, kurių akcinis kapitalas prieš tai tesiekė 6 mln. kronų, turėjo pasiekti 14 mln. kronų ribą, tuo pačiu, 1996m. sausio 1d. bankų nuosavas kapitalas turėjo būti ne mažesnis kaip 50 mln. kronų. Šie nauji reikalavimai privertė mažus bankus jungtis 1995m. pabaigoje ir 1996m. pradžioje.

1995m. lapkričio 20d. Rahva bankas, negalėdamas įvykdyti naujų kapitalo reikalavimų, buvo išigytas Virumaa komercinio banko. Tų pačių metų gruodį Virumaa komercinis bankas išigijo dar du bankus - Keila ir Estijos Agropramoninį – kurie taip pat susidūrė su reikalavimų

įgyvendinimo problema. Naujasis trijų bankų derinys Virumaa komercinio banko valdybos sprendimu buvo pervadintas į Estijos agropramoninį banką. Visos finansinės problemos, kilusios dėl trijų bankų sujungimo, buvo sprendžiamos 1996-1997m. kuomet akcijų rinkos burbulas sprogo. Tačiau bankas buvo prisiėmęs per daug rizikos ir tapo pastoviai nemokus, ko pasėkoje, 1998m. birželio 29d. Estijos bankas panaikino Estijos agropramoninio banko licenciją.

Estijos banko valdybos veikla, laipsniškai didinant kapitalo reikalavimus, buvo labai kritikuojama Tartu technikos universiteto Statistikos profesoriaus Vello Vensel. Jis 1998m. rašė: „Bankų sektoriaus konsolidacijos skubinimas, didinant reikalavimus kapitalui, turi būti vertinamas kaip klaidingas Estijos banko sprendimas <...> Nesibaigiantis reikalavimų kapitalui didinimas, kainavo daugelio mažųjų bankų susiliejimą, o tereikėjo tik rast sprendimą kaip aprūpinti visus bankus papildomu kapitalu, ignoruojant su tuo susijusias rizikas. Normalus ir laipsniškas bankinės sistemos išsivystymas buvo sutrukdytas, tačiau iš kitos pusės galbūt anksčiau ar vėliau neefektyvūs maži bankai patys būtų pasitraukę iš rinkos“ [39, p.44].

Centrinis bankas ir Estijos Vyriausybė taip pat palaikė bankų susiliejumus. Bankų susijungimai privedė prie to, kad bendras turtas bankiniame sektoriuje labai išaugo. Visų lėšų bankiniame sektoriuje išaugimas parodytas 10 lentelėje. Po tokio augimo Estijos bankai tapo didžiausi pagal disponuojamą turtą Baltijos šalyse.

10 lentelė. Bendro turto išaugimas bankiniame sektoriuje 1992-1999m. (mln. kronų)

1992m. liepa	6736
1992m. gruodis	5156
1993m. gruodis	6396
1994m. gruodis	10067
1995m. gruodis	14857
1996m. gruodis	21902
1997m. gruodis	38755
1998m. gruodis	40994
1999. gruodis	47071

Šaltinis: [39, p. 402].

Bendros ekonominės situacijos gerėjimas ir auganti bankų valdymo kokybė įtakojo tai, kad bankų pelningumas tapo aukštas. Estijos bankai pradėjo investuoti į nebankines sistemas: lizingo ir investicines kompanijas. Nuo to laiko Estijos bankai tapo labai aktyvūs ir tarptautinėje

rinkoje pirkdami akcijas ir plėsdami savo finansavimo priemonių pasirinkimą. Estijos bankai pradėjo specializuotis ir plėsti savo veiklos ribas, labai išaugo investicinių fondų susidomėjimas. Staigus vietinės akcijų rinkos kainų augimas ir fondų steigimas Rytų rinkoje Estijos bankams atnešė keturgubą pelną lyginant su 1996m. Tokiu būdu bankų akcijos sudarė 60proc. Talino vertybinių popierių biržos kapitalizacijos. Bankai tapo pagrindiniai makleriais vertybinių popierių rinkoje, o bankų kontroliuojamos turto valdymo įmonės valdė daugiau nei 90proc. investicinių fondų.

Paskolų palūkanų norma vis krito, infliacijos lygis taip pat labai sumažėjo (pasiekė 4.4 1998m. [žr. 11 lentelę]). Padidėjusi tarpbankinė konkurencija bankus privedė prie to, kad jie stengėsi kuo labiau padidinti paskolų portfelį užuot bandyti maksimizuoti palūkanų normą.

11 lentelė. BVP ir infliacijos kitimas Estijoje 1993-1997m.

	1993m.	1994m.	1995m.	1996m.	1997m.	1998m.	1999m.
Realiojo BVP augimas	-9.0	-2.2	4.3	3.9	10.6	4.0	0.0
Infliacija (metų pabaigoje)	36.0	41.7	28.9	14.8	12.5	4.4	4.0

Šaltinis: [33, p. 31].

Daugelis Estijos bankų turėjo didelių ambicijų plečiant savo veiklą. Augimas buvo pasiektas pasitelkiant naujus produktus, idėjas ir pigesnes bankų paslaugas. Daugelis analitikų šnekant apie staigų bankinio sektoriaus tobulėjimą yra pasakę, jog bankinis sektorius, kuris auga daug greičiau nei visa šalies ekonomika, anksčiau ar vėliau bus ištiktas krizės [41, p. 4].

Lyginant 1996 ir 1997m., matyti, kad 1997m. bankai, užsiimdami nauja akcijų rinkos veikla, uždėjo daugiau nei 1996m. Visų komercinių bankų turtas išaugo iki 38,3 mlrd. Estijos kronų, kai 1996m. jis siekė tik 21,9 mlrd. Akcinis bankų kapitalas 1997m. jau sudarė 2,4 mlrd. kronų. Be to, reikia nepamiršti, kad bankų skaičius ir toliau mažėjo: 1997m. jų teliko 11, o disponuojamas turtas vis augo [žr. 12 lentelę].

12 lentelė. Estijos komercinių bankų augimo rodikliai 1992-2002m.

Metai	Veikiančių bankų skaičius	Bendrai metų gale visų bankų (mlrd. kronų)		Vieno banko (mlrd. kronų)		BVP (dabartine kaina, mlrd. kronų)	Bankų turtas proc. nuo BVP
		turtas	akcinis kapitalas	turtas	Akcinis kapitalas		
1992	41	5,2	0,5	0,13	0,01	14,3	36,4
1993	22	6,4	0,4	0,29	0,02	21,8	29,4
1994	24	10,1	0,6	0,42	0,03	29,9	33,8
1995	18	14,9	1,1	0,83	0,06	40,9	36,4
1996	13	21,9	1,4	1,68	0,11	52,4	41,8
1997	11	38,3	2,4	3,53	0,22	64,0	60,6
1998	6	41,0	6,1	6,83	1,02	73,5	55,8
1999	7	47,1	6,3	6,73	0,90	76,3	61,7
2000	7	57,8	5,9	8,26	0,84	87,2	66,3
2001	7	68,4	6,1	9,77	0,87	96,6	70,8
2002	7	81,7	6,2	11,67	0,89	106,3	76,9

Šaltinis: [41, p. 5].

Kaip rodo 12 lentelės duomenys, 1997m. viduryje bankų turimų akcijų portfelis buvo 40 proc. didesnis nei nuosavas kapitalas. Kartu su skolos vertybiniais popieriais bankų turimas akcijų portfelis sudaro 16,2 proc. viso turto, kai tuo tarpu nuosavas kapitalas tesudaro 9 proc. Turint omenyje tai, kad nuosavas kapitalas apima ir akcijų turėtojams mokamus dividendus, tampa aišku, kad ištikus akcijų rinkos krizei, bankų nuosavas kapitalas nesugebėtų padengti visų prisiimtų rizikų.

Analizuojant bankų turimų akcijų portfelį, galima pastebėti, kad beveik ketvirtadalis visų akcijų priklausė bankų dukterinėms įmonėms. Tokiu būdu bankai investavo turimas lėšas ne tik į finansines kompanijas, bet ir į gamybinių sektorių. Taigi, 1997m. bankinio sektoriaus analizė galėjo pasakyti, kad ekonominis augimas tęsis, ir nėra jokio krizės pavojaus. Tačiau kai kurie bankai buvo prisiėmę ypač dideles rizikas akcijų rinkoje. Estijos Foreks banko disponuojamų akcijų portfelis sudarė 215 proc. nuosavo kapitalo, Talino banko – 179 proc. Akcijų portfeliai

taip pat buvo didesni nei nuosavas kapitalas Estijos agropramoniniame ir Estijos Inovaciniame banke [žr. 13 lentelę].

13 lentelė. Estijos komercinių bankų investavimas 1997m. birželio 30d. (mln. kronų)

Bankas	Nuosavas kapitalas	Akcinis kapitalas	Akcijų paketas	Iš kurio		Vertybinių popierių paketas, proc. nuo turto
				dukterinėse įmonėse	jungtinėse įmonėse	
Talino Ari	44,1	50,5	6,6	-	1,7	8,4
Estijos Kredito	79,6	47,6	35,2	15,3	1,4	13,9
Estijos Agropramoninis	143,3	123,3	179,2	13,3	5,0	20,1
ERA	63,0	43,6	43,1	22,1	1,6	7,1
Jungtinis Estijos	480,6	296,8	448,1	22,7	39,5	13,6
EVEA	75,0	55,0	20,4	18,2	-	9,0
Estijos Foreks	167,4	41,2	353,9	45,8	0,6	25,1
Hansa	817,8	382,4	361,2	160,1	6,1	15,5
Taupomasis	423,1	165,0	232,1	57,3	8,6	16,6
INKO Baltijos	46,1	55,1	6,5	1,6	-	19,9
Estijos Inovacinis	59,8	52,8	61,5	0,5	5,3	27,5
Talino	189,6	96,0	340,2	161,3	2,1	21,7
Investicinis	169,2	132,6	53,0	14,9	2,5	18,0
Viso	2758,7	1541,8	2147	553,1	74,4	16,2

Šaltinis: [41, p. 6].

Vertybinių popierių rinkai augant, bankų akcijų vertė kilo, tai viliojo bankus priimti dar didesnę riziką investuojant daugiau. Šalies komercinių bankų akcijų kainos kitimas atvaizduotas 13 lentelėje. 1997m. pradžioje Talino biržos indeksas (TALSE) buvo 160. Iki tų pačių metų rugpjūčio mėn. jis išaugo iki 493. Nominali akcijos kaina buvo 10 kronų. Tačiau komercinių bankų akcijų kainos išaugo ir pasiekė 200-300 kronų už akciją. 14 lentelėje nurodyti penki bankai sudarė 60 proc. akcijų rinkos kapitalizacijos (EVEA listingavosi antrajame sąrašė).

14 lentelė. Estijos komercinių bankų akcijų kainos dinamika Talino biržoje 1997m.

Bankas	1996-12-31	Aukščiausia kaina 1997m.	Žemiausia kaina (po akcijų rinkos krizės)	Kainos pokytis	1997-12-31
Hansa	161	257	70	167	140
Jungtinis Estijos	29	179	61	118	59
Taupomasis	69	315	70	245	166
Talino	56	143	35	108	40
Estijos Foreks	122	285	40	245	115
EVEA	27	33	13	20	16

Šaltinis: [41, p. 7].

1997m. spalio mėnesį prasidėjusi finansų rinkų krizė Pietryčių Azijoje iškėlė naujus pavojus Estijos bankams ir padidino jų priklausomybę nuo pasaulio investuotojų. Atsirado problemos dėl neriboto kapitalo judėjimo Estijoje, turto kaina buvo pakoreguota, spaudimą patyrė jos valiutos keitimo norma. Dėl spekuliacinio spaudimo EEK/DEM išankstinių sandorių vertė padidėjo daugiau kaip 4 mlrd. kronų per paskutiniąsias 1997m. spalio dienas, o gryna atviroji Estijos bankų pozicija Vokietijos markės atžvilgiu pirmą kartą tapo neigiama [33, p.113].

Estijoje trumpalaikių paskolų palūkanų normos padvigubėjo ir pasiekė 15-16proc. Ilgesnio išpirkimo termino paskolos nebuvo taip labai paveiktos dėl tam tikro pinigų ir kredito atskyrimo, taigi, pagrindinį poveikį pajuto finansų įstaigos ir asmenys, kuriems teko susitaikyti su daug didesne palūkanų norma ir mažesniu kreditavimu. Palūkanų normos susinormalizavo/sumažėjo tik 1998m. balandį. Estijos pramonės sektoriaus Azijos krizė nepalietė.

Tačiau Estijos bankų veikla apmirė. Nepaisant blogų rezultatų, stipri kapitalo bazė leido Estijos bankų sistemai absorbuoti nedideles pajamas ir tam tikrą turto kokybės pablogėjimą, nesukeliant abejonių dėl sistemos sugebėjimo atlaikyti kitus smūgius. Estijos vadovai tai pat greitai sureagavo ir ėmėsi priemonių, kad nebūtų intensyviai skolinamasi užsienyje, bei padidino likvidumo reikalavimus bankams, atsižvelgdami į trumpalaikių paskolų išpirkimo struktūrą.

Po Azijos krizės vertybinių popierių prekyba smarkiai nukrito. Talino birža neteko beveik trijų ketvirčių apyvartos, lyginant su didžiausia apyvarta 1997m. rugpjūtį. Nuo to laiko vertybinių popierių rinka prarado didžiąją savo, kaip finansų tarpininko, svarbos dalį. Po 1997m. įvykių Estijoje susikūrė investiciniai fondai, kurie rėmėsi daugiau nei vienerių metų trukmės

instrumentais, tai pat buvo likviduoti tie investiciniai fondai, kurių akcijos buvo parduotos už valiutą ir investicinius čekius [33, p. 108].

Pirmieji Rusijos krizės požymiai Estijoje pasireiškė 1998m. vasarą padidėjusiomis išankstinių sandorių kainomis ir pinigų rinkos kursu. 1998m. rugpjūčio pab. išankstinių sandorių rinkos apyvarta buvo aštuonis kartus didesnė negu paprastai; tarpbankinių indėlių ir paskolų palūkanų norma pakilo iki 16-17 proc. Tačiau tiesioginis Rusijos krizės poveikis buvo santykinai nedidelis. Vidutiniškai 2proc. viso turto patyrė krizės riziką ir visas šis turtas buvo sukonzentruotas tik dviejuose nedideliuose bankuose, kartu turėjusiuose 7 proc. rinkos.

1997m. rudenį pasikeitus ekonominei aplinkai, kai didelė dalis bankų veiklos buvo sutelkta ties investavimu į akcijų rinką, neprotingai nukreiptą tik į Rusijos rinką, bankai pradėjo skaičiuoti nuostolius. Taupomasis ir Talino bankai beveik paskutinę minutę supratę savo keblią padėtį, pasisiūlė didesniems šalies bankams susijungti. Taip 1998m. liepos 14 dieną pirmasis buvo įsigytas Hansa banko, antrasis – Jungtinio Estijos banko. Tuo tarpu mažesnieji bankai, tokie kaip Estijos agropamoninis bankas, EVEA ir ERA bankai, Foreks ir Estijos Inovacinis bankai, nejautė didelės grėsmės ir neieškojo pagalbos iš šalies. Tuo metu, kai minėti bankai suprato apie artėjančią grėsmę, jau buvo per vėlu ieškoti pirkėjų ir investicijų iš šalies. Foreks ir Investicinį Estijos bankus išgelbėjo centrinio banko pagalba (šie du bankai buvo sujungti, sukuriant naują darinį Optiva banką), o kiti trys papildė bankrutavusių Estijos bankų sąrašą. 1998m. bankinis sektorius Estijoje užbaigė finansinius metus su 0,5 mlrd. Estijos kronų nuostoliu.

Antrosios krizės metu buvo pasinaudota pagalba iš šalies. Po mažų, nelikvidžių bankų prijungimų, Hansa bankas ir Jungtinis Estijos bankas kentė tam tikras mokumo problemas. Jų dalis bankinėje rinkoje atitinkamai buvo 50 ir 30proc. Bankai buvo įvertinti tarptautinių vertinimo agentūrų, kurios konstatavo, kad Hansa ir Jungtinis Estijos bankai, likdami nepriklausomi, negalės įgyvendinti visų savo finansinių įsipareigojimų, todėl turi ieškoti strateginių investuotojų. Kadangi iškilusios problemos sumažino kainą, užsienio investuotojams tai pasirodė labai gera proga ateiti į Estijos bankinę sistemą.

Tokiu būdu Švedijos bankai buvo įtraukti į Estijos bankinio sektoriaus gelbėjimo procesą. Švedijos bankas „Svedbank“ įsigijo 49,98 proc. paketą Hansa banko, o „S-E-Banke“ – 30proc. Jungtinio Estijos banko. 1998m. ne rezidentai valdė 60,7proc. Estijos bankų akcinio kapitalo (kai 1994m. tik 14,7proc. paketo turėjo užsieniečiai, o 1997m. – 44,2proc.). 1999m. valstybės dalis Estijos bankuose teliko 5proc. visų bankų akcinio kapitalo vertės.

Estijos patirtis galėtų padėti numatyti, ko galima tikėtis Baltijos bankų ir finansų sektoriuose. Nepastovi užsienio ekonomikos aplinka ir stiprėjanti konkurencija Estijoje 1998m. sukėlė bankų konsolidacijos bangą. Monetarinė aplinka kartu su išoriniais sukrėtimais atskleidė

paslėptą valdymo silpnumą, akcinių bendrovių valdymo problemas ir per didelį rizikingumą. Dėl to kai kurie bankai pasitraukė iš rinkos, kai kurie susiliejo ar prisijungė kitą. Svarbiausia laikotarpio ypatybe galima laikyti tai, kad reikšmingus paketus bankuose ir draudimo bendrovėse įsigijo Švedijos bankai ir kiti Šiaurės šalių investuotojai.

Galiausiai apie 85 proc. bankų, 90 proc. lizingo ir 30 proc. draudimo rinkos buvo sutelkta dviejų stambiausių finansinių grupių – Hansa banko ir Jungtinio Estijos banko. Tai labai sustiprino Estijos bankų sistemą ir sudarė prielaidas jos tolesnei pažangai. 15 lentelės duomenys atskleidžia didžiuosius Estijos komercinius bankus 1998m.

15 lentelė. Estijos didieji bankai ir jų turtas, 1998m. pabaiga.

	Banko pavadinimas	Mln. Estijos kronų	Mln. JAV dolerių
1.	Hansa bankas	21285	1595
2.	Jungtinis Estijos bankas	13530	1014
3.	Foreks (1999m. Optiva, vėliau Sampo) bankas	3174	238
4.	Estijos Taupomasis bankas	508	38
5.	Talino Aripanga bankas	261	20
Visų šių bankų turtas (procentai nuo bendro bankų turto)		95	

Šaltinis: [33, p. 111].

1998m. pasireiškė poslinkis nuo investicinės bankininkystės į tradicinę bankininkystę, atspindintis atsargesnį požiūrį į bankų valdymą. Tokią tendenciją skatino ir bankų taisyklės, draudžiančios bankams įsigyti didesnės nei 15proc. banko nuosavo kapitalo vertės paketą ne finansų įstaigoje. Visos kvalifikuotos banko pozicijos (t.y. įmonėje turima turto dalis, sudaranti 10 proc. ar daugiau akcinio kapitalo ar balsavimo teisių) negali viršyti 60proc. banko nuosavo kapitalo. Tokie suvaržymai aiškiai apribojo bankų kaip akcininkų dalyvavimą, pertvarkant akcines bendroves arba jas valdant [33, p. 110].

Bendras akcijų rinkos nuosmukis ir poreikis apsaugoti portfelius nuo tolimesnių nuostolių paaiškina vertybinių popierių portfelio sumažėjimą 2,2 mlrd. kronų (25proc.), o tai sudarė 15,5proc. viso turto metų pabaigoje, palyginti su 21proc. per metus. Per paskutiniuosius 1998m. mėnesius bankai padidino savo investicijas į aukštos kokybės kronos denominuotus instrumentus, kuriuos užsienio finansų įstaigos išleido kaip alternatyvą pinigų laikymui centriniame banke arba ne rezidentų kredito įstaigose. Tačiau 1999m. bankai pradėjo perkelti

lėšas į užsienį, atsakydami į sumažėjusią palūkanų normą vidaus rinkoje ir tebesitęsiančią konservatyvią kreditų politiką. Griežtesnė kreditų politika taip pat prisidėjo prie to, kad krito paskolų augimo lygis, o Rusijos krizės palikimas akivaizdus padidėjusiame negražintų paskolų kiekyje. Kaip matyti 16 lentelėje, 1999m. viduryje negražintų paskolų dalis padidėjo nuo 5proc. iki 10proc. viso paskolų portfelio.

16 lentelė. Paskolų klasifikacija ir atidėjimai, 1995-1999m. (procentai nuo bendrų paskolų)

Metai	Standartinės ir padidintos rizikos paskolos	Galimos rizikos (1)	Abejotinos (2)	Nuostolingos (3)	Viso (1+2+3)	Atidėjimai
1996	93	3	1	3	7	2
1997	93	3	1	4	7	2
1998	95	2	1	2	5	4
1999 birželį	90	6	1	4	10	3

Šaltinis: [33, p. 105].

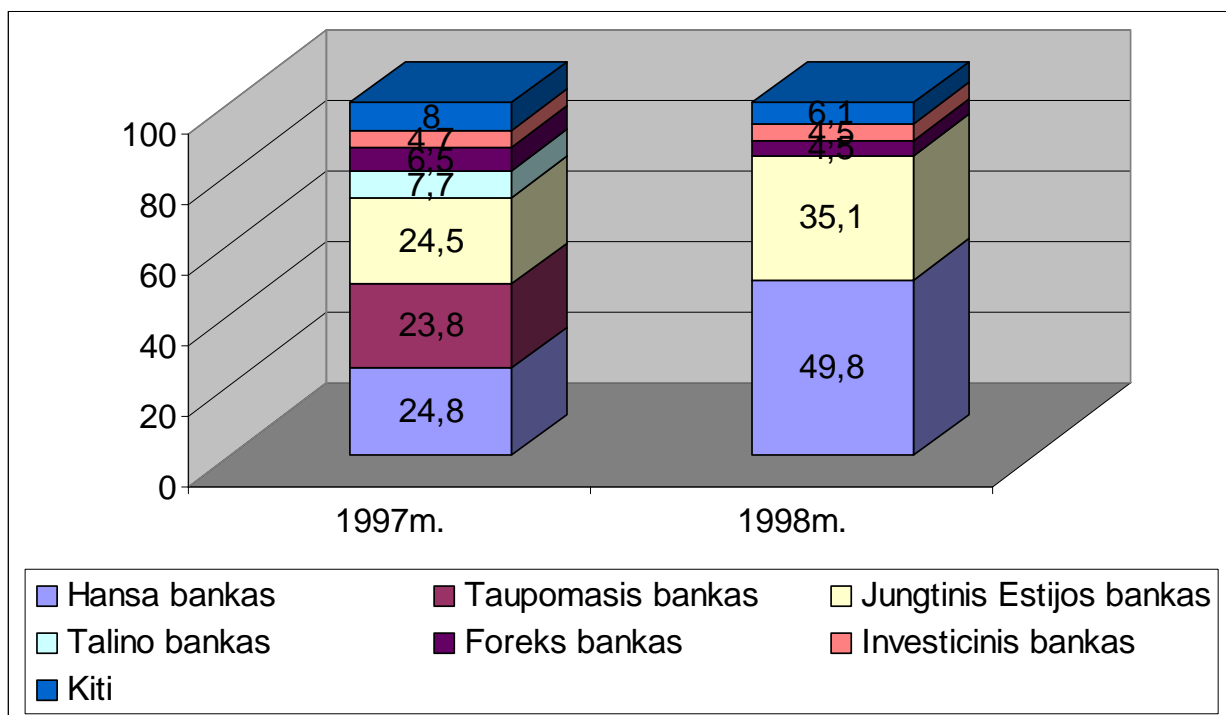
Pirmąjį 1999m. ketvirtį Estijos bankai po trijų iš eilės ketvirčių neigiamų rezultatų dirbo pelningai. Pagrindinė tokio pasikeitimo priežastis – mažėjančios bendrosios sąnaudos [33, p. 105-111].

4.3. Antrosios komercinių bankų griūties priežastys ir pasekmės

Estija ėmėsi griežtų priemonių dėl bankų bankrotų 1992-1993m., tačiau priežiūros pagerinimas buvo nepakankamas, kad būtų išvengta 1994m. įvykęs Socialinio banko žlugimas ir vėliau sekusi 1998-1999m. bankų krizė.

1997m. įvykusi Rusijos krizė paveikė ir Estijos bankų sektorių. Be to, nepastovi užsienio ekonomikos aplinka ir stiprėjanti konkurencija Estijoje 1998m. sukėlė bankų konsolidacijos bangą. Monetarinė aplinka kartu su išoriniais sukrėtimais atskleidė paslėptą valdymo silpnumą, akcinių bendrovių valdymo problemas ir per didelį rizikingumą. Dėl to kai kurie bankai pasitraukė iš rinkos, kai kurie susiliejo ar prisijungė kitą. Hansa bankas susijungė su Taupomuoju banku ir tapo Hansa banku. Jungtinio Estijos banko valdžioje atsidūrė Talino bankas. Taigi, kaip matyti 4 diagramoje didžioji dalis bankų turto atsidūrė Hansa ir Jungtinio

Estijos bankų rankose. Jie abu valdė 80 proc. viso bankų turto. 1999m. Foreks ir Investicinis bankas taip pat susijungė ir tapo naujuoju Optiva banku. Optiva tapo trečiuoju stambiuoju banku Estijoje ir užėmė 9 proc. visos rinkos. Kitiems teliko 6,1 proc.

4 pav. Estijos bankų konsolidacijos įtakotas bankų turto pasiskirstymas 1997-1998m.

Šaltinis: [44, p. 164].

Svarbiausia laikotarpio ypatybe galima laikyti tai, kad reikšmingus paketus bankuose ir draudimo bendrovėse įsigijo Švedijos bankai ir kiti Šiaurės šalių investuotojai. ERA ir EVEA bankų bankrotai 1999m. tik dar labiau pabrėžė, jog visa tai kas vyksta Estijoje yra ne kas kita, o bankinės sistemos krizė.

Netiesioginė antrosios bankų krizės priežastis buvo labai staigus bankų lėšų išaugimas. Ko pasekoje bankai dar labiau išitraukė į Rytų akcijų rinkų teikiamo pelno gavimą ir investavimą. Staigus vietinės akcijų rinkos kainų augimas ir fondų steigimas Rytų rinkoje Estijos bankams atnešė keturgubą pelną lyginant su 1996m. Todėl pagrindine 1998-1999m. bankinės krizės priežastimi galima būtų įvardinti kaip per didelės finansinės rizikos prisiėmimą bankams dalyvaujant biržos veikloje. Azijos krizės įtakotas Talino biržos burbulas sprogo ir taip prasidėjo grandininė neigiamų rezultatų reakcija:

1. bankai nebegaudavo tokio pelno iš savo išleistų emisijų;
2. akcijų portfeliai, kurių pelningumas buvo pakeltas pasitelkiant finansinius svertus, pradėjo dirbti nuostolingai;
3. bankų likvidumas sumažėjo;
4. vienpusė bankų veiklos ekspansija į Rytus sukėlė kredito rizikos išaugimą. Dukterinės įmonės dirbo nuostolingai;
5. indėlininkai vėl prarado pasitikėjimą bankiniu sektoriumi ir pradėjo išiminti indėlius iš šalies bankų;

Viešosios nuomonės apklausa parodė, jog 25 proc. apklaustųjų asmenų teigė, esantys labai nusivylę bankine sistema, 34 proc. asmenų pareiškė išvis nebetaupantys, o 28 proc. prisipažino visą savo turtą laikantys namuose [29, p. 18].

Tarptautiniai apskaitos standartai buvo įvesti gana anksti, tačiau prižiūrėtojai dažniausiai nepasinaudodavo duomenimis, kurie galėjo įspėti apie artėjančius nemalonumus. Jų nežinojimas ir nepasinaudojimas jais labai apsunkino bankų valdytojų ir prižiūrėtojų veiksmus vertinant bankų mokumą ir likvidumą.

Keletas priežasčių šios krizės atitiko pirmos bankų krizės priežastis. Tai bankų darbuotojų klaidos nepakankamai įvertinant rizikas ir per didelis optimistiškas požiūris vertinant rinkų išsivystymą.

Tačiau antroji Estijos bankinė krizė buvo labiau įtakota išorinių priežasčių:

1. tarptautinės akcijų rinkos smukimo;
2. Rusijos finansinės krizės;
3. tarptautinės rinkos paskolų išteklių pripažinimas;

Hansa bankas ir Jungtinis Estijos bankas kentėjo dėl į jų tarpą įsiliejusių mažų, silpnų ir nemokių bankų. Kadangi jie nebesugebėjo išlaikyti savo pozicijų, jų vadovybės pradėjo ieškoti užsienio investuotojų. Mažieji Estijos bankai taip pat ieškojo investicijų iš užsienio, tačiau atsižvelgiant į tai, kad jie neturėjo jokio svorio Estijos bankininkystės sistemoje, tokių investuotojų nepritraukė.

Taigi pagrindinis dviejų Estijos bankų krizių skirtumas yra tas, kad pirmoji buvo sukelta ir išspręsta vidiniais resursais ir vidinių priežasčių, o antroji – išorinių (įtakota Azijos krizės; bankinės sistemos griūties padariniai ištaisyti pasitelkus užsienio investuotojus).

Bankinių krizių tyrimas skirtingose perėjimo nuo planinės prie rinkos ekonomikos šalyse parodė, jog rizikos valdymo sistemos neatitiko greito ekonominio vystymo ir nespėjo prisitaikyti prie nauja atsirandančių rizikų. Su tuo susijusios trys bankinių krizių atsiradimo priežastys:

- įvairūs makroekonominiai šokai (hiperinfliacija, ekonomikos nuosmukis);

- prasta įstatyminė bazė (neapibrėžtas paskolų suteikimas ar turto užstatymas);
- didelės bankų klaidos, susijusios su rizikos valdymu (perdėtas optimizmas) [41, p.12].

Bankų krizių analizė transformuojančiose šalyse parodo, kad priežastys visose šalyse yra tokios pačios. Vyraujant ekonominiam nuosmukiui, atsiradusiam dėl perėjimo prie rinkos ekonomikos, kredito rizika yra pati didžiausia. Kuomet bankinė sistema yra tik formavimosi stadijoje, valstybė tampa vienintele tikrąja pagalbininke ištikus krizei.

Rizikos valdymo sistema transformacijos šalyse be abejonės yra daug svarbesnis ir sudėtingesnis klausimas nei išsivysčiusioje rinkos ekonomikoje. Visa tai yra todėl, kad rizikos lygis jose yra daug aukštesnis, pokyčiai vyksta labai greitai ir rizikos valdymo patirtis šalyje yra labai prasta.

4.4. Užsienio kapitalo įsiliejimas į Estijos bankininkystę

Iki valiutos reformos įsigaliojimo Estijos bankas neleido jokių užsienio investicijų bankiniame sektoriuje. 1992m. valiutos reformai įvykus ir atsiradus naujiems Estijos banko įgaliojimams, teisinė bazė neuždraudė tokio užsienio lėšų panaudojimo Estijos bankiniame sektoriuje. Todėl jau 1992m. rugpjūčio 26d. Baltijos Amerikos bankas, kurio vienintelis valdytojas yra JAV verslininkas, gavo licenciją. Taip pat 1994m. rugsėjo 29d. Ukrainos INKO banko dukterinei įmonei INKO Baltijos bankas taip pat buvo suteikta licencija. Estijos banko vadovybė ne visiems norintiems suteikdavo šią teisę: Austrijos Doonau banko vadovybė, pateikusi prašymą licencijai gauti, jos negavo.

Vertinant Estijos banko vadovybės pasirinktą strategiją „neatidaryti durų visiems norintiems užsienio investuotojams“, galima teigti, kad tuo metu ji buvo pasirinkta labai apgalvotai ir teisingai. Indijos centrinio banko teorijos pavyzdys tai tik dar kartą patvirtina. Centrinis bankas Indijoje leidžia tik 20 proc. banko kapitalo įgyti užsienio investuotojams. Kai kurie šių dienų ekspertai teigia, kad 2001m. prastą Indijos bankininkystės situaciją nulėmę faktoriai yra būtent užsienio investuotojų neįsileidimas į vidaus rinkas [41, p.20]. Kiti mano atvirkščiai: sako, kad jei Estijos bankai pirmosios krizės metu būtų pritraukę užsienio investicijas, antrosios net nebūtų buvę.

Po pirmosios bankų griūties didžioji dalis užsienio investuotojų visada buvo laukiami Estijos rinkoje. Vokietijos bankas Schleswig-Holsten Landesbank savo norus nusipirkti 60proc. Investicinio Estijos banko pareiškė šiek tiek per anksti. Antrosios krizės išvakarėse, kuomet visų bankų pelnas augo ir optimistiškai buvo investuojamas į Rytų rinkas, banko vadovybė atmetė galimybę priimti užsienio lėšas, motyvuodama tuo, kad Investicinis Estijos bankas nenori tapti

mažmeniniu banku, o nori toliau išlikti stambia investicine institucija. Kaip dabar jau žinome šie Estijos banko planai nepasiteisino sprogus Talino biržos burbului. Tačiau jau 2000m. birželio mėn. Optiva bankas, kuris antrosios krizės metu buvo įkurtas, sujungiant du mažus bankus Foreks ir Investicinį Estijos banką, pritraukė Sampo finansinę grupę (Suomijos akcinė bendrovė, kuriai priklauso Suomijos bankinė ir draudimo kompanija Sampo-Leonia). Naujieji savininkai pervadino Optika banką Sampo banku, kuris pradėjo teikti tiek bankines, tiek draudimo paslaugas.

Užsienio investuotojams geriausias laikas ateiti į Estijos rinką buvo bankų griūčių metas.. Daugelis šalies bankų 1994m. ieškojo lėšų užsienyje ryšium su vis augančiais nuosavo ir akcinio kapitalo reikalavimais. 1995m. gale užsienio investuotojai jau disponavo 35proc. Estijos bankų kapitalo.

Švedijos didieji bankai sugebėjo išlaukti savo investicijų į Estiją laiką ir 1998m. mažiausia kaina nusipirko daugelio Estijos bankų akcijų. 1998m. švedai be didelių pastangų sugebėjo įsigyti Hansa banko ir Jungtinio Estijos banko dideles dalis kapitalo. Švedijos bankas „Svedbank“ įsigijo 49,98 proc. paketą Hansa banko, o „S-E-Banke“ – 30proc. Estijos Jungtinio banko. Kaip rodo 17 lentelės duomenys, jau 1998m. gale Hansa ir Jungtinio Estijos banko kapitalo užsienio investuotojams priklausė atitinkamai 64,9 ir 68,4proc. Užsienio lėšos Estijos bankiniame sektoriuje 1998m. sudarė 57,8proc. 2001m. gale jos pasiekė 85,7proc. ribą.

17 lentelė. Estijos komercinių bankų akcininkai (proc.)

Akcininkai	1998m. gruodžio mėn.	1999m. gruodžio mėn.	2000m. gruodžio mėn.	2001m. gruodžio mėn.
Estijos bankas	13,1	11,4	0,0	0,0
Estijos valdžios institucijos	0,4	0,3	0,0	0,0
Estijos kredito institucijos	1,5	4,6	0,6	0,5
Kiti Estijos juridiniai asmenys	20,8	10,5	6,2	5,1
Estijos privatūs asmenys	8,4	10,8	9,1	8,5
Užsienio kredito institucijos	45,5	52,6	67,0	63,3
Kiti užsienio juridiniai asmenys	9,5	9,0	16,7	22,3
Užsienio privatūs asmenys	0,5	0,7	0,2	0,1
Kiti akcininkai	0,3	0,1	0,2	0,2

Šaltinis: [41, p. 21].

Taigi, Estijos bankinis sektorius transformacijos periodu tapo atviras užsienio lėšų invazijai. Po antrosios bankinės krizės didžioji dalis bankų turto perėjo užsienio investuotojų kišenėn. Vietinės lėšos liko tik tuose bankuose, kurie nedisponuoja didele bankinės rinkos dalimi šalyje.

IŠVADOS

1. Nepriklausomos bankų sistemos kūrimas Estijoje prasidėjo anksčiau nei buvo atgauta politinė nepriklausomybė. XX a. devintąjį dešimtmetį Tarybų Sąjungos valdžios vyrams suvokus, kad komandinio ūkio sistema išsisėmė, vienintelis galimas kelias unitarinėje federacinėje valstybėje buvo įdiegti dviejų lygių bankų sistemą. Jai nepasiteisinus, 1989 m. lapkričio 27 d. Tarybų Sąjungos valdžia suteikė Baltijos šalims pilną ekonominį savarankiškumą, tame tarpe - ir teisę organizuoti nepriklausomą bankų sistemą.

2. Prasidėjusios diskusijos apie galimybę ir būtinybę atkurti nepriklausomą Estijos bankų sistemą padarė įtaką tam, kad 1988 m. pirmasis Baltijos šalyse komercinis bankas buvo įkurtas Tartu mieste Estijoje. Naujas patrauklus verslas skatino staigų naujai steigiamų bankų skaičiaus išaugimą.

3. Bankininkystės reforma Estijoje, prasidėjusi 1988 m. XX a. devintąjį dešimtmetį, išgyveno dvi bankų krizes. Prasidėjęs perėjimas nuo planinės ekonomikos prie nacionalinės bankininkystės, paremtos rinkos ekonomika, susidūrė su daugybe sunkumų. Pagrindinės pirmosios bankų krizės priežastys atsirado dėl gilios visuomeninės ekonominės krizės, prasto bankų valdymo, dar prastesnio jų reguliavimo ir kontrolės mechanizmų nebuvimo. Įvairių faktorių mišinys kartu su pereinamojo laikotarpio sunkumais sudarė pirmosios bankinės krizės Estijoje prielaidas. Estija, pirma iš Baltijos šalių patyrusi bankinę krizę, greitai atsigavo, bankų sektorius sustiprėjo, o išlikę bankai pradėjo elgtis apdairiau. Pirmoji bankų krizė Estijoje turėjo valomąjį poveikį. Valdžios institucijos sustiprino bankinės sistemos priežiūrą ir tokiu būdu sukėlė bankų konsolidacijos bangą.

4. Nors Estija ir ėmėsi griežtų priemonių dėl bankų bankrotų 1992-1993 m., priežiūros pagerinimas buvo nepakankamas, kad būtų išvengta 1994 m. įvykusio Socialinio banko žlugimo ir 1998-1999 m. bankų krizės. Autorius visus svarbiausius Estijos bankininkystės raidos įvykius chronologiškai pateikė 1 priede.

5. Po pirmosios bankų krizės bankų lėšos ir pelningumas augo labai sparčiai. Tačiau 1997m. rudenį atsiradę spąstai Talino Vertybinių popierių biržoje įtraukė ir daugelį šalies komercinių bankų. Estijos bankai išgyveno dideles finansines ir likvidumo problemas. Tai privedė prie keleto bankų susijungimo, užsienio bankų kaip investuotojų atėjimo į rinką ir keleto mažesnių finansinių institucijų bankrotų. Be to, prie antrosios Estijos bankų krizės prisidėjo ir 1998 m. rudenį prasidėjusi Rusijos krizė. Dėl šių priežasčių Estijos bankai 1998m. baigė nuostolingai, ir 1999 m. pradžioje dirbo tik 6 komerciniai bankai.

6. Bankų, nustousių veikti 1990-2005m. Estijos rinkoje, lentelė [pateikta 2 priede] parodo, jog dažniausiai bankinės licencijos buvo panaikinamos dėl nesugebėjimo įvykdyti naujų akcinio ir nuosavo kapitalo reikalavimų. Nesibaigiantis reikalavimų kapitalui didinimas kainavo daugelio mažųjų bankų susiliejimą ar jų likvidavimą. Visa tai tik dar labiau paskatino Estijos verslo atstovus kritikuoti tokią valdžios politiką. Autoriaus nuomone, toks staigus įstatinio kapitalo reikalavimų didinimas negalėjo remti normalaus bankinio sektoriaus vystymosi ir buvo per daug ekstremalus.

7. Priežastys, sukėlusios abi Estijos bankų krizes, turi ir panašumų ir skirtumų. Turbūt pagrindinis skirtumas yra tas faktas, kad pirmuoju atveju krizės priežastys slypėjo Estijos viduje, o antruoju – bankinį sektorių didelę įtaką padarė veiksniai iš užsienio. Be to, pirmuoju krizės laikotarpiu Estija viena pati turėjo išspręsti krizės problemas, o antruoju – atėję užsienio bankai ir investuotojai padėjo spręsti jas. Labiausiai ryškus dviejų Estijos bankų krizių priežasčių panašumas tas, kad bankai, pasižymintys prastu rizikos valdymu ir kontrolės lygiu, susidūrė su sunkesnėmis problemomis.

8. Komercinių bankų vystymosi analizė leidžia autoriui išskirti tam tikrus Estijos komercinių bankų perėjimo nuo planinės ekonomikos prie rinkos ekonomikos aspektus, kurie taipogi yra būdingi daugeliui bankinių sistemų transformaciją patyrusiose šalyse.

8.1. Pirma, bankų turtas Estijoje augo daug sparčiau nei BVP. Tam įtaką padarė aukšta infliacijos norma ir didelė bei staigi bankų plėtra. Veikiančių bankų skaičius mažėjo, tačiau bendra bankų turto vertė vis augo. Greitai auganti bankų sistema reikalauja taip pat greitai besivystančių vadovavimo ir rizikos valdymo sistemų. Tačiau Estijos praktikoje pelno augimas buvo greitesnis nei vadovavimo, investavimo ir rizikos valdymo sistemų įdiegimas.

8.2. Antra, bet kokiame transformacijos periodo etape bankinė sistema visada būna efektyvesnė nei išsivysčiusioje rinkoje, nes ji prisiima didesnę riziką, greitai pritaiko ir pristato naujus produktus. Tačiau dėl kintamos makroekonominės aplinkos, skirtingų produktų pristatymas gali atnešti skirtingą pelną. Pelnas iš fundamentalių bankinių funkcijų tiekimo visada bus pastovesnis ir stabilesnis, o pelnas iš naujų produktų pristatymo ir dalyvavimo nebankinėse sistemose yra ne toks stabilus.

8.3. Trečia, transformacijos periodu šalies bankinė sistema gan skaudžiu būdu Estijoje atsirinko perspektyvius bankus iš didelio silpnųjų tarpo.

8.4. Ketvirta, bankinis sektorius transformacijos periodu tapo atviras užsienio lėšų invazijai. Po bankinės krizės didžioji dalis bankų turto perėjo į užsienio investuotojų rankas. Vietinės lėšos liko tik tuose bankuose, kurie nedisponuoja didele bankinės rinkos dalimi šalyje.

9. Magistrinio darbo pradžioje iškeltas tikslas – išanalizuoti Estijos bankų sistemos krizes, jų priežastis ir pasekmes, išnagrinėti Estijos bankinės sistemos perėjimo iš planinės

ekonomikos į rinkos ekonomiką tendencijas ir ypatumus - ir jo įgyvendinimui užsibrėžti uždaviniai buvo visapusiškai įgyvendinti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Banking Reform in Central Europe and the Former Soviet Union / ed. J. Rostowski. Budapest, 1995, 233 p.
2. Barisitz S. Banking in the Baltics – the Development of the Banking Systems of Estonia, Latvia and Lithuania since Independence. The Emergence of Market-Oriented Banking Systems in Estonia, Latvia and Lithuania (1988-1997) // Focus on Transition. 2002. No. 2. p. 84-106.
3. Bauc J. Estonian way to Liberal Economic System. Warsaw. 1995.
4. Buračas A. Lietuvių – anglų aiškinamasis bankinių ir komercinių terminų žodynas // Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žodynas. T. 1. Vilnius, 1997.
5. Buračas A. Lietuvių – anglų – lietuvių biznio bankų biržos terminų žodynas – žinynas. Vilnius, 1994.
6. Bužinskas G., Šadžius L. Lietuvos komercinių bankų teisinės bazės formavimo ir raidos analizė (1990 – 1996 m.) // Teisė. 2002. Nr. 45.
7. Caprio G. and others. Preventing Bank Crisis: Lessons from recent Global Bank Failure. Washington, D.C., 1998, 377 p.
8. Demirguc-Kunt A., Detriagache E. The Determinants of Banking Crisis in Developing and Developed countries / IMF Staff Papers. Vol. 45. No.1. 1998. p. 81-109.
9. Dziobek C., Jan Willem van der Vossen. Banking sector reform / Transforming Financial systems in the Baltics, Russia and the Other Countries of the Former Soviet Union. IMF. 1999.
10. Dziobek C., Pazarbasioglu C. Lessons from Systemic Bank Restructuring / IMF. Economic Issues. Washington, D.C. 1998. No.14.
11. Economic Review. Estonia. IMF. Washington, D.C. 1992.
12. Eliminating obstacles to efficient trade finance in transition economies: practical aspects. Seminaro vykusio 2000m. gegužės 4,5 d. Rygoje medžiaga.
13. Enoch Ch., Gulde A.-M., Hardy D. Banking crisis and bank resolution: Experience in some transition economies/IMF. Washington, D.C. 2002. No.56.
14. Estonia the new EU economy. Building a Baltic Miracle? / ed. H. Hannula, S. Radošević and N. von Tunzelmann, Tallinn, 2006.
15. Estonia. The Transition to a Market Economy. The World Bank Washington D.C. 1993.

16. Estonian Economic Survey. Ministry of Economic Affairs Toivo Jurgenson. Tallinn. 1994.
17. Estonian Economy 1995-1996. Ministry of Economic Affairs of republic of Estonia Andres Lipstok. Tallinn. 1996.
18. Finance in EU. Accession countries: experiences and solutions. Vol.1, 2. Tartu. 2003.
19. Fleming A., Chu L., Bakker M. Banking Crisis in the Baltics // Finance & Development. Vol. 34. No.1. Washington :WB, 1997.
20. Hansson A.H., Tombak T. Banking crises in the Baltic states: causes, solutions and lessons. Stockholm Institute of East European Economies working paper No. 112. 1996. ISSN 1401-4602.
21. Hartsenko J. Estonian Monetary System and banking developmen on way to the eurozone / Effect of accession to the European Union on the Economic policy of Estonia. Reports-papers of the scientifi and educational conference Tartu-Varska 27-29 june 2002. Berlin-Tallinn 2002.
22. Hefferman S. H. Modern banking in theory and practice. New York. 1996.
23. Hirvensalo I. Banking Reform in Estonia// Review of Economies in Transition. 1994. No. 8. p 75-95.
24. Goldstein M., Turner P. Banking crisis in Emerging Economies: Origins and Policy Options. BIS. Basle. 1996.
25. IMF Economic Reviews 1994 Estonia. Nr.7. IMF. Washington, D.C. 1994.
26. IMF Economic Reviews 1993 Estonia. Nr.4. IMF. Washington, D.C. 1993.
27. Joeveer K. Does bank failure affect client firms? Micro evidence from Estonia. Charles university working papers. 2004.
28. Korhonen L. Banking Sector in Baltic Countries // Review of Economies in Transition. 1996. No. 3. p 33-54.
29. Korhonen L. Currency Boards in the Baltic Countries:What have we learned? // BOFIT Discusion Pappers.1999. No.6.
30. Mayer T., Duesen Berry J.S., Aliber R. Z. Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius, 1995, 639p.
31. Michel S. Borish, Millard F. Long, Michel Noel Banking Reform in Transition Economies // Finance & Development. Vol. 32. No.3. Washington :WB, 1995.
32. Mishkin F. S. The economics of money, banking and financial markets. Addison-Wesley. 1998.

33. OECD Ekonominės apžvalgos 1999-2000. Baltijos šalys. Regioninė ekonominė analizė. Vilnius, 2000, 256p.
34. OECD reviews of foreign direct investment: Estonia. 2001.
35. Republic of Estonia Ministry of Economic Affairs Jaak Leimann. Estonian Economy 1996-1997. Tallinn 1997.
36. Palubinskas G. T., Stough R.R. Common Causes of Bank failures in Post-Communist countries. The institute of Public Policy George Mason University, 1999.
37. Sepp U. Estonia's Transition to a Market Economy 1995 // Review of Economies in Transition 1995. No. 5. p. 5-61.
38. Sorg M. Banking reform / Transforming the Estonian Economy. International Center For Economic Growth. Tallinn. 1995.
39. Sorg M. Estonian Banking crises: roots and managing experience. Tartu University. 2003.
40. Sorg M. Estonian Monetary System: Reconstruction, Performance and Future Prospects. Tartu University. 2004. ISSN 1437-6989.
41. Sorg M. Reformation of the Estonian Banking system. Tartu University. 2003. ISSN 1437-6989.
42. Sorg M., Lustsik O. Banking business in transition period may be highly profitable: Estonian experience. 2003.
43. The road to the European Union. Estonia, Latvia and Lithuania. Vol.2. // ed. Pettai V., Zielonka J. Manchester University press, 2003.
44. Vincelette G.A. The politics of soft credits in Eastern Europe: Bulgaria, Estonia and Poland compared. The Central European University 2003.
45. Šadžius L. Du požiūriai į Lietuvos bankininkystės kūrimą // Mokslas ir gyvenimas. 1998. Nr. 11-12.
46. Šadžius L. Lietuvos komercinių bankų ekstensyvi plėtra ir griūtis (1991-1996m.) // Pinigų studijos 2004. Nr. 4.
47. Šadžius L. Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, 2005.
48. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius, 2003.
49. Zirnask V. 15 years of new estonian Banking. Tallinn. 2003.
50. Įstatymas dėl Lietuvos TSR, Latvijos TSR ir Estijos TSR ekonominio savarankiškumo // Tiesa. 1989m. gruodžio 2d.
51. Lietuvos bankas, 1991-1995 / ats. red. V.Terleckas. Vilnius. 1995.

52. Banks that have ceased to operate on the Estonian market, 1990-2005 http://www.eestipank.info/pub/en/majandus/finantskeskkond/lopetanud_pangad/;
prisijungimo data: 2006-09-10

53. Metinis Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pranešimas Padėtis Lietuvoje, Lietuvos Respublikos vidaus ir užsienio politika 1995m. www.lrs.lt/prezident/mp96/mp961.htm#bankininkystėje; prisijungimo data: 2006-06-02.

54. Estijos banko įstatymas, patvirtintas 1993-05-18 http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/dokumentid/oigusaktid/seadused/_1.html;
prisijungimo data: 2006-06-02.

55. Estijos kronos saugumo įstatymas, patvirtintas 1992-05-20. http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/dokumentid/oigusaktid/seadused/_5.html;
prisijungimo data: 2006-06-02.

56. Estijos valiutos įstatymas, patvirtintas 1992-05-20. http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/dokumentid/oigusaktid/seadused/_4.html;
prisijungimo data: 2006-06-02.

SANTRAUKA

Šio darbo objektas – Estijos bankų sistemos krizė. Tai vienas iš labai retų darbų, skirtų Estijos bankinės sistemos perėjimui iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, bankų sistemą ištikusiai krizei ir ją lėmusių priežasčių analizei.

Darbe pasirinktas aprašomasis, analitinis metodas. Jo teoriniam pagrindui buvo panaudoti užsienio mokslininkų darbai, kuriuose nagrinėjamos Estijos ir kitų šalių bankinės krizės transformacijos periodu, Estijos norminiai teisės aktai ir Estijos bankų statistinė medžiaga.

Šis darbas supažindina su Estijos bankų istorija, perėjimo nuo planinės prie rinkos ekonomikos metu juos ištikusiomis nemokumo problemomis ir po to sekusiomis krizėmis. Darbe taip pat analizuojamos ir aptariamos Estijos bankinės sistemos krizę įtakojusios priežastys, priimti Estijos valdžios sprendimai ir krizės dėka atsiradusios pasekmės.

Pagrindinės darbo išvados:

Estijos bankinės sistemos reforma prasidėjo 1988m. Septyni bankai iš daugiau nei penkiasdešimties, kuriems buvo išduota licencija, išliko. Visi kiti ekonominės krizės metu nesugebėjo išlaikyti savo pozicijų ir bankrutavo arba buvo prijungti prie mažiau likvidumo ir mokumo problemų turinčių bankų. Praėjus aštuoniolikai metų galima teigti, kad Estija išgyveno dvi bankinės sistemos krizes. Pagrindinės krizių priežastys buvo gilios ekonominės krizės egzistavimas visoje ekonomikoje, prastas bankų valdymas ir menka centrinio Estijos banko ir pačių akcininkų kontrolė.

Aptarus abi Estijos bankų krizes, galima išvelgti tam tikrus abiejų krizių priežasčių panašumus ir skirtumus. Pagrindinis abiejų bankinio sektoriaus krizių priežasčių skirtumas yra tas, kad pirmoji buvo išspręsta Estijos Respublikos pastangomis neperžengiant savo teritorijos ribų, o antrosios priežasčių šalinimui buvo pasitelkti užsienio investuotojai ir jų lėšos. Labiausiai pastebimas abiejų krizių priežasčių panašumas yra tai, kad bankai, kurių rizikos valdymas ir banko veiklos priežiūra buvo prasta, patyrė dar sunkesnius sunkumus.

SUMMARY

The main object of this work - Estonian banking crisis. This is one of the scarce works which is sacred to introduce the Estonian banking system on the way from planned economy to market economy.

Different methodological literature of various Estonian authors, who discussed Estonian and other postcommunist countries banking crisis during the transformation period, Estonian acts of law and Estonia's banks' statistic material was taken into consideration while writing this work.

This work introduce with Estonian banks' history, transformation from a planned economy to a market economy together with its merits and demerits. In this work also you can find all the reasons, causes, solutions and managing experience stated .

The main conclusions of this work:

The banking reform in Estonia started in 1988 autumn. 7 banks have remained from more than 50 licenced banks, the rest had not been able to continue in the conditions of economic crises independently or have failed. During eighteen years reform period Estonia passed two banking crises. The main roots of the crisis came from the deep crisis of the whole economy, poor bank management and weak supervision from the side of the central bank and shareholders also.

Two crises of Estonian banking system have similarities and differences of the roots and managing experience. The main differences in the roots of these crises is probably the fact that in the first case the crises' roots were placed inside Estonia but in the second case the banking sector was halped from the outside. The first crisis was solved by the Estonian iniciators, but the second's results were supported by foreign banks. The most notable similarity of both crises was that the banks with poor risk management and control level suffered harder problems.

Svarbiausi Estijos įvykiai, įtakoję bankininkystės sistemos formavimąsi

Data	Svarbūs įvykiai
1988m.	Tarybų Sąjunga pakeitė egzistavusią monobankinę sistemą į dviejų lygių bankininkystės sistemą, kurią sudarė Centrinis bankas ir penkios specializuotos institucijos.
1989m. lapkričio 27d.	Tarybų Sąjungos Aukščiausioji taryba priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos TSR, Latvijos TSR ir Estijos TSR ekonominio savarankiškumo“. Leista savarankiškai organizuoti savo finansinių institucijų ir bankų veiklą.
1989m. gruodį	Estijos Aukščiausioji Taryba priėmė bankų įstatymą, kuriame teisiškai įtvirtintas Estijos banko atkūrimas.
1990m.	Estijos valdžia perima daugelio Tarybų Sąjungos bankų filialų valdymą.
1991m. rugpjūčio 20d.	Estija paskelbia nepriklausomybę.
1991m. gruodžio 31d.	Tarybų Sąjungos Valstybinio banko filialo Estijoje valdymas ir visos emisinio banko teisės perduodamos Estijos banko žinion.
1992m. balandį	Estijos bankas perima Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko valdymą.
1992m. birželį	Valiutos reforma. Estija įvedė savo nacionalinę valiutą – kroną, susiejo ją su Vokietijos marke (DEM 1 = EEK 8) ir apribojo „paskutinės išeities“ skolinimą; Estija perėmė visų likusių Tarybų Sąjungos bankų filialų valdymą.
1992m. rugsėji	Priimtas Bankroto įstatymas.
1992m. spalį	Sustiprinti reikalavimai bankams.
1992m. rudenį	Prasidėjo pirmoji Estijos bankų krizė
1992m. lapkričio 17d.	Estijos bankas suspenduoja trijų didžiausių šalies bankų operacijas; uždaromas ir likviduojamas Tartu komercinis bankas; kitos dvi institucijos susijungia ir tampa Šiaurės Estijos banku.
1993m. gegužę	Priimtas naujas Estijos Banko įstatymas (tuo tarpu komerciniams bankams tegalioja senas 1989m. įstatymas).
1993m. birželį	Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko (kuris jau nacionalizuotas) trečdalis perduodamas Hansa bankui; vėliau Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas įsigyja dar 30% jo akcijų.
1994m. pavasariį	Estija perima visus Socialinio banko indėlius (buvęs Tarybų Sąjungos Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo banko filialas; 1991m. tapęs nepriklausomu Socialiniu banku); Bankas susiduria su didelėmis likvidumo ir mokumo problemomis.
1994m. rudenį	Estijos bankas padeda Socialiniam bankui ir įgyja didžiąją dalį Socialinio banko.
1994m. gruodį	Priimtas naujas Komercinių bankų įstatymas.
1995m. sausį	Naujos kredito institucijų įstatymas įsigalioja; Tarptautiniai apskaitos standartai tampa privalomi bankams.
1995m. gegužę	Socialinio banko licencija panaikinama; visi indėliai perduodami Šiaurės Estijos bankui (ketvirtas pagal dydį Estijoje)
1997m. sausį	Jungtinis Estijos bankas perima Šiaurės Estijos banką

1997m.	Visi komerciniai bankai didina savo galias lizingo firmose, investiciniuose fonduose ir draudimo įmonėse; daugelis jų kotiruojasi Talino biržoje.
1997m. spalį	Estijos bankas pakeičia minimalų kapitalo pakankamumo koeficientą nuo 8% iki 10% (rizikingų paskolų)
1997m. rudenį	Talino vertybinių popierių biržos krizė; daugelio bankų balansinė vertė labai sumažėja.

Bankai, nustoję veikti 1990-2005 Estijos rinkoje

	Bankas	Licencijos gavimo data	Licencijos panaikinimo data	Licencijos panaikinimo priežastys ir rezultatai
1.	TSRS Butų, komunalinio ūkio ir socialinio vystymo banko filialas Estijoje			1990-03-05 likviduotas Estijos Aukščiausios Tarybos sprendimu; jo vietoj sukurtas Estijos Socialinis bankas.
2.	TSRS Agropromoninis banko filialas Estijoje			1990-03-05 likviduotas Estijos Aukščiausios Tarybos sprendimu; jo vietoj sukurtas Estijos Agropromoninis bankas.
3.	TSRS Ekonominių ryšių su užsieniu banko filialas Estijoje			1991-01-01 perimtas Estijos banko
4.	TSRS Centrinis banko filialas Estijoje (kai kuriuose literatūros šaltiniuose minimas kaip TSRS Centrinio banko Talino filialas)			1992-01-01 perimtas Estijos banko
5.	TSRS Darbo santaupų ir gyventojų kreditavimo banko filialas Estijoje			1992-04-14 reorganizuotas į Estijos Taupomąjį banką (Estijos banko valdybos sprendimu)
6.	Saaremaa bankas	1991-11-06	1992-06-18	Nepradėjo veikti
7.	<u>Parnu bankas</u>	1991-12-23	1992-06-18	Nepradėjo veikti
8.	<u>Eesti bankas</u>	1992-03-04	1992-06-18	Nepradėjo veikti
9.	<u>Essti komercininis bankas</u>	1991-08-16	1992-06-19	Nepradėjo veikti
10.	<u>Baltijos kredibankas</u>	1992-02-27	1992-07-01	Nepradėjo veikti
11.	<u>Rahvusvaheline kliringbankas</u>	1992-03-04	1992-07-01	Nepradėjo veikti
12.	<u>Tartu komercinis bankas</u>	1992-02-13	1992-12-19	1992-11-17 moratoriumas paskelbtas; 1992-12-19 priverstinė likvidacija pradėta; 1994-09-21 paskelbtas bankrotas
13.	<u>Louna-Eesti bankas (tekste vartojamas kaip Pietų Estijos išsivystymo bankas)</u>	1991-06-21	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; 1993-05-17 paskelbtas bankrotas
14.	<u>Laane-Eesti bankas (tekste vartojamas kaip Vakarų Estijos bankas)</u>	1991-01-15	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; 1994-03-24 paskelbtas bankrotas
15.	<u>Tallinna Maa bankas</u>	1991-09-18	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; įsigytas Keila

				banko
16.	<u>EKE bankas</u>	1991-11-04	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
17.	<u>Parnu komercinis bankas</u>	1991-10-08	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; 1993-03-17 paskelbtas bankrotas
18.	<u>Otepaa Uhis bankas (tekste vartojamas kaip Jungtinis Otepaa bankas)</u>	1991-06-27	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; 1993-04-14 paskelbtas bankrotas
19.	<u>Viimsi bankas</u>	1991-07-31	1993-01-26	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; įsigytas EVEA banko
20.	<u>Balti Uhis bankas (tekste minimas kaip Jungtinis Baltijos bankas)</u>	1991-08-29	1993-02-08	1992-11-18 moratoriumas paskelbtas; 1993-02-08 moratoriumas nutrauktas; 1993-03-16 susijungė su Šiaurės Estijos akciniu banku ir tapo Pohja-Eesti banku (Šiaurės Estijos banku)
21.	<u>Rapla Maa bankas</u>	1992-03-16	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
22.	<u>Voru Maa bankas</u>	1992-03-16	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
23.	<u>Parnu Maa bankas</u>	1992-03-16	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
24.	<u>Valga Maa bankas</u>	1992-03-30	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
25.	<u>Haapsalu Maa bankas</u>	1992-03-30	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
26.	<u>Paide Maa bankas</u>	1992-04-29	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
27.	<u>Tartu Maa bankas</u>	1992-06-01	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
28.	<u>Harju Maa bankas</u>	1992-06-17	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
29.	<u>Nord bankas</u>	1992-04-29	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti

				Uhis banku
30.	<u>Viljandi komercinis bankas</u>	1991-06-28	1993-03-01	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; susijungė su Eesti Uhis banku
31.	<u>Revalia bankas</u>	1991-03-08	1993-03-07	1993-01-26 moratoriumas paskelbtas; 1993-03-07 priverstinė likvidacija radėta; 1994-04-11 bankrotas paskelbtas
32.	<u>Pohja-Eesti akcinis bankas (tekste minimas kaip Šiaurės Estijos akcinis bankas)</u>	1992-07-01	1993-03-16	1992-11-17 moratoriumas paskelbtas; 1993-01-22 moratoriumas nutrauktas; 1993-02-04 atnaujinta licencija; 1993-03-16 susijungė su Union Baltic banku ir tapo Pohja-Eesti banku (tekste – Šiaurės Estijos bankas)
33.	<u>Narva bankas</u>	1991-08-19	1993-11-24	1997-07-27 moratoriumas paskelbtas; 93-12-14 paskelbtas bankrotas
34.	TSRS Pramonės ir statybos banko filialas Estijoje			1994-04-05 likviduotas Finansų ministro įsakymu; jo vietoje įkurtas Estijos Pramonės ir statybos bankas
35.	<u>Eesti Toostuse Arengu bankas</u>	1991-08-02	1994-11-17	Įsigytas Socialinio banko
36.	<u>Eesti Socialbankas</u>	1991-01-22	1995-05-09	1994-08-15 moratoriumas paskelbtas; 1994-09-21 moratoriumas nutrauktas; po licencijos panaikinimo reorganizuotas į ESB finansų kontorą AS (instituciją renkančią problematiškas paskolas)
37.	<u>NoWe bankas</u>	1992-03-30	1995-05-09	Nepasiekė reikalaujamų protingumo koeficientų (likvidumo kriterijų); 1995-05-31 akcininkai nusprendė likviduoti
38.	<u>Rahva bankas</u>	1992-04-27	1995-11-20	Įsigytas Virumaa komercinio banko
39.	<u>Keila bankas</u>	1991-06-19	1995-12-11	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; įsigytas Virumaa komercinio banko
40.	Rae bankas	1993-03-16	1995-12-28	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; įsigytas Eesti Foreks banko
41.	<u>Eesti Maa bankas (tekste minimas kaip Estijos Agropromoninis bankas)</u>	1991-01-22	1996-01-02	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; įsigytas Virumaa komercinio banko

42.	<u>Amerika Balti bankas</u>	1992-08-26	1996-01-09	Neįvykdė minimalių kapitalo reikalavimų; akcininkai nusprendė likviduoti
43.	<u>Eesti Toostuse ja Ehituse komercinis bankas</u>	1990-11-26	1996-09-02	Įsigytas Eesti Houi banko
44.	<u>Pohja-Eesti bankas</u>	1993-03-16	1997-01-05	Įsigytas Eesti Uhis banko
45.	<u>INKO Balti bankas</u>	1994-09-29	1997-09-02	Akcininkai nusprendė likviduoti; 1999-01-06 paskelbtas bankrotas
46.	<u>Eesti Innovatsioon bankas (tekste minimas kaip Estijos Inovacinis bankas)</u>	1991-06-19	1997-09-10	Licencija panaikinta Estijos banko sprendimu Nr. 10-4/1997-09-09; 1999-01-12 teismo nutartis privalomai likvidacijai
47.	<u>Eesti Maa bankas</u>	1990-11-22	1998-06-29	Pastoviai nemokus; licencija panaikinta Estijos banko sprendimu Nr.8-1/1998-06-24; 1998-08-24 bankrotas paskelbtas
48.	<u>Eesti Houi bankas (tekste minimas kaip Estijos Taupomasis bankas)</u>	1992-03-11	1998-07-14	Įsigytas Hansa banko (įsigijimas registruotas 1998-07-20 registre)
49.	<u>Tallinna bankas</u>	1992-01-08	1998-07-14	Įsigytas Eesti Uhis banko (registruotas 1998-07-29)
50.	<u>EVEA bankas</u>	1991-07-31	1998-10-01	Pastoviai nemokus; licencija panaikinta Estijos banko sprendimu Nr. 11-1/1999-04-06; 1999-06-07 paskelbtas bankrotas
51.	<u>ERA bankas</u>	1991-01-03	1999-04-07	1998-10-07- iki 1999-04-06 moratoriumas; licencija panaikinta Estijos banko sprendiu Nr. 3-2/1999-04-06; 1999-06-07 bankrotas paskelbtas
52.	<u>Eesti Investeerimis bankas (tekste minimas kaip Investicinis bankas)</u>	1992-06-17	1998-12-02	Įsigytas Eesti Foreks banko (įsigijimas registruotas 1998-12-18)
53.	<u>Eesti Foreks bankas</u>	1992-06-30	1999-01-20	1999-01-21 banko pavadinimas pakeistas į AS Optika banką
54.	<u>Optiva bankas</u>	1999-01-21	2000-12-28	2000-12-29 banko pavadinimas pakeistas į AS Sampo banką
55.	<u>Merita banko Pc Eesti filialas</u>			2002-01-10 banko pavadinimas pakeistas į Nordea banko Suomijoje Plc Estijos skyrių
56.	<u>Preatoni bankas</u>	1999-09-28	2004-06-18	2004-06-18 banko pavadinimas pakeistas į AS SBM banką
57.	<u>Eesti Uhis bankas (tekste minimas kaip Jungtinis Estijos bankas)</u>			2005-04-11 banko pavadinimas pakeistas į SEB Eesti Uhis banką

Visi pabraukti bankai (viso jų 42) yra gavę licencijas iki pirmosios Estijos bankų krizės.

Šaltinis: [52]